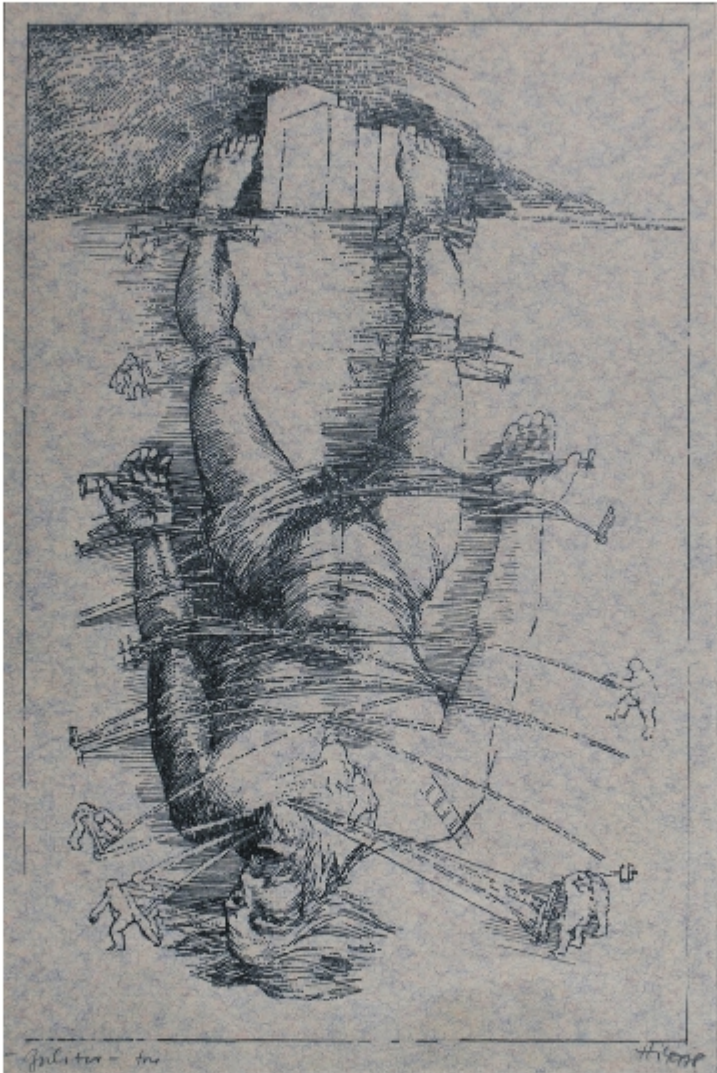

An abstract, colorful artwork featuring several faces or masks. The faces are rendered in various colors like blue, green, and purple, with some showing red streaks that resemble blood. The background is a mix of dark and light colors, creating a complex, layered effect. The overall style is expressive and somewhat somber.

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LXI. évfolyam 2015/3.

Áfra János, Ayhan Gökhan, Polgár Anikó

TARTALOM

“kávéházi szegleten...”

- Ayhan Gökhan Válás / Apa üt / Kórházban vagyok / Kórterem / Ha nem nővök fel / Táská 3
- Polgár Anikó Kornél pótszeme / Éhes vagyok 9
- Áfra János A félelemgyermek 11
- Lázár Bence András Az estéktől szép / A fura vég / Az vagy, aki egy nő miatt / Exodus 13
- Mezősi Miklós Sóvárgó nyári éjjel / Miért jár a vers a nőknek 18

Salgó Blues

- Juhász Tibor Jelenés 20

Próza és vidéke

- Győri László A tettes / Paraván / A királyné koronája 22
- Baka L. Patrik In Nomine (regényrészlet) 39

Kutatóterület

- Sándor Anna A keleti palóc nyelvjárások egyik elfeledett kutatója: Komoróczy Miklós 49
- James Pethica Yeats, a folklór és az ír legenda (részletek) Fordította: Somogyi Kitti 56

Kép-tér

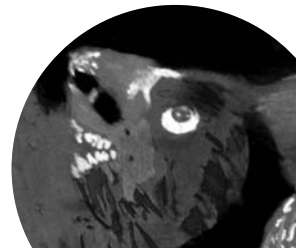
- Földi Péter Egy el nem hangzott kiállítás-megnyitó vázlata 69

Találkozási pontok

- Csongrády Béla „...egy pohár életvize” (105 esztendeje hunyt el Mikszáth Kálmán) 73
- Szászi Zoltán Végvári vitéznek nincsen könnyű dolga (Beszélgetés Dr. Agócs Attilával, Fülel polgármesterével) 77

Ami marad

- Kabdebó Lóránt Az emlékek elrendezése (Gondolatok Simon Attila *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945* című könyve kapcsán) 82
- Pucher Bálint Gyöngyhímzés (Szabó Imola Julianna: *Varratok – versprózák kilenc öltésben*) 92

A lapszám illusztrációs anyagát a *Múlt és Jövő* című kiállítás képei közül válogattuk. A borítón Hegedűs Morgan *Születések*, Hibó Tamás *Gulliver* és Jánossy Ferenc *Karnevál* című alkotása, a 68. oldalon Balázs János *Baglyok*, a 70. oldalon Somoskői Ödön *Piacon*, a 72. oldalon Oláh Jolán *Tehénfejő* című képe szerepel (a művek a Dornay Béla Múzeum gyűjteményében találhatóak). A belső oldalakon a kiállításon bemutatott gyerekrajzokból közlünk válogatást, az alkotók névsora a 95. oldalon szerepel.

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Képszerkesztő:
Földi Gergely (foldi.gergely@upcmail.hu)

Lektor/Korrektor:
Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közgyűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatónk:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

● Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
Internet: www.palocfoldfolyoirat.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrásy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) ● 2015-ben megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

AYHAN GÖKHAN

Válás

Mint a dió két héja,
válnak a szüleim.

Sír az egyik szemem.

Szerintem a szeretet
nem választható ketté.

És egy dolog szerintem
két emberen múlik.

És ha az egyik szemem sír,
akkor sír a másik is.

Apa üt

Apa üt, de nem igaz, hogy nem a földön megpattant
labdámra

a tenispályán!

Apa üt, de nem igaz, hogy nem a süteményem körül
repdeső légyre!

Apa üt, de nem igaz, hogy nem a sötétben a
szobámban

ijesztgető kísértetre!

Azt mondják, én apára ütöttem, de nem igaz, mert
apa ütött énrám.

Kórházban vagyok

Egy csepp,
két csepp,
három, meg tíz,
infúzió, gyógyszer,
csepereg a víz.

Kórterem

A kórtermünkben olyanok vagyunk, mint az öreg nénik és bácsik.

Egyikünknek kihullott a haja,
másikunknak hiányzik a fél lába,
harmadikunk elment vadászni.

Nekem csak egy ér pattant meg a fejemben, mint a damil,

s a kiömlő vér kiszínezte a fejem egy részét,
ez kívülről nem látszik,
kívülről nem látszik semmi

a szomorúságon,
a kétségbeesésen,
a hazaakarokmennin kívül.

Akinek nincs haja, szerinte a hajszálai elmentek egy világkörüli útra,

akinek nincs lába, szerinte a lábai elmentek egy tengerentúli útra,

aki elment vadászni, ő már nem mond semmit.

Szerintem az agyvérzés nem ment sehova,

az agyvérzés az agyvérzésben van,

mint a pók a pókhálóban, vagy a pók a pókhálón van,
nem tudom.

Sokszor olyan ráncos a homlokunk

a szomorúságtól,

a kétségbeeséstől,

a hazaakarokmennitől

mint öreg nénik és bácsik öregebb szatyrjai.

Ha nem nőök fel

Ha felnőök, semmi leszek,
a játékaim tovább élnek, mint én,
a játékaim megöregszenek, én nem,
a játékaim rám emlékeztetnek majd,
ha rám már nem emlékszik senki.
Ha nem nőök fel, ha nem nőök, ha nem.

Papírhajó a hideg kádvízben, süllyedek,
dugó a forró kádvízben, sodródok,
miért süllyedek-sodródok, ha már egyszer
lettem, miért nem leszek többé, ha olyan
jó volt eddig, eddig lennem?
Ha nem nőök fel, ha nem nőök, ha nem.

Fekete felhő jön értem, felvisz,
fekete metró jön értem, levisz,
nem tudom, mi történik velem, süllyedek,
sodródok, felmegyek, lemegyek, sötét víz, hideg
kádvíz, felhő, fekete, metró, játékom felnő, elmegyek.
Ha nem nőök fel, ha nem nőök, ha nem.

Táska

Szerintem abban a táskában nincs semmi.
Szerintem van.
Mi van?
Szerintem van benne egy halott ember.
Szerintem ahhoz túl kicsi a táska.
Szerintem levágták a fejét,
utána gyömöszölték a táskába.
Ha levágták a fejét, mindenképp levágták a karját is,
mert túl vékony a táska,
és a halott ember karja kiszélesítené.
Szerintem kivágták a szívét, a máját és a szemét.
A szemét hogy vágták volna ki,
ha már rég levágták a fejét?
Szerintem a szíve, a mája és a szeme van a táskában,
azért lötyög úgy.
Szerintem rég kidobták a szívét, a máját, a karját
és a fejét a szemével együtt, és most viszik a táskát a
tisztítóba,
mert ki kell mosni belőle a vért.
Fúj, szerintem te hülyeségeket beszélsz!

POLGÁR ANIKÓ

Kornél pótszeme

Ez a joghurttető lesz a szemem,
eddig ér, úgyhogy nagyon-nagyon lát!
Ha szememet a bögrére teszem,
a kakaóba bekukkanthatok:
meglátom benne a fehér tejet,
külön-külön még a szemcséket is.

Ez nem tányér itt, a szemem! Vigyázz!
Ne rakd rá azt a kiflidarabot!
Ne morzsázz annyit, mert nem látok így!
Az asztalon pihentetem szemem,
de mindenféle hogyha behull,
nem győzöm nézni és pislogni is.

Csinálok inkább másik pótszemet,
átlátszót, hogy ti belém lássatok.
Ne tűnjön föl, hogy itt van, senkinek,
s ha kézbe véve körbehordozom,
ne is tudjam, hogy itt van s nézeget,
s ne őt lássam, csak azt, amit mutat.

Éhes vagyok

(Matrjoska-vers)

Éhes vagyok: a gyomrom mély üreg.
Egér leszek és elbújok bele.
Kongó raktárban, szűk polcok között
cincogva járok és nyálam nyelem.

Egérgyomrom mint egy üres tojás:
madár leszek, befészkelek bele.
A héj vékony, de nem repesztem el:
magamra zárom, összeforr megint.

A házam billeg, juj, de élvezem,
s megvéd, akár két összevarrt kalap.
Sötét van itt, a csőröm tapogat;
magocska egy sincs, kár kinyitni szám.

Tátogni és csipogni nem fogok.
Tojásburkom még most nem rágom el.
Fiók leszek, hiába húzogatsz:
ragasztó folyt ki bennem, jó adag.

ÁFRA JÁNOS

A félelemgyermek

Egy fertőzött kisváros, itt lesz
eltemetve. A feltámadás előtt
így képzeled. Fekszik az egyik ajtó
elé vetve, benne az áhítat megrepedt.
Érzel rajta valami hangtalan tisztaságot,
mert pont ilyen gyermekre vágytál.

Régen vonzott volna, most megijedsz
tőle, hisz bőre fénye a sötétségből fakad.
Egy kegyetlen vírus emlékéből, ami után
lehetetlen a megbocsájtás, mert nincs
bűnös, akin veszteség szülte gyűlöleted
bosszúval elégtétellé nemesíthetnéd.

És érzed, ahogy a talált városban
égett bőr szaga terjeng. Magyarázat
a túlélőkön és a húsba vájt kések élén.
Most hiányzik minden megszólítható,
és mintha már a gyermek sem volna,
de aztán többféle nyelv tör fel belőle.

Az elmeneteltől maradni súlyosabb,
te mégis vársz, s amikor egész teste
megemelkedik, mint egy évezredek után
újra talpra állított korinthuszi oszlop,
a jelen térképe kezeid közül szétperreg,
és a feléledéstől érzett boldogság,

egy pillanatnyi megkönnyebbülés
iszonyattá súlyosodik mellkasodban,
vállaidat lassan lefelé nyomja,
arcodat majdnem berepeszti,
erős állkapcsod tágra nyitja,
és mélyre kúszik beléd,

le, a gyomor alá, mintha
születésedtől ott fészkelne,
csak éppen most érkezik haza
fogai között a táplálékkal,
szertehullajtva beléd tollait,
és a türelmetlen örömtől

végül széttárbák szárnyaikat
odabent sipítózó kölykei.
Előre edzened kellett volna,
mert nem könnyű kiűzni magadból,
ha a félelem seregnyi gyermeke
benned érzi magát otthon.

LÁZÁR BENCE ANDRÁS

Az estéktől szép

Az estéktől szép minden. A sugárút,
egy fénylő oszlop, és az összes mondat.
Te meg az vagy, aki hiányok nélkül figyel,
ahogy feltöltik lassú menetben az utcákat.
Ez a végső pakolás. És nem tudod, hogy

az a férfi, aki bevásárol, abban a közértben
a legszélesebb sarkon, vajon kinek viszi a zsemlet,
kinek a tejet, hogy talán anyja van, vagy apja,
akit temetni kell. Nem tudod, ki az a férfi, akinek
gyűrű van kezén és nincs mellette senki.

Csak a részeg öregek hangos emlékeit
hallod, ahogy hiányok nélkül figyelsz, ahogy
lassú menetben feltöltik a céltalan mozgást,
és nem tudod kit temettek még aznap délután.

Mert ezektől az estéktől szép minden. A sugárút,
egy fénylő oszlop, és az összes mondat. Te meg,
az vagy aki vacsorát vesz egy gyorsbüfében,
tévét kapcsol és híreket hallgat.

A fura vég

Nem vagy te más, csak fekete szedervirág,
csak keserű szedertermés, és ha ez még nem
elég te vagy a tűző napban feketén a jégverés.
De a te melleid szűrő szederszirmok,
de a te combjaid éles szederágak,
de a te combjaid közt szederporzó
(hiába hát helye van a vágynak).

Nem vagy te más, felgyújtanám,
füstölnél a jégverésben, fekete füsttel
fekete szederszirmok, fekete szederágak,
fekete szederporzó égne és így múltna
el a minden csak úgy félig kéz a kézben.

Aztán elvinnélek innen, messze, otthagynálak
hadd vesszen, ami eddig volt is, mert nem
vagy te más, csak szűrő szedervirág, csak
szederporzó, csak fekete szederágak
(hiába hát helye van a vágynak).

Hiszen nincsen tavasz, nyár meg ősz se
többet, hiszed nem hiszed most már nekünk
csak a tél jöhet, és hát így a tél is, hogy múltna
el mégis meg az élet, kellenél, de nem így félig
készen, kellenél, de értsd meg egészben:

a szirmok, a porzó meg az ágak
(hiába hát helye van vágynak)
a tüske, a termés és ha még nem elég:

hiába hát te vagy itt a fura vég.

Az vagy, aki egy nő miatt

A fehér lepedőt a lombokon.

Amikor vége van egy délutánnak
és ott állsz, ott, ahol, az vagy, aki
sírní kezd egy nő miatt. A fehér
lepedőt a lombokon.

Amikor vége van egy reggelnek
és az vagy, az, aki hajnalban ébred,
nem tudja melyik kereszteződés
maradt a saját, és a nő, aki miatt
az vagy, aki sírní kezd egy délután,
ott fekszik a paplanban, mint jégkristály.
A fehér lepedőt a lombokon,

képzeld most az utolsó békének,
amikor egy délután, vagy reggel
egy nő miatt, aki jégkristály, és
szobátok tiszta csend, saját
kereszteződéseidet elfelejted.
A fehér lepedő a lombokon,

a túl hideg, amihez kevés az ölelés,
és a szorítás túl kemény. A fehér
lepedő a lombokon, ez lesz az utolsó
béke, amikor az összes bűn kevés lesz,
amikor ami megmaradt csak annyi,
egy nővel, akit olvadni hagysz,
mint jégkristályt, mint

fehér lepedőt üres lombokon.

Exodus

íme hát se köd
se sűrű zivatar
fekete bőröd fénye
ha most égne
se vér se halott halak
fekete bőröd
felett-alatt
se horog se szák
születne tán
egy messiás

hisz íme hát se köd
se sűrű zivatar
és ha most égne
és a fénye mint
a tenger meg a mélye
fekete hajad elterül
és végre
ez a földnek a fának
a kőnek a háznak
tengernek
a folyóknak
a halott halaknak
a gyerekeknek öregnek
életnek ha nevetnek
halálnak ha elvesznek
fekete bőröd ha most
égne ez lenne a fénye

hisz íme hát se köd
se sűrű zivatar
se horog se szák
se halott kisbabák
sem a vér sem szenvedve
a születés csak a fénye
csak a fényed van
és a város a folyó
felett-alatt
nézd csak
hogy úsznak
most a halak
körbe-körbe
az élet csak így
lesz egészen görbe
meg a halál is
hisz fekete fényed világít
és nincs más se hely se haza
ezért jöttél így jöttél
hát maradj
mert nincs
se köd se
se sűrű zivatar
se horog se szák
tán így születne
tán így a közös
a messiás

MEZŐSI MIKLÓS

Sóvárgó nyári éjjel

a csillagokba rúgna fel szívem
ahol te ülsz te lázas szerzetem
miért e sorvadás hogy félelemben mar
a szívem és nem én vagyok hamar

e nyárestén most gondolok reád
meg télen és tavasszal is de hát
hiába messze voltál és egyszer közel
a szív kályhája mindig jól tüzel

igéző vagy gyors és lenyűgöző
neked vagyok te szívem öklöző
itt-ott kopott és szürke-ősz hajam
nevetsz és néha azt hiszem szeretsz

ha rád vetem magam puhán szavakkal
mi lesz akkor ha kedvesen szalaggal
körüikerítjük merre menjünk merre ne
akárhová megyünk szeretnünk kellene

Miért jár a vers a nőknek

Nem tudom én azt mindig, hogy miket írjak a versbe,
mely formát tegyek én, melyeket be a versszövegekbe.
Mely formák olyanok, hogy a szép idomokra hajolnak?
Szép idomokhoz a legszebb édes forma dukálna.

Végül is én ugyanazt írom folyton remegéssel –
azt, hogy mit s hogyan érzek irántuk a pillanat óta,
hogy sugaras-puha lágy nevetést lóttak ki szívemre,
és egyből közepébe találtak, rám mosolyogtak.
Hogy mikor is volt ez kronológice és hogy esett meg –
hát erről fogok én még versben szólni sokszor;
nem tudom ezt ugyanis precizen – kiderítem a verssel.

„Vers-folyton-remegés”: nem is oly szörnyű remegés az:
reszket a metrum, a verslábak táncolnak ezüstön,
vagy piha! rettenetes lobogással iramlanak-élnek.
Nos, nem olyan szörnyű, igaz, imbolygásuk a ködben?

Mint mikor énekesek vagy költők régi időkben
istennőket idéztek vers-dalaikkal a földre
himnikusan megigézve hatalmát isteni népnek
úgy kell őket a dalba helyezni mer’ isteni kellem.

Egyet kérek tőled előre: zavarba ne jöjjél.
Mert hisz a nőnek a dolga, hogy ezt provokálja...
Elmagyarázom pár sorban, mi az ábra e téren.
Jár az alany-jog a nőnek, hogy neki verseket írjon
férfi, magasra emelve a szépnevetésűt –
erre van ő kitalálva: hiszen nemigen szülőgethet,
Nőnek a dolga tehát, hogy szülje a bábiket egyre.
Másik – a férfi – mivel szülőgetni aligha esélyes:
tartozik írni ezért hozzájuk, a nőkhöz, a verset.
Ezzel az élet hozza a verset a nőnek, alapból.

Jelenés

JUHÁSZ TIBOR

Torokkaparó szél járta a várost, mellbe vágta az utcák közepén ténfergő részegeket, és hunyorításra készítette a férjeik után kajtató, két kocsmá között fújtató asszonyokat. A port a város széléről szedte, ahol a lakóházak között törmelékhegyekben álltak az örök működésre tervezett gyárak romjai. Hónapokon keresztül dolgoztak a gépek, a lakók fekete taknyot fújtak zsebkendőikbe, és szigszalaggal tartották helyükön a szüntelenül ugrándozó ablaktáblákat. Mígnem a gépek egy szemcsés ködbe burkolózó pénteken, egy olajos reccsenésben leálltak, vezérlőik megtörölték izzadságtól kicsípett homlokuk, és szégyennel vegyes büszkeséggel szemlélték meg a romokat, műveiket, melyeket hajdanán ükapáik alkottak meg.

Ezen a napon tudatosult Kiss Jánosban is, hogy tulajdonképpen a jövőbeli lehetőségeit rombolta le. Mikor megkezdődtek a munkálatok, egy kerek éve munkanélküli volt már, és nagyjából akkorra kezdett elege lenni saját lábszagából is. Örömmel hívta fel a telefonszámot, amit egyik ivócimborája adott meg neki. Először csak a berendezési tárgyakat kellett szétvernie, bár nem értette, hogy miért nem lehet hazavinni semmit sem. Az utasítás egyértelmű volt, és éppen ezért mindenkitől elvárták, hogy betartsa. Hiába tetszett volna az asszonynak ez a szék, hiába vágyott mindig is ilyen tekintélyes méretű szarvasagancs fogásra bármelyikük, aki valamit hazavitt, nemcsak az állását veszítette el, de pénzbírságot is szabtak ki rá. Így hát sajnálkozva verte a többiekkel együtt az irodák tölgyasztalait, és a főnöki helyiségek mahagóni bútorait. Aztán a melléfalakat ütötték ki az ablakokkal együtt, a mosdók csempéit szaggatták föl, és minden mást tönkretettek, amit a raktárakban, vagy a korábbi munkaterületeken találtak. A gépek is teljesítették feladatukat, nekimentek a falaknak, szétütötték a nagyobb törmelékeket, mintha ennek az egésznek az lett volna a célja, hogy módszeresen tüntessék el egy város múltját, jelenét és jövőjét.

Ezen a napon leszámolták Kiss János elé az utolsó fizetését, a munkavezető kezét fogott vele, és régi bányászszokáshoz híven jó szerencsét kívánt. János libasorban ballagott ki a főnöki irodaként üzemelő konténerből a nyelvüket rágó izzadt alakokkal.

– Figyelj már, nem tudod, merre van itt kocsmá, kérdezte tőle egy barna bőrű, köpcös férfi, mikor kiértek a csupaszra pusztított udvarra. János még sohasem látta őt.

– Tudod, folytatta tovább combjait dörgölve, ég a zsebem.

Kezet fogtak egymással és János a legközelebbi kocsmához vezető útvonalat kezdte magyarázni, ahol majd az immár munkanélkülivé vált szerencsétlenek dugdossák a pultos asszony melltartójába a jövő havi kajapénzüket.

– Oda nézz – szakította félbe a férfi az utcanevekbe gabalyodott Jánost, és az évtizedekig gyárak által takart város felé mutatott. A szél belekapott a romhegyekbe, és aranyos barnává változtatva a levegőt úgy tekergett a hajdanán ezreknek megélhetést biztosító területek felett, mint egy igazi tornádó.

– Én is itteni vagyok, hogyan lehet, hogy mi még sohasem találkoztunk?

– Abban lakom – János megdöbbenve szegezte mutatóját a gyászosan tekergő levegő mögötti épületekre.

GYŐRI LÁSZLÓ

A tettes

Az a nap egyetlen súlyos, fojtogató emlékké olvad össze bennem.

– Tolvaj van közöttünk! – mondta Laci bácsi. – Tolvaj!

Hatvan esztendeje történt. Az általános iskola negyedik osztályában valakinek eltűnt néhány forintja. Bepanaszolta a tanító bácsinak, akit tudtommal mindnyájan nagyon szerettünk, s ez a kedves ember, aki azért kordában tartott bennünket, azonnal az osztályhoz fordult. – Tolvaj van közöttünk. Ki vette el Kati négy forintját? – Hogy kinek a pénze veszett el, ma már nem is tudom, fiú is, lány is lehetett, én azonban inkább lányra gyanakodom, bár lehet, hogy nincs igazam. Akkori fejemmel úgy gondolkodhattam, hogy a lányok az árulkodósak, és ha akkor így gondolkodtam, meg is kell őriznem akkori vélekedésemet. Ha most visszatévednék abba az időbe, most is ugyanúgy egy lányt vádolnék vele. Tehát minden valószínűség szerint az egyik lánynak tűnhetett el valamennyi aprója, nem sok, hiszen egy tízévesnek nem sok a zsebpénze. Ennek a kislánynak a neve Kőkény Kati lehetett, noha ki kellene deríteni, hogy abból a negyven osztálytársból ki volt az az egyetlen. A tanító bácsi föltekerte a kérdést: – Ki vette el Kati négy forintját? Jelentkezzen! – Senki sem jelentkezett. – Még egyszer kérdezem: – Ki vette el Kati négy forintját? – A társaság hallgatott. Hallatlan dolog történt, én magam is egészen hallatlan dolognak tartottam. Megdöbbsentem, és izgalom, borzongás futott végig rajtam. Hogy történhetett meg, és mi lesz a vége? Jelentkezik a tolvaj? Nem hittem, nem tudtam hinni, hogy közülünk bárki elcsente volna a pénzt, mégis megtörtént. Aki elvette a pénzt, tolvaj. Én addig még nem láttam egyetlen eleven tolvajt sem, most elém fog kerülni egy, és éppen azok közül, akikkel jó barátságban vagyok, akikkel nincs semmi bajom, sőt egyenesen szeretem őket, szeretek ebbe az iskolába, ebbe az osztályba járni, szeretem az órákat, szeretem a számtant, mert nagyon jó kiszámítani a szorzatokat, az eredmény pontosan az, aminek lennie kell, és az minden számtanórán boldoggá tesz.

Milyen könnyen szorzom össze a számokat, írom őket egymás alá, mindig lépcsőzetesen, milyen könnyen adom össze őket a végén. Boldog vagyok tőle. Ha ma szorzok, ma is azokból az órákból élek: akkor tanultam meg szorozni, összeadni. Felszabadított, azt sugallta, hogy jó eszű vagyok, noha azt mindig másokra mondta a tanító bácsi: – Jó eszed van, fiam, mi lenne, ha tanulnál is? Azon a napon azonban más gondja volt, mintsem hogy így feddje meg, és így ösztönözze Torda Molnár Jóskát, meg kellett tisztítania az osztályt. Az osztály, az egész osztály becsületét kellett helyreállítania.

A nagyszünet, azaz tíz után történt, hogy az óra elején nem ült le a szokásos módon, állva maradt, és bejelentette, hogy Kőkény Katitól valaki elcsapta a pénzt. – Ki a tolvaj? Jelentkezzen! Az óra végéig várok – tette hozzá.

A tanító bácsi, ma már tudom, fiatal volt, magas, nagydarab, szókés, határozott férfi, aki – éreztem – imád tanítani. Külön érdeme volt a szememben, hogy férfi és nem nő, habár ez akkor nem tudatosodott bennem, már megszoktam, hogy mindig férfi tanít, elsőben is, másodikban is, a harmadikban is, és most a negyedikben is. Nem jegyeket adott, össze kellett varrnunk rajzlapokból egy kis füzetet, és abba ábrákat nyomott. Honnan szerezte, honnan nem, ki tudja, a kis bélyegzőket, minden tantárgyra mást és mást, sőt számtanból a szorzásra-osztásra is külön-külön bélyegzőt használt, az osztásra például egy kerek ábrát, amelyen két üres karika rajzolódott ki; ha valakinek egyest adott magatartásból, nem egyest írt be, egy kis fekete hegedúst nyomott a lapra, elhegedülte a nótáját. Az órák végén sorban álltunk, elé nyújtottuk a füzetet, és talán még az is boldog volt, aki fekete hegedúst kapott, mert nagyon szépen festettek azok az illusztrációk. Bizonyára az én nótámat is elhegedülte egyszer-egyszer, sőt remélem, hogy nem is egyszer-egyszer, hanem rengetegszer, az már csak hozzátartozik az ember önbecsüléséhez. Laci bácsi, ha valaki megérdemelte, nem sajnálta kiosztani a hegedús embert, de sohasem kiabált, sohasem csapott ribilliót semmiért, nem csapkodta az asztalt, nem volt nádpálcája, noha akkor még a testi fenyítést elnézték, senki sem ütközött meg rajta. Később a felsőbb osztályokban meg-megtörtént, hogy körmöst osztogatott a tanár fejes vonalzóval, az összecücsörített ujjak végére hatalmasat vágott, vagy kegyetlenül meghúzta a gyerek pajeszát, ő nem tett ilyesmit, mégis rend és tisztaság volt az osztályban. A kellemes hangulathoz talán az is hozzátartozott, hogy külön épületben volt az otthonunk, nem egy hatalmas méhkasban, s egy terjedelmes udvar tartozott hozzá, ahol a szünetekben kedvünkre szaladgálhattunk. Volt néhány kellemetlen mellékkörülmény: a WC az udvaron volt, viszont annak is megvolt a maga érdekessége, például, hogy a fiúk nyitott helyen pisiltek egy vályúba, s olykor-olykor egy-egy kíváncsi, kandi lány elfutott előtte, amit mi, fiúk, kaján örömmel vettünk észre; nem tudtuk ugyan viszonzni, de el-elsuttogtunk róla, hogy melyik lány az

olyan, hogy talán kezdeni lehetne vele valamit, hogy mit, arra nem tudtunk volna válaszolni, mindenesetre nagyon érdekesnek, jelentős eseménynek tekintettük, ha egy-egy lány elfutott mögöttünk, jól megjegyeztük és számon tartottuk a jövődre nézve. A lányokat természetesen nem árultuk be, az a fura, megmagyarázhatatlan futkosás a mi kis közös titkunk maradt. Nem szoktunk egymásra panaszkodni, nem is igen akadt panaszkodnivaló, egészséges, bátor tisztaságban éltünk, semmi sem mocskolta be a napokat. Odasimultunk egymáshoz és Laci bácsihoz. Annyira ismertük és kedveltük egymást, ahogy illett, ha ez a szó a helyén van ahhoz az állapothoz képest, amelyben éltünk. Ma már tudom, hogy igazából nem sokat tudtunk egymásról, csak annyit, amennyi kellett. Kinek mi az apja, anyja, van-e testvére vagy nincs, az már túlhaladta az érdeklődési körünket, eszünkbe sem jutott megkérdezni, hogy kinek mi van a családjával, hogy Laci bácsi hogy él, hogy hal, nem érdekelt bennünket. Nem azért, mert közönyösek voltunk, csak akkor még annyira a saját kis világunkban éltünk, hogy nem jutott eszünkbe feltörni a másokét. Laci bácsiról annyit tudtam, hogy biciklivel jár be az iskolába, a házunk előtt kerekezik el, a szomszéd utcában lakik, és van egy felesége. Amikor egyszer megláttam a háza előtt, amint kinyitja az ajtót, s betolja a biciklijét, egy időre csökkent a szememben: egy közönséges házban él ő is, mint mi, és nem fért a fejembe, hogy lehet mienkhez hasonló, egyszerű házban élnie. Nem tudom, hogy mit képzeltem volna méltónak hozzá, de valami mást, nem szomszéd utcát, nem házat, valami átszellemült helyet, a bicikli helyett is egy átlényegült eszközt vagy valami nemesebb részét a tárgyi világnak, amely már nem is tárgy, mindenen fölül van, azt a porcikáját a tágasságnak, amely elválaszt tőlünk, mert hiszen ő maga is el van különítve tőlünk. Föltétlen tekintély az iskolában, csöndes hatalom ugyan, mégis hatalom, amely fölöttünk áll, aki tud, aki irányít, akitől függ az életünk, csak egy része ugyan, az iskolai rész, ám akkor tíz hónapon át, szeptembertől júniusig életem lényege mégis csak az iskola volt, a könyvek, a füzetek, a feladatok, a kötelesség. Mekkora döbbenetet keltett bennem, amikor egy városon kívüli fürdőhelyen rendezett majális után bekopogott hozzánk – hozzánk! –, és ideadta a kint felejtett kabátot! El sem tudtam képzelni, hogy egyszer betoppan, és amikor közeledett a járdán, láttam, hogy ő, csakugyan ő, mégis olyan volt, mint a látomás. A hivatalnokoknak, egy idegen, nyomasztó, zsarnoki hatalom zsoldosainak a fölbukkanása volt ilyen jelenésszerű, akik a városi tanácstól végrehajtók képében állítottak be hozzánk, noha Laci bácsi hatalma egészen más természetű volt, de mégis csak felsőbbiséget hordozott.

És akkor, amikor az óra elején állva maradt és szokatlanul zordon hang tört ki belőle: – Tolvaj van közöttünk! –, azt éreztem, hogy a hatalom közeledik a padokhoz, talán a tanítói hatalom, talán a tolvaj hatalma ül ránk rettenetes súllyal, amelytől – úgy lehet –, már sohasem szabadulhatunk.

Ha a tolvaj világossá teszi, hogy cselekedett, az a cselekedet már sohasem múlik el, örökre az osztályon ül, a mi fejünkön, azokon az ártatlan, riadt fejeken, amelyek addig egészen mással kötődtek a világhoz, a tudományok kis alakzataival, a tantárgyakkal, a számtannal, a helyesírással, de nem ezzel a hallatlan bűnnel. Addig még nem érintett meg bennünket a bűn, most belénk hasított, dermedt némaság töltötte be a termet egészen addig, amíg el nem kezdődött erőlködve, bukdácsolva az óra. A tábla számokkal telt meg, a számokat letörültük, újabb számokat írtunk rá, a tanító bácsi féloldalasan helyezkedett el a széken, hogy lássa, mi került rá. Feszélyezett, izgatott volt az osztály, mindenki visszafojtotta a lélegzetét. Nem szólt csengő, mert nálunk nem volt, Laci bácsi helyére küldte az utolsó embert, és elhallgatott, és akkor azt mondta: – Nos, ki volt a tettes?

Senki sem nyújtotta föl a kezét. – Jó – mondta Laci bácsi. – Menjetek!

Ki volt? Ki lehetett? Az udvaron nem nagyon beszéltünk róla, tanácsstalanok voltunk, nem hittük, és nagyon is hittük, hogy valaki csakugyan ellopta Kati pénzét. Kati a város másik részében lakott, a régi szegények telepén, akiket még a háború előtt segített házhoz az állam, de már nemcsak szegények laktak benne, hanem olyanok is, mint Katiék, akinek az apja valami hivatalnok volt a tanácsházán, talán adóügyi előadó, talán éppen végrehajtó, szép, elegáns anyja a kristályüzletben volt pénztáros, egyszóval történetesen egy kicsit több részlet terjedt el róla, mint másokról. Két ágra volt fonva a haja, néha még piros szalag is lebegett rajta, finom, tiszta, mosolygós kislány volt, nem barátkozott sokakkal, de nem is húzódott félre, nem vettünk észre rajta semmi különlegességet, rendkívülit, érdekeset. Volt nála szebb lány is, okosabb is, csintalanabb is, de azért mi, fiúk, egy kicsit tartottunk tőle, nem barátkoztunk vele, mert túlságosan kényes volt a ruhájára, azzal rítt ki némileg a többiek közül. Most hirtelen kirítt mással is. Áldozat lett, az első és az utolsó áldozat, az egyetlen. Mélységesen felháborodhatott, és elégtételt akart szerezni. Talán az fájt neki, hogy éppen őt érte sérelem, aki soha nem ártott senkinek. Egy-egy tárgy sokszor elkallódott, egy-egy ceruzát, egy-egy radírt, egy-egy tollat gyakran elvesztettünk, és föltehetőleg úgy tűntek el, hogy abban benne volt valakinek a keze, hát segítettünk rajta, elcsentünk mi is egy-egy apróságot, véletlenül hozzánk került a másé, ha észrevette, vállrándítva visszaadtuk, az enyém is elvették, nesze, ha annyira sajnálsz tőlem, legyen a tiéd. A pénz azonban más, a pénz külön világ, egyedi, semmivel össze nem hasonlítható érték, a pénz nagy úr, a legnagyobb úr, otthonról tudjuk, ahol mindig a pénzt szokták emlegetni; a ceruzát nem emlegetik, a pénz mindennél több, mindenen fölül emelkedik, ha pénzt lopnak, kincset, becsületet lopnak, egyedülálló bűn, egyenesen aljasság, jóvátehetetlen gáztett, még akkor is, ha csak pár fillér az egész. És most pénz ragadt valakinek a kezéhez. Honnan? Mikor? A lányok hiába kérdezték Katit, nem tudott rá felelni. – Reggel még megvolt,

fűzetre kaptam, délután akartam elkölteni. Most mit mondok otthon? Azt mondják, rendetlen vagyok, hanyag, nem tudok semmire sem vigyázni, elvesztettem. De én nem vesztettem el, a kabátom zsebemben volt, a jobb zsebemben, reggel odatettem, és azóta nem nyúltam hozzá. – Sírva is fakadt, a lányok nem merték tovább faggatni, ennél többet úgysem lehet kinyomozni. Érthetetlen. Valaki a szünetben visszaosont. – Senkinek se mondtad? – Nem – pityergett. – Nem. Csak azt nem értem – tette hozzá –, honnan tudták, hogy pénz van nálam, meg hogy éppen a jobb zsebemben. – Ugyan már – mondta neki Uzsoki Margit –, mindenkivel szokott lenni egy kis pénz, és mindenki a jobb zsebében tartja. Én se rakom soha a táskámba, elkeveredik, a jobb zsebbe dugom. Szerencsétlen vagy, annyi az egész. – Így faggatgatták szegény Katit, így keresgették a feleletet. A lányok, hiszen a lányok a lányokkal beszélnek meg egymással a dolgaikat. Azért néhány fiú is csak odament hozzá. Torda Molnár Jóska, az egyik úgynevezett banda vezére most is intézkedni akart, már amennyire futotta tőle. – Biztos? – furakodott a lányok közé. – Mi biztos? – Hogy elhoztad a pénzt. Nem felejtetted otthon? Letetted az asztalra, ott maradt. – Kati erre rögtön sírni kezdett, elpirult, kivörösödött az arca a szégyentől vagy ki tudja, mitől. – Mit képzelsz te rólam? Tudom, hogy mit szoktam csinálni. Eltettem, eltettem, eltettem! Nálam volt, érted, nálam volt, a zsebemben! – Ha annyira tudod, a nagyszünet végén minek ellenőrizted, hogy a zsebedben van-e? Ha én biztos vagyok valamiben, nem járok utána.

Egyszóval a hangulat egy kicsit Kati ellen kezdett fordulni, miatta tört össze az egész délelőtt. Úgy kezdjük nézegetni egymást, mintha mindnyájan tolvajok lennénk. Én sem vagyok tolvaj, Zoli se tolvaj, Kákonyi Erika se tolvaj, a lányok nem tolvajok, a fiúk nem tolvajok, egyik banda, a felvégi banda sem tolvaj, az alvégi sem, de valaki mégis az. Katira komor pillantások estek, egyre zaklatottabban keringtünk az udvaron, az óráknak azonban szigorúan el kellett telniük. Már nem is órák voltak, hanem a börtönök hosszú, sohase múló, rémületes ideje, ahonnan már aligha van szabadulás. Mindenkiben az a sejtelem erősödött, hogy ennek soha se lesz vége, a tolvajon akkora súly van, hogy nem tehet vallomást, nem földheti föl magát, már késő ahhoz, hogy fölnyújtsa a kezét, nem is lehetett olyan pillanat, amikor megtehetette volna, gyötrődik, gyötrődik, facsarja a kín, de kiesett az időből, és nem tud hozzá visszatérni, nincs már kapu, hogy belépjen rajta, és a tágas udvaron megállítsa egyetlen pillanatra. Még jelet sem adhat, amely majd elvezet hozzá, az még rosszabb lenne; a jel azt mondaná, hogy én sokkal gyöngébb vagyok, mint te, elvesztetted a nyílt vallomás biztonságát, amely fölszabadítana, én, a jel már roskatag öregember vagyok, kiment belőlem minden erő, nem tudok rajtat segíteni.

Elérkezett az utolsó óra, vége lett a délelőtnak, az egész napnak. Az osztály érezte, hogy még sincs vége, rakodni kezdtek ugyan, összehajtották

a füzeteket, becsukták a tolltartót, a mozdulatok azonban furcsa módon lassúk, vontatottak voltak, és nem hiába. Laci bácsi ült, ült az asztalnál, behajtotta az osztálynaplót, de nem vette elő a bélyegzőpárnát, a kis pecsétet, hogy belenyomja őket a könyvecskébe kinek-kinek érdeme szerint, komoran hallgatott. Mindennel fölért, ahogy végül megkonduult a hangja: – Szóval, ki vette el Kökény Katalin tulajdonát? – Egyszer sem jártak még bíróságon, miért is jártak volna, gyerekek, mégis tudták, olyan, mintha bíróságon volnának. Kati már nem Kati volt, hanem Kökény Katalin, a pénze már nem pénz, hanem tulajdon. – Vallomást kérek. – És még egyszer azt kiáltotta: – Vallomást! – Ráütött az asztalra. – Én nem fogok nektek a tisztességről prédikálni, röviden, egyszerűen csak annyit mondom, eddig szerettelek benneteket, bíztam benneteket, és ezután is – ekkor még egyszer az asztalra vágott – bízni akarok. Éppen ezért addig ki nem mentek innen, amíg a tolvaj nem jelentkezik bátran, becsületesen. Az a becsület, ha elköttem valamit, magamba szálllok, és helyrehozom a vétkeimet. Innen addig haza nem mentek, amíg elő nem kerül a pénz.

Megszéppentünk, de még mennyire hogy megszéppentünk! Hideg félelem járt a padok közt. Olyan szépen mondta: becsület, tisztesség, szeretet, bizalom. Fennkölt szavak, mint a himnuszából, úgy szólnak hozzánk, mintha felnőttek lennénk, érdemesek az ünnepélyes szavakra. Igen, egy kicsit úgy éreztük, felnőttek lettünk a magunk módján, most kinyílt előttünk a becsület, a tisztesség, a szeretet, a bizalom értelme, már nemcsak szavak egy könyvben, egy mesében, kiléptek belőle, életre keltek, olyan valóságosak, hogy meg lehetne érinteni őket. Magunkra vettük a felelősség súlyát, tisztességesek, becsületesek szerettünk volna lenni, igaz, a félelem árnyékában, de nem félelemből, nem rettegésből, hanem odaadóan, szívből, igazán.

– Én most magatokra hagylok benneteket. Gondolkozzatok! Egy óra múlva visszajövök. Addig senki nem megy ki sehová!

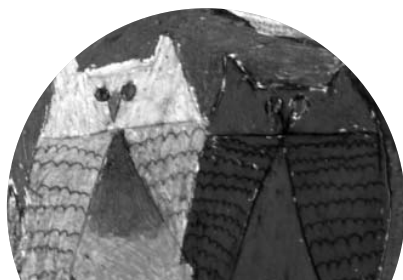
És Laci bácsi csakugyan elment. De csakugyan elment? Ma már képtelen vagyok világosan fölidézni, hogy mi történt vele, becsapta maga mögött az ajtót, vagy ezután is asztalnál ült, néha-néha pedig föl-alá járkált, kinézett az ablakon és egyet-egyedűt dobolt az üvegen? Így is, úgy is egyedül hagyott bennünket. Egymásra maradtunk.

Nem úgy, mint amikor reggel az első óra előtt arra várunk, hogy nyíljon az ajtó, és belépjen Laci bácsi, mert az a várakozás nem is tetszett annak, egészen más, ha egy megszokott mozzanat természetesen, magától értetődő módon áll be, úgy, ahogy lennie kell. Zajong az osztály, mindenki moco-rog, tesz-vesz, az egyik oldalba vágja a másikat, mire ő is kap egyet a bordájába, egy fiú meghúzza Kökény Kati varkocsát csak úgy, értelmetlenül, Zoli, Ancsa szerelmesek, visongja Erika, nem is igaz!, vág vissza Ancsa. Az a zsongás, a tolltartók csattogása, a fecsegés, puszogás, a füzetek surrogása mind-mind egy szokványos rend része. Senkinek sem jut eszébe, hogy

ilyenkor várakozik, csak telik-múlik az idő, észre se vesszük, hogy a tábla fölött a nagymutató mindjárt a nyolcasra ér. Már együtt vagyunk, de még nem vagyunk egyben, mindenkinek külön-külön bíbelődni-, beszélőnivalója van, külön-külön cselekedettel, külön-külön közlendővel. Az tesz egyé bennünket, hogy belép Laci bácsi, jelent a hetes, és elkezdődik az első óra, a nyugalmas délelőtt, amely déli egy óráig hajszálra olyan hosszú, amilyennek lennie kell. Az idő szépen van kiszabva, egyetlen rendetlen gyűrődés sem csúfítja el. A reggeli várakozás az idő természetes része, az a várakozás zavartalan összhang, kristálytisztá, szabad, békés pillanatokkal van tele.

Ez a várakozás azonban szörnyűséges volt. Nem múlt az idő. Így még soha sem vártunk valamire, aminek be kell majd következnie. Kényszerű együttlét szorított össze bennünket. Nem gondoltuk, hogy megtörténhet velünk, de megtörtént. Minden megromlott. Rémműlten, keserűen meredtünk magunk elé.

Aztán a várakozás véget ért, lejárt a gyanúsítgatás, a bűnbánat, az ítélet ideje, Laci bácsi visszatért, a tettes pedig nem került elő. Hazaengedett bennünket, és soha többé nem hozta szóba a dolgot. Hatvan esztendeje történt, sok idő telt el azóta, hiába szeretném kideríteni, hogy ki volt a tettes. Oláh Endre, a szőke kisfiú? Gabnai Judit, a csintalan? Torda Molnár Jóska, Pálka, Csizmadia? Kákonyi Erika? Moravcsik, a legszegényebb fiú? Következtessek abból, hogy később kiből mi vált? Hogy Moravcsik a hajléktalan szállón végezte? Hogy Héja Feri Leningrádban tanult, a minisztérium osztályvezetője lett? Hogy Iványi Béla városi főépítész? Ki volt a tettes? Bárcsak én lettem volna!

Paraván

– Igyatok, szeretkezzetek a síromon! Koporsóba vagyok bugyolálva, rúgjátok le a takarót, gyűrjétek magatok alá az éjszakát, takarózzatok ki, szeretkezzetek! Mindenféle pózban, alul, felül, oldalt, cseréljétek helyet, úgy folytassátok, ontsatok nedvet a síromra, locsoljatok a síromra alkoholt, hadd szivároгjon le az átkozott deszkák eresztékein át! Le akarok megint részegedni!

Nem az a baj, hogy meghaltam hatvanévesen, hanem az, hogy előtte már öt évig élőhalott voltam. A második agyvérzés elvitt, az első megbénított. Már nem emlékszem, hogy melyik oldalamba, azt hiszem, a balra, mert már nem tudtam írni, márpedig balkezes voltam; igen, a bal felem fagyott meg, olyanra változott, mint egy merev, hideg fahasáb, mintha baltával ketté akartak volna vágni, de csak félig sikerült, nem hullottam szét, nem estem kétfelé, néhány rost meg ín összetartott. Attól fogva nem akartam senkit sem látni, legszívesebben a férjem is elüldöztem volna a háztól.

Nem ihattam többé, ez volt az igazi elvonókúra. Kell ennél hatékonyabb? Mert addig, ha tudná a világ, hogy hányszor jártam idegen városok kórházait, hogy kivonják belőlem azt a rengeteg alkoholt, amit magamba döntöttem! Mindig a legnagyobb titokban történt, különféle betegségek ürügyén, és mindig messze attól a kisvárostól, ahol éltünk. Egyszer még tüdőrákos is voltam, amit el is lehetett hinni, mert sokat cigarettáztam. Sikeres volt a műtét – híreszteltük –, és újra munkába álltam, de időnként vissza kellett mennem kontrollra, ami természetesen egy újabb elvonókúra volt, nyugodt lélekkel járkáltam oda-vissza a tüdőrák örvén, egyszer azonban annak is véget kellett érnie, annyi kontrollt már nem vett volna be a város. Akkor viszont veseelégtelenséget állapított meg az orvos, kezdődő, bár még gyógyítható elégtelenséget, sikerült is helyrehozni, és amikor már végképp kifogytunk minden hazugságból, elvágódtam a konyhában, nyöszörögtem, a mentők jöttek értem, megütött a guta, ezzel véget is ért az életem. Ha jól emlékszem, egy konyakos üveget rántottam magammal, a férjem azonban időben észrevette, a fehérköpenyesek azonban elfintorították az arcukat, ömlött belőlem a konyakszag, de voltak olyan diszkréték, hogy Zolinak nem

tettek érte szemrehányást, a diagnózisba viszont kérlelhetetlenül belekerült, de nem azzal okolták az agyvérzést, egy érgörcs tette meg alaposan a magáét.

Betegségről betegségre lépkedtem, miközben egyáltalán nem voltunk benne biztosak, hogy a szomszédok, a barátok, az ismerősök, a munkatársaim valóban elhiszik az újabb meg újabb mesét. Szerintem kezdettől fogva gyanakodtak rám, hogy iszom, mint egy kefekötő. Részezes állat vagyok. A szemükbe néztem, de a szemük nem árult el semmit, azzal áltattam magam, hogy jól óv a paraván, egyáltalán nem látnak a színpalak mögé. Akkoriban, azaz végestelen-végig, harminc éven át azzal emeltem föl esténként a poharat, hogy kettesben vagyok veled, nincs harmadik tanú, egy szempár, amely összehúzza, rosszallva figyel.

De csak esténként! Nappal én voltam a megtestesült tisztesség, kedves, derék, jóra való, szerény háziasszony, aki úgy szereti a férjét, hűséges, figyelmes, hogy az már igazán a párját ritkítja manapság. Zoli így, Zoli úgy, Zoli virágot hozott, Zolinak inget vásároltam, amely hét nyelven beszél, folyton az ő nevét emlegettem, ami azt a látszatot keltette, hogy egyáltalán nem látszat: imádom a férjem, egyre ő jár az eszemben, alig győzők a kedvére tenni, főzők rá, vasalok rá, szeretkezek rá éjszakánként, s nem havonként egyszer, nem hetenként egyszer, hetenként kétszer-háromszor is, de volt idő, amikor még fiatalok voltunk, hogy egyetlen este sem múlt el nélküle. Mértéktelenül szerettem mindent a világon, mértéktelenül szerettem a virágokat, az erkélyem dagadozott tőlük, a szobánkat virágokkal zsúfoltam tele, mértéktelenül ápoltam őket, úgy, hogy kirohadtak, mértéktelenül vasaltam, mértéktelenül vettem a Pierre Cardinet, a La Roche-okat, puha paplanokat, puha dunnákat vásároltam, parfümmel permeteztem őket, az enyém rózsaszínű volt, Zolié halványkék, elolvadtunk alattuk, ringtunk a franciaágyban. Lerúgtam a parfümös takarót.

Reggelenként, akármennyire zúgott a fejem, akármennyire tompa voltam, gondosan lezuhanyoztam, hosszan, tetőtől talpig, eresztettem a vizet, a legjobb, a legfinomabb hőmérsékletre nehéz volt beállítani, sokat bibelődtem vele, jó ideig tekergettem a csapot, behunytam a szemem, s minden porcikámra hosszan-hosszan, végtelenül locsolgattam a sugarat, hogy még a bőröm alá is behugjon, a jobb melleme, a bal melleme, a lábam közé, amelyet különös figyelemmel lögybölgettem, és aztán válogatott, drága fürdőhabokkal kenegtettem magamat végig, amíg habosra nem értek, hersegett a szőr, ezt a hangot el nem mulasztottam volna, és aztán újra meg újra végig jártam a rózsával a testem. A hab lehámlott rólam, sokáig álltam a tükör előtt, válogatott, drága krémeket használtam, arra sohasem sajnáltam a pénzt, inkább egy Garnier, egy Vichy, inkább egy francia, mint egy afféle magyar, mindenből a legjobbat, a legexkluzívabbat hajtottam föl.

Kifestettem a szemem, halványan, diszkréten, csak rúzszt nem használtam soha, azt valahogy természetellenesnek, szemérmetlennek tartottam, egy tisztességes nő, mint amilyen én is vagyok, ne kellesse másoknak a száját, egy kifestett száj (egy ajak!) olyan, mintha arra kérné a férfiakat, hogy essenek neki. Szép ruhákat viseltem, majdhogynem elegánsakat, vigyáztam arra, hogy annak is tűnjenek, meg nem is annak, az elegáns nyúljon át a szépbe, a szép nyúljon át az elegánsba, egy kicsit ilyen is, egy kicsit olyan is: egy hangversenyen elegánsnak hasson, egy kenyérboltban vagy a piacon viszont csak szépnek. Nehéz volt ilyen ruhákra találnom, én addig jártam az üzleteket, amíg a próbatükörben elő nem állt az az együttes, amelyre vágytam.

A szekrényben nem tűrtem rongyokat, nagyanyám viseltes, sötét ruhákban járt, egy nyári délután befőttet rakott el, állt a folyosón, rakta a meggyet, vízbe mártott celofánt simított az üvegekre, ráfeszítette a gumigyűrűt, s jobb karján háromszög alakban lógott egy leszakadt, lefeszlett ujjadarab, fehérlett alatta a bőre, én ha nem is viszolyogva, de szánakozva néztem, hogy ilyen ruhát visel, még ha tisztességes munka közben is, mert a meggybefőtt az maga a tisztesség, a szorgalom. Én meggyet is választékosan tettem el, takaros kötényben, tiszta ruhaujjal, az én ruhám sohasem volt elszakadva, az efféle meztelenséget sohasem tűrtem el. A lábam sohasem mutogattam, a miniszoknyák idején sem hordtam rövidet, csak térdem fölül ért, pedig ha nem is a legszebb, de hibátlan, formás lábam volt, nyugodtan mutogathattam volna őket, akármelyik férfi megnézhetné volna, de énutánam ne forduljon senki.

Amilyen finoman öltözködtem, olyan finoman is bántak velem a tervezőirodában. Méltóságteljesen vonultam végig a szobán, hogy leüljek a rajzasztal mellé. A mérnökök, persze, mind idősebbek voltak nálam, de soha egyetlen szóval sem játszották előttem a férfit, mert tudták, hogy velem nem lehet kukoricázni, elég volt egyetlen pillantás az első napon, egyetlen testi gesztus, viselkedésem lényege rögtön kiderült, nem vagyok a kétértelmű szavakra kapható, bizonyos szavakat, olyanokat, amelyeket talán más nőstények eleresztettek a fülük mellett, előttem nem lehetett kiejteni. Hamar megtanulták, hogy én ugyan csak alul vagyok a ranglétrán, de nélkülem nincs tervrajz, én adok alakot a háznak, a gépészet álma az én ceruzámmal, az én tollammal ölt testet, a létra nélkülözhetetlen fokát alkotom.

Igen, alkotom, nem a létra egy foka vagyok, a létra egy fokát alkotom. A mérnökök fehér köpenyt viseltek, három évenként új garnitúrát hoztak, s mindenkinek kiosztották. Mindig ünnepélyes alkalom volt, a mérnökök ünnepélyes arcot vágta, amikor felöltötték a friss köpenyt. A gondnok odajött hozzám is, egy kéket tartott elélem. Összehajtottam, s visszanyújtottam neki. Egy szót sem szóltam, csak elfordultam tőle. Másnap fehér köpenyben

ültem az asztal elé. Addig eltértem a kéket, hiszen mint újdonság rajzoló, azt kellett viselnem, amit akkor adtak, amikor munkába álltam, most azonban elérkezett az az idő, amikor én magam választottam: kék köpenyes leszek, vagy fehér köpenyes, akár a mérnökök. Nem akartam közéjük, följebb tolakodni, sohasem voltam hiú, nem a büszkeség hordatta velem, csak egyenletes, hideg lélekkel akartam lélegezni, szabadon, úgy éreztem, a fehér köpeny szabadságot ad, amellyel annyi teret tudok megszerezni, ami éppen elég arra, hogy saját tudattal éljek, ahová más nem tud beférkőzni. Nem voltam sem gőgös, sem barátságtalan, szívesen szolgáltam őket, sohasem nyelveltem vissza, nem elégedetlenkedtem, sohasem panaszkodtam, időre elkészültem a rajzokkal, velük jártam ebédelni, mosolyogtam a pajzánágaikon, de nem nevetgéltem, hadd leljék benne szomorú örömeiket, kialakult az én külön kis világom. Lehet, hogy egy kicsit furcsának tartottak, rosszat azonban még a hátam mögött sem szóltak rólam.

A sírban minden eljut hozzám, mindent hallok, amit életemben rólam beszéltek, élénken emlékszem valamennyi kis részletre, ha ugyan emlékezetnek lehet mondani, ami itt, a túlvilágon, azaz a léten túl valami emlékezetféle. Odafönt emlékezetnek hívják, egyelőre én is annak hívom, itt azonban valami egyéb: örök jelenlévő, nem egyik mozzanatról a másikra következik, együtt, egy halmazban áll, mint a világűrben egy iszonyatosan messzi csillagkép. Egész, de részeiben is van, le van rögződve, egybe van szerkesztve, egyetlen szerkezetet alkot, esetleg – azt még nem tudom – örök, esetleg csak az örököshöz hasonlatos. Egyelőre még nincs rá evilági, emberi elmével fogalmazva, túlvilági szavam, sőt az is lehet, a szó errefelé elenyészik, használhatatlan emberi fogalom. Nyelvnek, magyarnak, franciának, angolnak errefelé híre sincs, egy egészen más jelrendszer van használatban. Egy külön jelrendszer, egy külön emlékezet idézi föl mint jelenvalót egész életemet. Hol eltávolodik tőlem, hol közelebb úszik hozzám egy-egy töredék. Ti emléknek hívjátok, itt még egyelőre névtelen előttem.

Nagyanyám pedig végleg nem volt hiú, mire is lett volna abban a kis faluban, mikor a férje elesett az első világháborúban, még hozzá a lelegején, sokat emlegette, hogy már az első ütközetben lelőtték, mint a kutyát, odalent az olasz fronton. Mire lett volna hiú, mivel páváskodott volna? Három gyereket nevelt, két fiút meg egy lányt, az én anyukámat, postamester volt, ha nem tesz el télire meggybefőttet, majdnem éhen halnak. Anyukám úgy mesélte, hogy disznót is vágtak. Gürcölt, anyukámat tanítóképzőbe adta, az is lett belőle, pedagógus. Apukámat abban a városban ismerte meg, ahol a képzőbe járt. Ő meg egyetemista volt, történelmet tanult, levéltáros lett belőle. Sokáig vártak a gyerekekkel, mire megszülettem, akkorra már volt egy kis lakásuk. Anyukám többre akarta vinni, mint a nagyanyám, a több pedig az volt egyebek között, hogy kemény munkával kispolgár lett belőle.

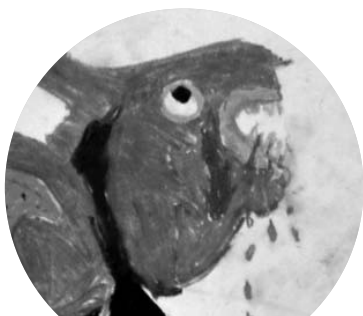
Herendi porcelánok álltak a szekrényben, evőeszköz-készleteink voltak, damaszt szalvéta nélkül nem volt teríték soha, a vizespohár a tányértól mindig átlósan jobb felé állt, az is egy készletből, a sok sírásnak az lett a vége, hogy én is meg a húgom is megtanulta az étkezés etikettjét, ruhában milyen szín melyikhez illik, a nappaliban zongora áll, amely nem pusztá dísz, a húgom billegtet rajta bizonyos kecses futamokat, én némi kísérletek múltán, el vagyok tiltva tőle, anyuka a szájától vonta el érte a kenyeret, én csak ütném-verném, nincs érzékem hozzá, apu nem jár kocsmába, mert ide többet be nem teszi a lábát, apu vasárnap délben iszik sört, amelyet a sarki kocsmából hoz át harmatos kancsóban, vasárnap délután cukrászdába sétálunk el, kényes mozdulatokkal fogyasztunk süteményt.

Ültünk a holdfényben, ketten beszélgettünk. Teli hold volt, az égen egyetlen felhő sem látszott. – Nem értem, avassatok már be, miről beszélgettek – mondta a harmadik. – Hát a holdról! – Nem értette, mit lehet a holdról beszélgetni a huszadik században. Mi ketten viszont nagyon is jól értettük egymást. Szerelmet vallottunk egymásnak, vagy illessük úgy, hogy érzelmet vallottunk egymásnak, az volt a titkos értelmű rózsa, hogy följánlkoztunk egymásnak, arra sóvárgunk mind a ketten, hogy csókolózzunk, hogy szeretkezzünk, de társasággal vagyunk, és titkolni kell, hogy valami egymáshoz húz bennünket, de nem történik, nem történhet semmi, nem vagyok az a fajta, aki kockára teszi a becsületét, én a férjemhez tartozom, én Zoli felesége vagyok, még ha megcsalom, akkor sem csalom meg soha, nem lépek túl az erkölcs, az illem kiszabott határain; beszélni azt lehet, hogy a hold milyen csalékony, hogy én is olyan vagyok, akár a hold. Nem is történt köztünk akkor semmi. Mintha a látszatot akartam volna megőrizni, még csak nem is ittam egy-két pohárnál többet, az úgynevezett látszat nálam sokkal komolyabb volt, mintsem hogy játsszam, komédiázzam vele. Akivel a holdról enyelegettünk, hát meg kell mondanom, igazából nagyon is nyíltan, a fiú (a férfi) akkor még nem tudta, hogy az én látszatom lényegi látszat – a látszat meg én összetartozik. Én valóban, komolyan látszani akarok, én úgy viselkedem, hogy bennem ugyan nincs semmi kivetnivaló. Akarom sem kell, magától értetődik. Olyan vagyok, akár a piperepolcom: illatos, rendben tartott, válogatott lélek. Finom, puha, gracióz, halkán jár az ütőerem, akár az óra ketyegése. A fiú keserűen vette tudomásul, anélkül, hogy jelét adta volna: azok a napok nélkülem fognak elmúlni, a faházban hiába alszom egyedül, nem jöhet be hozzám. Azt hiszem, csalódott bennem, én viszont egyáltalán nem csalódtam benne: ekkor lopózott belém, hogy egyszer még eljön az a pillanat, amikor kárpótolhatom azért az elvesztegetett hétért. Főleg magamat. Még nem tudja, hogy belé szerettem, én azonban tudom, hogy szeretni fog. Én igazán, egyfolytában a férjemet, Zolit szeretem, de Zoli tudja, hogy én szeretek szeretni, sosem titkoltam előtte. Nőstény bika voltam, rengeteg férfit vettem magamra takarónak, de sohasem otthon,

mindig idegen városokban és akkor húzd meg-ereszd meg, elájulnátok, ha tudnátok, mit csináltam, hogy beszéltem a paraván mögött.

Láttam, hogy benéz a kulcslyukon, átvonultam a szobán meztelenül, és az a férfi is átvonult a szobán meztelenül, akivel helyette kísértettem magamat a szállodába, és egész éjszaka szeretkeztem vele. Csörgött a telefon, reggel, egyre csörgött, de én nem vettem föl, tudtam, hogy ő keres, neki ígértem tegnap este az éjszakámat, egy kissé azonban máshogy alakult, hiába várt a sarkon, én azzal a másikkal bújtam ágyba, tudtam, hogy ott áll a sarkon, de nem volt már erőm kivonni magam a társaságból, egyedül mégsem indulhattam el, gyorsan határoztam, vele még nem voltam soha. Tudta, hogy kivel voltam addig, összes barátja megismerte már az erkölcseimet, ha számolni kezdenék, talán negyvenig-ötvenig meg sem állnék. De egyszerre csak eggyel és mindig diszkréten egészen az első mozdulatig. Koszorút fontam magam köré, és azt hiszem, a koszorú egyetlen levele sem panaszkozhatott rám. A hajam ősz lett, spróden ősz, elmúlt fölöttem az idő, már engem senki sem akar elkísérni. Aztán meghaltam, és így beszéltek rólam: – Tudjátok, hogy meghalt? Én igazán közelről ismertem – mondta, aki átvonult a kulcslyuk előtt meztelenül, miközben a másik a kulcslyukon keresztül nézte. – Én igazán nagyon közelről ismertem. – Azt hitte, közelről ismert, azt hitte, mert egy éjszaka vele voltam, akkor már ismer. A testemet igen, engem nem. A holdas fiú jobban ismert, még ma is szégyellem, hogy hagytam a sarkon várakozni, de hát nagyobb erők is vannak a világon. A holdas fiú hallgatta, milyen intimitást sejtet a másik, az átvonuló, és fanyarul hallgatott, érezte, nem lenne helyénvaló, ha ő is azt mondaná: – Én is közelről ismertem. – Mintegy az én védelmemre, erkölcsi magaslatul. Két életem volt, hazudtam, hazudoztam, úristen, mennyit lódtítottam, kevertem a szavakat, a mondatokat, kifordítás-befordítás volt az egész életem, és nem vagyok benne biztos, hogy megérte. Mit nem írok! Dehogynem érte meg! Ha még egyszer szeretkezhethetnék vele, vágatva szeretkeznénk, ha ugyan vele, mert egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy többet jelentett másnál, én csak a testemmel voltam elfoglalva, az adta a lélek erejét. Utolsó mondatom:

– Szeretkezzetek a síromon!

A királyné koronája

Hazafias kötelességteljesítésből behívtak egy napra, meg kellett jelennem a Katedrálisban. Kinyitottak előttem egy ajtót, leültettek a szobában egy asztal mellé. Az asztalon egy telefonkészülék állt, különben üres volt. Úgy látszik, telefonügyeletet kell tartanom egy álló napon át. A folyosó túloldalán magának a Mandrita Episcopusnak volt a dolgozószobája, amint befelé jövet észrevettem. Magamra hagytak. Sokáig nem történt semmi esemény, nem szólalt meg a készülék. Megéheztem, egy almát vettem elő. Amikor beleharaptam, eszembe jutott a Paradicsom, a tudás tiltott gyümölcsfája, különös véletlennek találtam, hogy a magyar katolikus egyház szívébe éppen almát viszek magammal, úgy éreztem, hogy bűnt követek el, amikor éppen almát rágcsálok a Katedrálisban, eszembe jutott, de egyáltalán nem zavart, elvégre mégsem a Paradicsomban vagyok, egyébiránt meg nem is katolikusnak kereszteltek.

Egyszer csak megszólalt a telefon, fölvettem, de nem szólt bele senki. Hiába mondtam, hogy tessék, itt a Katedrális. Vagy háromszor elismételtem a nevem, végül elhallgatott a vonal. Ekkor azt hallottam, hogy kinyílik a Mandrita Episcopus dolgozószobájának az ajtaja, szólítanak. Csak úgy zengett a Katedrális. Gyorsan fölálltam késsel, almával a kezemben és elindultam a Mandrita Episcopus dolgozószobájába. Észrevettem kezemben a kést meg az almacsumát, így mégsem mehetek a Mandrita Episcopus elé, a kést leraktam a márványpadlóra a fal tövében, az almacsumával is csináltam valamit, de olyan kábán, olyan zavartan, hogy fogalmam sem volt, hogy csinálók-e vele bármit.

Beléptem a Mandrita Episcopus dolgozószobájába, de hirtelen észbekaptam, hogy illetlenül kalap van a fejemen. Lekaptam, és akkor a tetejéről lerepült az az almacsuma, amit odatettem, mert a telefonos szobában nem találtam szemetes vödröt, viszont nem akartam a földre hajtani. A Mandrita Episcopus ugyan látta, hogy egy almacsuma repül a lába elé, de nem ütközött meg rajta, úgy tett, mintha nem történt volna semmi illetlen dolog. Se mosolyt, se megrökönyödést nem láttam átfutni az arcán.

Baráságosra váltotta a vonásait, nem neheztelt sem az előbbi jelenet miatt, sem azért, hogy várnia kellett rám. – Hogy hívnak, fiam? – kérdezte, noha nem nyújtotta felém a kezét, amit én igazából nem is vártam tőle, már előre sejtettem, hogy nem fog velem kezét, így aztán nem kerültem abba

a kínos helyzetbe, hogy én a magamét felé nyújtom, és már a levegőből kell pirulva, szégyenszemre visszahúznom. Fel voltam készülve a dolgok ilyen alakulására, azonban a felkészülés mégiscsak elvett tőlem némi erőt, valamennyire mégiscsak összpontosítanom kellett, és emiatt eltelt egy pillanat, mire felfogtam, hogy mit kérdez tőlem. Nagyon nyájas arcot öltött, elképzelni sem tudtam, hogy mivel érdemeltem ki én, a teljesen ismeretlen és ráadásul protestáns kisember, hogy a katolikus egyház tekintélyes feje állampolgári kötelességem teljesítése közben *arra vetemedik* (valami oknál fogva pontosan ez az átkozott szó jutott eszembe, bár azonnal tisztában voltam vele, hogy vetemedni csak rosszra, gonoszra lehet, jóra nem, holott a barátságos érdeklődésre egyáltalán nem volt szüksége, én csak egy ezután megjelölendő munkára véletlenül kiválasztott állampolgár voltam), maga a Mandrita Episcopus azzal tüntet ki, hogy még a nevemet is tudakolja. Kissé megkönnyebbültem, amikor kimondtam a nevem. És ki tudtam mondani: – Ohati László.

– Tudod, hogy szlávból ered a keresztneved? Szép név, csak méltó is legyél Szent Lászlóhoz!

– Tudom, atyám! – válaszoltam. Így mondtam: atyám, de hogy miért, sejtelmem sincs. Nem tudtam, hogy miként kellene szólítanom, viszont szükségét éreztem, hogy valamiképpen megszólítsam. Gondoltam abból nem lehet baj, azzal nem fogom megsérteni, ha atyámnak szólítom, a katolikusok talán így szólítanak. Egy Mandrita Episcopusnak bizonyára más megnevezés jár. Mindegy, nem tehetek róla, hogy ilyen meghökkentő helyzetbe sodortak. A Mandrita Episcopus láthatólag nem vette szívére, amitől én bátorságra kaptam. Még meg is toldottam a választ, láttam az arcán, hogy nyugodtan megtehetem:

– A Lászlót kétszer vettük át a szlávból. A Vladiszlávból először László lett, Szent Lászlónak innen van a neve, aki mint tudjuk – vontam magamhoz elég illetlenül az Mandrita Episcopust, hogy tudniillik én is tudom és velem egyenrangúan ő is ugyanúgy tudja –, hogy Szent László 1077-től 1095-ig uralkodott, a Vladiszláv tehát erre az időre változott Lászlóra. A tizenegyedik században, viszonylag korán.

– Ha már így benne vagyunk, kedves fiam, netalán még azt is tudod, hogy mikor avatták szentté?

– Száz év múlva, 1192-ben – pergett a nyelvem, és már folytattam is: – Másodszor Ulászló lett belőle, és bizonyos, hogy a Wladislawból, a Vladiszláv lengyel változatából, mert Ulászló királyunk a lengyelségből, a Jagelló-házból érkezett hozzánk. A szó eleji dupla V-t a lengyel úgy ejti, hogy a magyar nagyjából U-nak hallja.

– Nagyon érdekes, látod, ezt nem tudtam. De térjünk most már, László–Ulászló fiam, a lényegre, lássunk munkához. – Arca, amely addig csak érdeklődést mutatott, komolyra váltott át. – Hívattalak. Nem, nem téged,

azzal nem akarlak ámítani, csak egy állampolgárt, és föltétlenül egy magyar állampolgárt, hogy *igazat mondjon, csakis színtiszta igazat*. Azt kell majd mondanod: – Esküszöm az élő Istenre, hogy az igazat mondom, a színtiszta igazat. Esküszöm az élő Istenre, hogy amit látok, az valóban az.

Megdermedtem, abban a pillanatban nem hittem a fülemnek. Hogyhogy az élő Istenre esküszöm? Vallásos szertartásra bocsát engem, a protestánt, a katolikus egyházfő? Hogyhogy az igazat, a színtiszta igazat? Miféle igazat? És láthatatlanban, anélkül, hogy tudnám, igazra vagy hamisra kell úgy esküdnöm, hogy az igaz. Éreztem, hogy efféle töprengésre azonban nemigen van időm, nincs helye tűnődésnek, ellenvetésnek pedig végleg nincs, olyan hatalommal állok szemben, amelynek csak engedelmeskednem lehet. Hideg futott végig a hátamon, a Mandrita Episcopus határozottra változó hangja nem sok jót ígért, ha nem esküszöm az élő Istenre. Nem, lehetetlen vele Isten létéről vagy nemlétéről eszmét cserélni, az élő Isten azt jelenti a szájában, hogy Isten kétségkívül létezik, él, már hogyné lenne élő a Mandrita episcopusi ajakról.

– De atyám, én nem vagyok katolikus – mondtam ki végre, amit már többször is ki akartam mondani. – Meg nő vagyok. – Sejtelmem sincs, hogy miért tettem hozzá, semmi értelme nem volt, csak úgy kicsúszott a számon. A Mandrita Episcopus azonban meg se rezzent, csak annyit mondott kurtán, furcsa módon elharapva a mondatot: – Egy az Isten. – Erre én, a kotnyeles, rögtön megnyugodtam, úgy látszik, együgyű fontoskodásnak vélte, én pedig most már tiszta lélekkel vártam a folytatást.

És így folytatta: – Hogy megértsd! Itt van ez az asztal – jókora asztal volt –, és te az előbbieik értelmében a következőt vallod: az élő Istenre esküszöm, hogy az asztal, amit magam előtt látok: asztal. És így, ennek értelmében, eszerint fogsz esküdni majd.

Eberek jelentek meg a szobában, de hogy hányan, azt nem mértem föl, de úgy véltem, hogy a Mandrita Episcopus tizenkét igaz embert hívott maga elé. Behoztak egy szép vasalt ládát, fölnyitották. Egy aranykoronát vettek ki belőle. Nem Szent István koronája volt. Honnan, honnan nem, az rejtély maradt előttem, nem is értettem, honnan tudom, de szilárdan tudtam, hogy az a korona a királyné koronája. Elöl, oldalt, körben széles pántból állt, amely hátul aranyból sodort hajhálóba ment át, hogy tartsa a kontyot. Az asztalra helyezték, és a tizenkét igaz emberrel együtt én is esküre emeltem a kezem: – Esküszöm az élő Istenre, hogy amit magam előtt látok, a királyné koronája. Az igazat mondom, a színtiszta igazat.

A tizenkét igaz ember hozzátette: – Isten engem úgy segéljen. – Egy pillanatra zavarba hoztak velem, a Mandrita Episcopus, úgy látszik, elfeledkezett róla, de bizonyára ez is az eskü szövegéhez tartozik, így aztán a beállott csöndben én is elmondtam utánuk, amit ugyan idétlennek, ám nagyon is helyénvalónak találtam: – Isten engem úgy segéljen!

A Mandrita Episcopus ekkor már teljes ornátusban állt; észre se vettem a sürgölődésben, hogy mikor ölthette föl, de valóban felöltötte, és ezáltal méltóságba vonta az egész ceremóniát, és imára kulcsolt kézzel, lehajtott fejjel állt előttünk, a végén egy pillanatra még ebben a testtartásban láttam, és meg voltam róla győződve, hogy a szertartás egész idején ugyanebben a pozitúrában láthattam volna. Mert ahogy az átváltozásra sem lettem figyelmes, arra sem, hogy hol áll, mit cselekszik, amíg mi esküszünk. Hirtelen föleszmélt:

– Vihetik!

Nem tetszett a kurta utasítás, nem illett az ünnepélyes aktushoz; mintha a királyné felséges koronáját közönséges tárggyá alacsonyította volna, pedig én lassú folyamatban, attól fogva, hogy a bazilikába léptem, végigvezettek a kongó, komor folyosón, hogy az üres szobában darab ideig egy telefonkészülékkel szemben szorongtam, hogy a Mandrita Episcopus színe elé járultam, és azzal körvonalazódni kezdett, hogy mi vár rám, hogy eszerint tehát a Mandrita Episcopusnak kell bizonyos állampolgári kötelességet teljesítenem, hogy esküdnöm kell, s egyre emelkedettebb lelkiállapotba zsongatnak, s végül hogy az eskü tárgya nem afféle csekélység, hanem történelmi ereklye, a *királyné koronája*, és ettől a lassú folyamat szinte megrázkódtatásba, bővületbe húzott, és azt kell hallanom: – *Vihetik!* – Különös, hanyatt eséses érzet szállt belém.

Megfogták a koronát, a magasba emelték, visszasüllyesztették a ládába, és kivonultak a dolgozószobából. Ezen az egész hazafias kötelességteljesítésen egyáltalán nem csodálkoztam, rendjén valónak találtam, hogy a tizenkét igaz emberen kívül nekem is esküt kellett tennem. A mi kisvárosunkban hamarosan híre terjedt, hogy a Mandrita Episcopusnál jártam, irigykedve hallották, bár voltak, akik nem hitték el, sőt még azt is kétségbe vonták, hogy van „*királyné koronája*”, akik viszont igaznak fogadták a hírt, azok közül sokan úgy mesélték, hogy maguk is látták, s úgy bizony, hátul aranyból való kontytartó fonadék van rajta, amin én csak mosolyogtam: mit tudtok ti, szegény, halandó emberek, jó, igaz, node a többi, az az aranypánt meg ahogy a Mandrita Episcopust tanítgattam, bele se fér a ti tökfeketekbe. Egyszerűen nevezetes személlyé emelkedtem, és most várom, hogy legközelebb milyen eskütételre fognak felkérni, milyen álmot követelnek rajtam a rajongóim.

In Nomine

(regényrészlet)

BAKA L. PATRIK

2005. december huszonhatodika

Drága Istenem!

Tisztán emlékszem az álomra. Az álomra, amiben megszólítottál. A hangodat nem tudom hangnak nevezni, inkább hasonlítható zenéhez, igaz, nem írtak még olyan dallamos, lágy, békés szimfóniát.

Emlékszem, hogy hófehér köntöst viseltem, amely mérföldekkel csüngött alá a felhőerkélyről, amin álltam. Leomlott, s egészen a világ fölé borult. Ha jól lenéztem, láttam, hogy a földig is elér... megfeketedve bár, de belevész a tenger hullámaiba.

Felettem nem volt semmi, csak a fény. Ragyogó, melengető csillogás.

Időnként szárnyzuhogásra lettem figyelmes, azonban nem láttam a hangok forrását. Mintha galambok százai repültek volna el a fejem felett, hallhatóan és mégis láthatatlanul.

Amint már mondtam, az erkély, amin álltam, egy felhő volt. Olyan mesékből ismert, habhoz hasonló bárányszerű felhő.

Méteerekre tőlem ott ragyogott a Fény. Lámpás volt az éjszakában, anyja és atyja mindennek, ami él.

Szóltál hozzám. Azt mondtad, szeretsz.

Emlékszem, ahogy suttogva kérdezted, én miért nem szeretem magam? Miért nem szeretem azt, amiből olyan kellemes adatott nekem?

Az életről beszéltél, jól tudom. Arról, hogy mennyi lehetőséget dobtam félre. Hogy elmenekültem abba, amit gyűlölni tudtam az álmaimban, és zihálva riadtam fel miatta az éjszaka közepén.

Azt kérdezted, hogy miért? Miért?

Nem vártál választ, ezt is tudom.

Talán nem is volt válasz.

Esni kezdett. A fény megpihent kissé. Hidegen érintette meg a karomat az eső, a fölém tornyosuló felhők mégis messzire vonultak. Láttam fenn a magasban azt a rengeteg galambot... ragyogó, csapkodó szárnyat. Némelyik aranyban, ezüstben, másik patyolatfehérben játszott. Angyalok, Arkangyalok, Szeráfok és Kerubok voltak. Énekeltek és sírtak. Nem eső esett, az ő könnyük mosta tisztára az arcom. A lelkem pókhálós, szeméttel telerakódott alagútjain át özönlött a víz, s hordott ki onnét mindent, amit felhalmoztak az évek.

Három angyal sírt leginkább. Az a három, akit már korábban is hallottam. A lány és a fiú őrangyala, akik megsegítették az én védnökömet. Bátorítón fogták közre őt, aki még náluk is jobban zokogott. Ahogy ránéztem, az arcában láttam az arcomat. Én voltam ő...

Ő pedig én.

Végül ismét megszólaltál. Azt mondtad, nem hiába volt eddig olyannyira gazos ez az ösvény. Az utakat sem a természet alkotta, hanem az emberiség tette könnyebbé önnön előrehaladását. Azt mondtad, minden eszközöm meglesz hozzá, hogy felépítsem a Mea Viát. Egyetlen büntetést mérsz csak rám.

Mozdulatlanul vártam minden szavad. Éreztem a vállamon, amint enyhülni kezd a könnyár. Elcsendesedtek a szárnyak, és mintha a ragyogás is megtorpant volna a levegőben. Egy pillanatig csak a hangod volt képes mozdulni, s körötte semmi más.

– Életednek súlya és büntetése az lesz, ami eddig ugyanannak könnyedsége és ajándéka volt.

– És mi az, Atyám?

A távol a semmibe veszett. Összemosódtak a színek, s minden kifakulni látszott. Ami nem fehér volt, az beleolvadt a tisztaságba. Minden szín egygyé vált, s ismét bebizonyították, hogy van rendíthetetlen egység. Olyan fehér.

Hangokat hallottam, távolról. Közeledtek bár, de olyan otrombák voltak, hogy el akartam űzni őket. Nem akartam hallani mást, csak Téged. A hangodat, azt az áldott zenét.

Mégsem voltam képes távol tartani az egyre csak közelítő világot, hiszen ott kopogtatott már a szemhéjam túloldalán. Be kellett engednem. Tudtam, ha nem én, hát Te tárod majd ki a kaput.

Utoljára még Rád pillantottam.

Vártam.

Hallani akartam, hogy mi a büntetés.

– Az Élet.

Kinyitottam a szemem.

A tudatomban ott visszhangzott még a szavad. Az ajándékod és ítéleted. A kórházi lámpák vakító világossága – ami szinte már égetett – nem tudott

eltántorítani tőlem. Te velem voltál, én pedig Veled. Tudom, hisz ha valamit szilárdnak és biztosnak éreztem eddig az életemben, hát Te voltál az, akkor és ott. Az intenzív osztály ágyán fekve értettem meg csupán, mit vesztegettem el.

Csak másodszerre tudtam magamévá tenni a döntésedet. Tisztaságot találtam benne. Utasítást az életre. Legutóbb választást kínáltak fel az angyalaid: én élni akartam. Akkor én választottam, s a lehetőséget is én játszottam el. Most ismét a Te kezvedben voltam. Életem fonala ott foszladozott az ollód állkapcsában, mégsem tépted el, hanem újra összefontad a szanaszét futó szálakat. Most nem adtál választási lehetőséget. Te róttad rám a jövőt: az életet. Büszke akartál lenni rám, s bizony most én is azt akartam, hogy végre büszke légy!

– Felébredt – mondta egy orvos a körötte sürgölődő nővéreknek. – Hallasz engem? – fordult immár felém.

Megpróbáltam szóra nyitni a szám, de elég gyatra próbálkozás volt. Az ajkam megremegett, hang nem hagyta el a torkomat.

– Ne akarj beszélni, még nem vagy hozzá elég erős. Csak bólints.

Megtettem.

– Helyes. Gondolom, tudni szeretnéd, hol vagy.

Megint bólintottam, alig észrevehetően.

– Az ipolysági kórház intenzívjén fekszel.

Látta, ahogy a szemöldököm akarva-akaratlanul is megemelkedik, jelét adva az értetlenségnek. A válasza mindenesetre kitérő volt:

– A lényeg, hogy most már biztonságban vagy. A szervezeted lassan kidobja magából a drogokat.

Behunytam a szemem. Bevillant néhány vágatlan kép. Fények. Csókok. Tűk. Combok. Üvöltés. Elélvezés újra meg újra. Simulás. Szürkület. Feketeség.

– Most pihened kell.

Ismét bólintottam. Egy könnycsepp gurult alá az arcomon.

– Az állapotod stabil. Aludj. Utána mindent elmondunk, és te is mindent elmondasz.

Láttam, ahogy nyugtatót adagolt az infúziómba.

A kép újra eltorzult és összemosódott.

Elaludtam.

Cipők enyhén koppanó zajára ébredtem. Lány szipogás csatlakozott hozzájuk. Hallgattam néhány másodpercig. Szinte megnyugtató. Vártam valamire. Aztán megérintette az arcomat egy lágy, téli fuvallat. Fenyőfaillatot hozott. Kinyitottam a szemem.

Apám az ablaknál állt és némán meredt kifelé. Anya az ágyam mellett ült, lágyan fogta a kezemet és halkan sírdogált. Néztem őket, és azon gondolkodtam, hogy vajon mi lesz a folytatás. Arra számítottam, hogy

apám üvöltözni fog, lehord minden baromnak, anya pedig majd csitítgatni próbálja. Azt tartottam csak biztosnak, hogy felesleges várni a dologgal. Aminek meg kellett történnie, tudtam, úgyis megtörténik. Óvatosan megmozdítottam az ujjaimat, és megsimogattam anya tenyerét.

Először csak némán bámult a kezemre, aztán az enyémben nézett kisírt szemével. Könnyek patakzottak az arcán, de egyre szélesebben mosolygott. Kierőszakolt, ócska, színészi mosoly volt, mégis repeső boldogsággal borult a mellkasomra, és szorított, ahogy csak bírt, szívének minden szeretetével.

Amíg anya ölelgetett, apámra néztem. Továbbra is ott állt az ablakban, és még mindig nem fordult szembe velem. Láttam, hogy az ő válla is remeg.

– A... apa – próbáltam megszólítani, igaz, a hangok csak nehezen voltak felismerhetők.

A férfi lehajtotta a fejét, aztán az ajtó felé indult. Megállt előtte, némán nézegette a kilincset, majd óvatosan körbefonta az ujjával, lenyomta, és kísétált a szobából.

Soha olyan mélyet nem sóhajtottam még.

Miután az orvos megvizsgált, és latin szavak mögé bújva közölte, hogy a történetekhez viszonyítva elég jól vagyok, összefont kezekkel ült az ágyam melletti székre, és a szemembe nézett. Szemüvege épp eléggé lecsúszott az orrán ahhoz, hogy az üveg ne lágyíthassa szigorú tekintetét.

– Tudod... hogy mi történt? – kérdezte. Ugyanaz a Szabó nevezetű doki volt, akinél felébredtem.

– Igen... emlékszem néhány dologra. Hogy... házibuliba mentünk... valami ismerősünk házához. Aztán...

– Emlékszel, mit csináltál? – vágott közbe az orvos, mintha nem is akarná hallani a történet egyes részeit.

– Amit a többiek. Nem tudom elmondani, hogy miket szedtem be.

– Az nem is számít. A drog lassan kitisztul belőled. Egyre éberebb leszel, és össze is kaparsz majd magadnak némi erőt.

Bólintottam.

– De van itt néhány komolyabb dolog is – a „*mi lehet még komolyabb ennél?*” fémjelzésű ábrázatomat látva folytatta: – A zsaruk ki akarnak hallgatni. Minden bizonnyal lecsukják a barátodat, aki a bulit rendezte, de te megúszhatod. Sőt, ha jól beszélsz, még áldozatként is kijöhetsz a dologból.

Vadul visszhangzott a koponyámban a szó: áldozat. Olyan ismerős volt.

– Nagyon beteg vagy, Levente – súgta lágyan Szabó.

Nem akartam elhinni, hogy ez az orvos mindenkivel ilyen közvetlen hangnemet üt meg, hiszen ez az együtt érző viselkedés nem tartozott a munkakörébe, és járomcsontjának kemény szerkezetéhez sem illett. Éreztem, hogy baj van.

– Mi a... bajom?

A doki lehajtotta a fejét.

– Tudnod kell, hogy időben észrevettük, szóval, ha megengedheti magának a pénztárcátok, hatásos kezeléseket kaphatsz, és... talán évtizedeket is... szerezhetsz magadnak.

– Hogy... hogy mi a jó bűdös franc van? Milyen évtizedekről beszél? Húszéves vagyok!

– És beteg. Ha megkapod a megfelelő gyógyszereket, bátran beszélhetünk még hús évről.

– Mi bajom van, a picsába is?

A doktor nyelt egyet.

– AIDS-es vagy.

Leporis nem túl hangosan, de annál határozottabban kopogott az ajtón, aztán benyitott, és megvárta, amíg Szabó doktor elhagyja a kórtermet. Ezt követve előkotorta spirálfüzetét, együtt a töltőtollával, majd leült a sarokban terpeszkedő, rozoga fotelbe, és felém fordult.

– Azt reméltem, hogy csak jóval később fogunk újra találkozni.

Nem válaszoltam. Ami azt illeti, felé se fordultam.

Mindent megtettem azért, hogy kizárjam a külvilágot, mégsem sikerült. Mindenki rajtam csüngött, és a számárságaimra volt kíváncsi. Csak én nem. Azokban a percekben értelmet nyert az álmom és a büntetésem is. Tudtam, hogy velem vagy. Éreztem a jelenléted a szobában éppúgy, mint az ablak vékonyka nyílásán beszűrődő téli levegőben. Mégsem voltam nyugodt. Félttem.

Szabó doktor részletesen elmagyarázta a betegség lefolyását, igaz, egyik mondatára sem reagáltam. A suliban milliószor magyarázták, hogy milyen veszélyes is az AIDS, és hogy milyen könnyű elkapni, de akkor egyáltalán nem foglalkozott vele az ember. Most viszont bőven volt időm eltűnődni rajta, s be kell valljam, nem csak saját, elcseszett életemet féltettem, de főként azokét, akiket megfertőzhettem. Bele se mertem gondolni, milyen lesz majd eljűk állni, és azt mondani nekik, amit nekem mondott az orvos. Tény viszont, hogy neki mégiscsak könnyebb dolga volt, elvégre ő nem csábított el, nem csinált belőlem hülyét, és nem feküdt le velem kényérekedvére... Én viszont pont ezt csináltam.

– Meg tudsz szólalni, vagy megint apucira várunk, hogy beszéljen helyetted?

Ezzel sikerült kizökkentenie.

– Mit... akar?

– Na, vajon? Azt hiszem, van mit mesélned.

– Buliztam, bedrogoztam... kimosták a gyomromat és a beleimet. Élek...

– itt megborzongtam, és egy-két másodperc kihagyása után hozzátettem

– még.

– Ennyi?

– Igen... azt hiszem, ennyi.

– És mi van a halott lánnyal? Róla nem tudsz semmit?

Tátott szájjal fordultam felé. Igazság szerint gőzöm nem volt róla, hogy miről beszél, de már csak az, hogy nekem mondta, és hogy egy halott lányról beszélt... már az teljesen kiborított.

Azonnal bevillantak a karambol képei, ahol majdnem meghalt az a másik csaj. Róla annyit tudtam, hogy mégsem kellett amputálni a lábát, de egész életére tolószékbe került.

Bevallom, azóta nem sokat agyaltam az ügyön. Nem akartam tudomást venni róla, most viszont újra felderengett minden. Kirázott a hideg.

– Na, mi van? Elvitte a cica a nyelvedet?

– Maga hülyéskedik velem?

– Hülyékkel felesleges – dörögte Leporis. – Egy halott húszévesssel meg amúgy sem túl gusztusos viccelődni.

Nyeltem egyet.

– Lenne szíves elmondani, hogy miről van szó egyáltalán? Hogy mi közöm ehhez az egészhez?

– Hát, reméltem, hogy ebben majd segítesz egy kicsit.

Megállt bennem az ütő.

– Ugye nem... nem engem gyanúsítanak?

Leporis tartott egy kis hatásszünetet. Kiélvezte rettegésemnek minden egyes pillanatát.

– Nem... Hacsak nem vállalod magadra, hogy te drogoztad halálra a csajt.

– Még jó, hogy nem én... de... de mégis mi közöm ehhez?

– Hát, csak annyi, hogy öten voltatok abban a szobában, ahová a mentőket riasztották. Mi később kerültünk oda, és bizonyos dolgokat már csak másodkézből tudtunk meg. Lényeg, hogy három srác eljátszadózott két csajjal. Mind be voltak löve, köztük te is. Az egyik lány túladagolta magát, rohamot kapott, és meghalt. A többiek észre sem vették, hiszen ők sem voltak eszüknél.

– Én erre... erre egyáltalán nem emlékszem.

– Gondoltam, hogy ez lesz a válasz – dörgölte meg az orrát a rendőr.

– Igaz, egy szikrányit azért reménykedtem, hogy tudsz majd mondani valamit... elvégre te döngetted meg a csajt.

Némán meredtünk egymásra. A számban összegyűlt a nyál. Alig bírtam felfogni, amit mondott.

– Hiú reményeim vannak?

– Nem... – furcsa, mennyi energiára volt szükség már csak ahhoz is, hogy normális módon rakjam egymás mellé a szavakat – nem emlékszem

semmire, csak arra, amit elmondtam.

A fakabát előkotort egy képet, és elém nyomta.

– Ismered egyáltalán?

Felvettem. Mosolygós, élesen ívelt, vékony arc, vállig érő, hollófekete haj, kék szemek, vörösbe menő rúzs. Dögös csaj.

– Nem.

– Hmm... hát, nem vagy semmi.

– Ezt miért mondja?

– Nem ismered, de azért megdugod. Szép teljesítmény.

Ekkor éreztem, hogy a fejembe fut a vér, és az arcom elvörösödik.

– Maga baromságokat beszél! Előbb még azt ugatta, hogy öten voltunk. Miért épp rám akarja fogni... miért mondja, hogy velem volt? Akármelyik másik sráccal is lehetett. Azért szemelt ki magának, mert az apám múltkor beolvasott egy kicsit, és...

– Azért, te ökor, mert ki akarlak húzni a szarból!

Itt megütköztem. Visszahanyatlottam a párnámra.

– Tudom, hogy beteg vagy. Túladagolta magát, te is majdnem feldobtad a talpad. Mit tehetnék? Semmit. Felesleges, hogy ott rohadj évekig a dutyiban... hogy ott kínlódd végig az utolsó éveidet.

– Fogja be, a szentségít!

Csend lett.

Eszméletlenül szúrtak a szavai. A legrosszabb az, hogy tudtam, csak vigasztalni próbál, és tényleg jót akar nekem. Teljesen össze voltam törve. Éreztem, hogy vége. Ákos száma jutott az eszembe, s főként annak utolsó két sora: „*Valami véget ért... Valami fáj...*” Bassza meg, ez annyira elcsépelte.

– Bocsánat– nyögtem.

Leporis csak meredt rám, és elengedte a füle mellett a szavaimat, mégis azt éreztem, hogy elfogadta a kiegyezést.

– Szóval semmire nem emlékszel – úgy tűnt, ezt írja a füzetébe is.

– Mondja meg... honnan tudja, hogy én voltam a lánnyal! És... és ki volt az egyáltalán?

– Varga Petrának hívták. Azt pedig, hogy te voltál velem, onnan tudom, hogy azonosították az ondót.

Ismét némaság költözött a szobába. Leporison látszott, hogy úgy dönt, nem fecsérli tovább az idejét. Lassan összepakolt, és elindult az ajtó felé.

– Kérem...

Felém fordult.

– Mi az?

– Ettől a... ettől a Petrától kaptam el?

Kinyitotta az ajtót.

– Ő kapta volna el tőled, ha túléli ezt az egészet. Neki nem volt AIDS-e. Az ajtó becsukódott.

Ott maradtam egyedül, a lelkemet marcangoló gyötrellemmel.

Az elmúlt hét csupán mozaikkockákból állt. Álom. Ébredés. Vizsgálat. Álom. Pihenés. Álom. Szenvedés. Álom. Álom. Álom.

Tegnap engedtek haza. Anya sürgött-forgott körülöttem, ami még aranyos is lett volna, ha nem kelti bennem azt az érzést, hogy talán már most a halálomra készül. Teljesen össze volt törve. A mondatait nem igazán nevezhettem összefüggőnek. Egy-kétszavas megnyilvánulásai voltak, s látszott az arcán, hogy a teste is csupán beprogramozott gépként cselekszik.

Apa más volt. Egyszer se nézett felém. Ő is tudta, hogy mi bajom van. Már meg is rendelte a kezeléseket, orvosok tucatjaival telefonált, tudtam, hogy sokakat le is fizet, csak azért, hogy hamarabb kerüljön rám a sor. Mindennek ellenére viszont teljesen kizárt a világából.

Anya túlon túl lágy kedvességétől haldoklónak éreztem magam, apa hidegsége pedig már a kripta hangulatát is kölcsönözni tudta.

A cigi élettelenül füstöl a kezemben. Az ablak nyitva, kint lágyan szállingózik a hó. A szomszéd ház ablakában életvidáman ragyog a karácsonyfa. Harangoznak. Este hét óra.

A falhoz állított széken már ott pihen fekete, ünnepi öltözékem. Várom a következő harangszót. Misére készülök.

Bevallom, magam sem tudom, mikor voltam utoljára templomban, s most sem azért megyek, mert ott keresnélek. Én már megtaláltalak. Csak azért vágyom oda, hogy az a sok hang, az a sok ima egybeolvadjon az enyémmel. Hogy remegve kérhessem áldásodat, kegyelmedet... segítségedet azoknak, akik miattam hal... akik miattam betegedtek meg. Az én sorsom a Tiéd. Nem kérek oltalmat. Csak annyit mondok: legyen meg a Te akaratom!

A cigi már majdnem kialudt az ujjaim közt. Még egy slukk, még egy füstfelhő és kész. Elnyomtam. Ez volt az utolsó.

A kórházban rám parancsoltak, hogy mihelyst hazaérek, értesítenem kell azokat, akikkel együtt voltam az elmúlt... hát ők sem tudták, hogy mennyi időt mondjanak, de a betegségem szintjét tekintve maximálisan egy évről lehetett szó, vagy inkább csak félről. Azt mondták, most sajnos figyelmen kívül kell hagynom az ünnepeket, ugyanis nem mindenkinek reagál egyformán az immunrendszere, szóval talán náluk már előrehaladottabb a kór. Azonnal el kell nekik is kezdeniük a kezeléseket.

Először azt sem tudtam, hogyan fogjak hozzá. Össze kellett írnom, hogy kivel szexeltem az elmúlt bő fél évben, és értesítenem kellett őket arról, hogy... hogy halálra ítéltém őket. Ó, Jézus!

A nevek csak sorakoztak a papíron, mintha libasorba állítottam volna őket. Minden napot át kellett fésülnöm. Az eredmény hét lett. Hét név. Hét

ember. Hét fiatal lány.

Időnként azt éreztem, hogy hánynom kell, és már indultam is a vécére, de általában átment a dolog.

Levelet akartam írni nekik. Egy személytelen kis semmit... amiben közlöm a halálos ítéletüket?! Uhh! Ezt nem tehettem. Hosszas agyalás után végül felvillant bennem a megoldás, amivel elkerülhettem a személyes találkozást, és mégsem mentettem fel magam teljesen a súly alól.

Telefonáltam.

Először Anitát akartam hívni. Nem tudom, miért, talán mert vele voltam ebben a fél évben a legtöbbször.

– Halló? Ki beszél?

– Itt Lászlófi Levente, jó estét!

– Levikém... ó, hát te vagy? Mindjárt hívom az Anitát.

– Köszönöm.

Pár másodpercnyi csend. A kagyló koccan a bútoron, aztán lágy suhogás, ahogy ismét felemelik.

– Levi?

– Szia, Anita!

– Egek, hát tényleg te vagy az? Jól vagy? Minden rendben? Azt mondták, kórházban vagy. Mi rokonoknál voltunk a héten, azért nem tudtalak meglátogatni. Mondd... mondd, hogy jól vagy!

Ezt mind egy szuszra hadarta el. Szinte hallottam, amint felsóhajt a kagyló a nagy megterheléstől.

– Köszí, a helyzethez képest jól vagyok.

– Ennek nagyon örülök. Jaj, Levi, olyan jó, hogy hívsz. Már nagyon várom... nagyon várom, hogy megint találkozzunk, tudoooood.

Az utolsó szó elnyújtva, a hang utalása egyértelmű.

– Igen... talán találkozzunk még.

– Talán? Ugye nem... ugye nem azért hívsz, hogy megint kidobj? Levi, én...

– Anita, kérlek, hallgass meg! Fontos dolgot kell elmondanom neked.

A lány meglepődött, de mindenesetre elhallgatott.

Nem tudtam, hogyan kezdjek neki, aztán kinyögtem, ami először az eszembe jutott. Érdekes volt, hogy pont az orvos simulékony szavait használtam.

– Nagyon beteg vagyok.

– Ó, kicsim, majd én ápolgatlak, ne félj.

– Anita, figyelj... az a helyzet, hogy te is elkaphattad.

Megint csend.

– Itt vagy?

– Igen. Mi az, amit elkaphattam?

Nyeltem egy nagyot.

– AIDS-es vagyok.

Csend. Hosszú, néma csend. A kagyló bűg. Aztán felismerem a hangot: szípotgás.

– Anita... itt vagy még?

– Itt... – a hangja elhalóban.

– Ki kell... ki kell vizsgáltatnod magad. Tudod, mi... mi gumi nélkül is... szóval érted.

Zokogott.

– Anita...

– Ne haragudj, Levi, de most mennem kell. Szia!

– Anita, én...

A vonal megszakadt.

– Sajnálom.

Én is letettem.

Ő volt az első, akit felhívtam. A következő lány lecsapta a telefont. A rákövetkező üvöltözni kezdett velem, majd ő is levágta. A negyedik higgadt maradt, mintha rögtön elfogadta volna... vagy talán csak megfagytak a szájában a szavak.

Még leírni is örület ezeket.

– Beky! Szia!

– Mit akarsz?

– Tudod, hogy ki vagyok?

– Persze, aki a múltkor elküldött a picsába, mert meg akartam csókolni.

Na, erre mit lehet mondani? Hogy folytasd? Hogy mondd meg? Így: „Aha, az vagyok, és az is, aki kinyírt, kicsikém!”

Elmondtam.

Reakció: beleüvölt a kagylóba. Nem teszi le, csak félredobja. Hallom, ahogy ordít. Ajtónyitás. Az anyja rohan be, utána az apja. Kérdezzetik:

– Drágám, mi történt?

– Mi az, Rebeka?

– Miért sírsz?

– AIDS-es vagyok!!!

Letettem. Le kellett tennem.

Ismét harangoztak.

SÁNDOR ANNA

A keleti palóc nyelvjárások egyik elfeledett kutatója: Komoróczy Miklós

1. Mindegyik tudománynak fontos feladata az elődök munkásságának ismerete, az adóttudománytörténetének feltárása, aminemcsak tudományos, hanem erkölcsi kihívás is. Mindez természetesen a dialektológiára, a nyelvjáráskutatásra is érvényes, hiszen egyrészt a kutatóknak szükségük van tudománytörténeti tájékozottságra, másrészt a kisebb-nagyobb közösségeknek is meg kellene ismerniük azokat a kutatásokat és kutatókat, akik az adott települések nyelvjárásával foglalkoztak. Erre napjainkban nemcsak a regionális nyomtatott és elektronikus sajtóban, hanem az örvendetesen megnőtt helytörténeti kiadványokban, valamint a települések honlapjain is számos lehetőség kínálkozik. A nyelvjárás ugyanis nem valamilyen értéktelen vadhajtása a nyelvnek, hanem olyan értékes változata, amely uniformizálódó és globalizálódó világunkban a kisközösségek és régiók legfontosabb identifikációs eszköze. Ráadásul ami iránt a tudomány már lassan kétszáz éve érdeklődik, az eleve nem lehet értéktelen. Az elmúlt kétszáz év dialektológiai termése azonban gyakran nemcsak az érintett települések laikus közössége előtt ismeretlen, hanem a kezdő szakmabeliek ismeretanyagából is hiányzik.¹

A XIX. és XX. században az sem ritka jelenség, hogy egy-egy kutató a nyelvjárások gyűjtése és vizsgálata mellett más tudományterülettel vagy művészeti tevékenységgel is foglalkozott, s az utókor csupán ebbeli minőségükben említi őket, így nyelvjáráskutatói tevékenységük feledésbe merül(t). Ez történt Komoróczy Miklós Ede esetében is, ergo az alábbiakban a nyelvjáráskutatói tevékenységére irányítjuk a figyelmet.

2. Komoróczy Miklós Ede, a gömöri nyelvjárások egyik XX. század eleji kutatója, tanárként, újságíróként, szerkesztőként, néprajzkutatóként, színészként ugyan nem felejtődött el, hiszen a *Gömörország* című folyóirat egyik múlt évi számában terjedelmes tanulmányban méltatják Komoróczy életét és sokoldalú tevékenységét, de nyelvjáráskutatásaira csupán egy rövid utalás történik (l. Herczeg 2014: 43–46), de a műveit bemutató

válogatásban már szerepel néhány nyelvjárásgyűjtése (uő. 2014: 47–72). A többi vele foglalkozó írás is főként néprajzkutatóként említi (l. Szinnyei 1899: 871–872²; Kósa 1979: 70–73; Tököly 1999; Steinhausz 2011: 53–56). Ezekből az ismertetésekből legfeljebb még az derül ki, hogy Komoróczy munkái megjelentek a Magyar Nyelvőrben is. Ám arról már említés sem történik, hogy e nyelvészeti folyóiratban mivel foglalkozik a szerző.

Szinnyei József ismert sorozata, a *Magyar írók élete és munkái* (1899: 871–872) viszonylag részletesen ismerteti Komoróczy Miklós Ede addigi, fordulatokban gazdag, kalandos életét és sokszínű munkásságát. A Szinnyei-féle életrajzból megtudhatjuk, hogy Komoróczy 1863-ban született Borsodtapolcsányban (ma: Dédestapolcsány, Borsod-Abaúj-Zemplén megye). Középiskoláit Szinnyei szerint Rimaszombatban, Kassán, Lőcsén és Budapesten végezte, de Herczeg Tünde kutatásai folyamán nem talált bizonyítékot a lőcsei tanulmányok igazolására (Herczeg 2014: 43). Ezt követően a színészet vonzásában élt, először a népszínházhoz szerződött, majd 1883-ban beiratkozott az országos színészeti akadémiára. Néhány év után ugyan abbahagyta a színészetet, de színházi íróként továbbra is a színházak és a színjátszás vonzásában maradt, ugyanis számos színházi prologust és drámai költeményt írt. Így pl. a színészet abbahagyása után Nyitrán a megyénél nyert állást, s egyben a *Nyitramegyei Közlöny*³ segédszerkesztője lett, emellett 1886 októberében a nyitrai színházat is Komoróczy prologusával nyitották meg. 1889-ben egy rövid időre visszatért a színészethez, majd Miskolcon a pénzügyigazgatóságnál nyert állást. 1891-ben Budapestre költözött, ahol hírlapíróként és szerkesztőként is tevékenykedett.⁴ 1893-ban hírlapíróként Görögországba utazott, s részt vett a Korinthoszi-csatorna átadásán.

E bolyongások után 1894-ben a rozsnyói katolikus főgimnáziumban kapott ideiglenes tanári állást, s Andrassy Dénes gróf és neje támogatásával teljesült régi vágya: megszerezte a tanári oklevelet, s ezután az említett főgimnázium rendes tornatanárává nevezték ki (Szinnyei 1899: 871–872).

A rozsnyói főgimnáziumban 1919-ig tevékenykedett, s Trianon után 1925-ben bekövetkezett haláláig Dorogon élt (Herczeg 2014: 45).

A rozsnyói tanárkodás éveit nemcsak a Sajó-Vidék, majd a Romsnyói Híradó szerkesztőjeként vált ismertté, hanem ekkor került szorosabb kapcsolatba e tájegység nyelvjárásával és néprajzával is, s gyűjtéseit ebben az időszakban továbbítja a *Magyar Nyelvőmek*.

3. A *Magyar Nyelvőrben* Komoróczy Miklós neve először 1901-ben bukkan fel, s az itt megjelent *Palóc históriák* című munkáját a kor egyik ismert nyelvjárás-kutatója, Balassa József nyelvészeti és néprajzi szempontból is nagyra értékeli (1901: 286)⁵.

Komoróczy későbbi műveire is jellemző a Balassa által is említett néprajzi és nyelvjárás adatok együttes bemutatása, a kultúra és a nyelv egységben

való megjelenítése, s ez a szemlélet és módszer mind a nyelvjárási, mind pedig a néprajzi tárgyú munkáira jellemző. Erre példa Gömör-Kishont vármegye monográfiája, melyben ugyan a megye népét, hagyományait és szokásait mutatja be, de például a *Családelet* című alfejezetben a néprajzi sajátosságok mellett kitér a nyelvi udvariasság, mégpedig a családon belüli és kívüli megszólítások ismertetésére is: „A feleség a férjet *uram, apjukom, emberem, emberkém*, stb., a férj a feleséget *feleség, asszony, galambom, lelkem*, stb. néven szólítja. A férj a feleséget tegezi, a feleség a férjet rendes körülmények között soha. A gyermekek sem tegezik a szülőket. Általában pedig azt mondhatjuk a megszólításokról, hogy idősebbek a fiatalokat *öcsém, húgom, szolgám, fiam*, – a fiatalabbak pedig az idősebbeket *apámuram, anyámasszony, néném, bátyám*, stb. megszólítással illetik” (Komoróczy é. n.: 164). A nyelvi tiszteletadás témája más írásában is foglalkoztatta a szerzőt (l. alább), s így e megfigyelései a mai modern nyelvtudomány különböző ágainak (szociolingvisztika, pragmatika, kognitív nyelvészet, kommunikációtan, etnolingvisztika stb.) is hasznos forrásként szolgálhatnak.

4. A *Nyelvőr* 1902. évi számaiban 8 rövidebb írás alatt jelenik meg Komoróczy Miklós neve (220; 222; 263; 344–345; 410; 462; 526), egy alkalommal pedig az egyik írására történik hivatkozás (404). E cikkek mindegyike a palóc nyelvjárásokkal, főként annak szókincsével kapcsolatos, s az alább ismertetett rovatokban szerepelnek.

Szerzőnk a *Válaszok a szerkesztőség kérdéseire* rovatban főként a Gömör, Borsod és Nógrád megyei palócok tájszavaival kapcsolatos megfigyeléseit közli, pl. a *halánték* szó használata (220), a *beér valakit* 'utolér' jelentésben való előfordulása (222), de szórendi kérdésfelvetésre is válaszol (410). A *Nyelművelés* rovata 1902-ben Komoróczytól a férjezett nők, az *asszonyok* palócföldi megszólításait ismerteti. Ebből az írásából az is kiderül, hogy ismereteit résztvevő megfigyelései alapján szerezte, s nemcsak a megszólítások nyelvi formáit, hanem azok udvariassági és használati szabályait is bemutatja (263)⁶. Komoróczy megszólításokkal kapcsolatos írására a *Nyelvőr* következő számában elismerőleg hivatkozik Rubinyi Mózes⁷, aki a szerzőt „a palóc nép és nyelv pontos ismerője”-ként említi (1902: 404). A *Magyarázatok, helyreigazítások* rovatban a *mennyezetes ágy* (1902: 344–345), a *foglár* (1902: 462) és a *banda, méla, pajzán, gór* szavaknak Gömörben és Borsodban való meglétét vagy hiányát ismerteti, előfordulásuk esetén jelentésüket mondatokban, illetőleg szó szerkezetekben szemlélteti (1902: 526).

5. Az 1903-as évben a *Magyar Nyelvőr* négy rövidebb és két hosszabb Komoróczy-írást közöl. A rövidebb írások egyike a *Magyarázatok, helyreigazítások* rovatban egy alaktani nyelvjárási jelenséget, a barkóság által is használt *-nott/-nól/-nyi* családi helyhatározóragot mutatja be (1903:

446). A többi három írása a Válaszok a szerkesztőség kérdéseire rovatokban olvasható. Ezekben egyrészt az *éved*, *íved*, *ívik* 'a gyümölcs erjedésszerűen puhul meg' és a *lejső* és *letelső* stb. lexémák előfordulásáról számol be (1903: 513), másrészt a *dúméh* és *dúvad* szó barkóságbeli és borsodi jelentését adja meg (1903: 514), harmadrészt a *kora tavasz* és *korai tavasz*, valamint a *késő ősz* és *kései ősz* szó szerkezetek eltérő jelentéseit magyarázza (1903: 517).

A két hosszabb Komoróczy-írás a Néprnyelvnyagományok rovatban jelent meg. Az egyik, a *Népies kalendárium és időjósítás*, majdnem kétszáz különböző típusú állandósult szókapcsolat gyűjteménye, mely időjárásal kapcsolatos megfigyeléseket, szokásokat és előrejelzéseket tartalmaz. E frazémák vezérszói általában vagy az időjárás meghatározó tényezői (eső: *Hosszas eső, rövid haszon*; nap: *Naptú' virít, naptú' hervad minden*), vagy állatok (fecske: *Lenten (alacsonyan) száll a fecske: esőt érez*) és természeti képződmények nevei (Bükk-hegység: *Ha a Nagybikk (Bükk-hegység) pipázik, a kaszás is megázik*). De különböző keresztnevekhez és névnapokhoz kötődő szokások, gazdálkodási tanácsok is szerepelnek e néprnyelvi forrásban: Zsigmond (május 2.): *Zsigmond napra (-kor) iborkát ültessetek, Péter-Pálra hogy dosztig ehessetek. Zsigmondnak örül Gazsi!* (Mondják a tavaszt alig váró cigánynak.) (1903: 452-456).

A másik gyűjtemény – *Tájszók a barkóságból* – több száz szóképzleti egységet tartalmaz (1903: 520 – 526), melyek egy része a gyűjtés óta lezajlott gazdasági, társadalmi és politikai változások, valamint a falu hagyományos életmódjának felbomlása miatt az élő nyelvhasználatból kihalt. Pl. *arcképes*: fényképész (520), *billincs*: néhány szemből álló hibás szőlőfürt (520), *cseña*: gyenge csikó (521), *ilonka*: apró szőlőféreg (522) stb. A *Magyar Nyelvőr*-beli megjelenésük tette lehetővé azt is, hogy közülük számos az *Új Magyar Tájszótár* korpuszában is megjelenjék (vö. ÚMTSz. 1/249; 482; 841; ÚMTSz. 2/1075), s lejegyzésükkel – „Verba volant, scripta manent” – nyelvi és kulturális értéként megőrződjenek az utókor számára.

6. 1904-ben jelent meg Komoróczynak – *Két különös nyelvjárásról* címmel – a több szempontból is legjelentősebb tanulmánya (1904: 221 – 223). Bár dolgozata gerincét ez esetben is a tájszók teszik ki, de előző tanulmányaihoz képest néhány olyan hang- és alaktani jelenséget is bemutat, melyek Rozsnyóra és a környékbeli nyelvjárásokra jellemzőek. E jelenségek kialakulásában jelentős szerepet tulajdonít a német és a szlovák nyelvi kölcsönhatásnak, mely szerinte nemcsak a szókölcsonzésekben van jelen, hanem a hangtani sajátosságokban és a paralingvisztikai eszközökben is megnyilvánul.⁸ A német, szlovák és latin kölcsönzők használatával kapcsolatban Komoróczy utal azok társadalmi érvényességére is, amikor megjegyzi, hogy e tájszókat a vizsgált kistérségben társadalmi hovatartozástól függetlenül használják.⁹

Közismert tény, hogy a dialektológiai kutatásokban a szociolingvisztika számos fontos előzménye található meg (Kiss 2002: 13). Komoróczy nyelvjárásleírásának is növeli az értékét, hogy felbukkan benne a szociolingvisztikai előzmény, hiszen olyan témák felé nyit, mint például a nyelvek kölcsönhatásának következményei, a nyelvi és a társadalmi rétegzettség összefüggései, melyek a mai szociolingvisztikának is központi kérdései. E tanulmány további hozadéka, hogy foglalkozik a csucsonyi nyelvjárással, melyet nyelvszigetként említ.¹⁰ Csucsom nyelvjárását a mai szakirodalom is az északi nyelvhatáron fekvő nyelvjárászigetként tartja számon, s besorolását illetően napjainkban is számos bizonytalanság övezi. Imre Samu osztályozása Csucsomot és Magyarbödöt két külön nyelvjárászigetként határozza meg, mert az adott régió belül egyik környező nyelvjárás csoporttal sem mutatnak teljes azonosságot (Imre 1971: 370). Komoróczy tanulmánya tehát e tekintetben is előrelépést és nyitást jelent a korabeli dialektológiában. A nyelvjárás- és nyelvszigetek kutatása ugyanis a magyar dialektológiában más nyelvekhez képest viszonylag későn, csupán a XIX. és XX. század fordulóján indult el (Szabó 1990: 18), s így Komoróczy az elsők közé tartozik, akik e kérdéssel foglalkozni kezdtek.¹¹

Az anyaggyűjtés módszereiről és egyéb tényezőiről ugyan egyik írásában sem tesz említést a szerző, de néhány megjegyzéséből arra lehet következtetni, hogy sokat tartózkodott a nép körében, s így bizonyára számos lehetősége nyílt mind az aktív kérdezésre, mindpedig a passzív résztvevő megfigyelés módszerének alkalmazására is.¹² A nyelvjárás adatok lejegyzése fonematikus jellegű, írásban csak a köznyelvtől eltérő fonológiai jelenségeket rögzíti, vagyis nem jelöli a fonémák fonetikai variánsait, így a vizsgált nyelvjárás régióra jellemző illabiális *a* és labiális *ā* fonémaváltozatokat sem, sőt a zárt *ē* fonémát is csupán egyszer tünteti fel.¹³ A korabeli palóc nyelvjárásgyűjtésekben viszont már e hangok jelölése, ha nem is következetesen, de megjelenik (l. Mikó 1895: 47–48).

Az 1904-et követő esztendőkből Komoróczynak már nem jelent meg egyéb, nyelvjárásokkal kapcsolatos munkája. A fentebb bemutatott, ma már forrásértékű írások hiányosságaik ellenére is értékesek, mert nyelvi és kulturális értékeket mentettek meg a feledésbe merüléstől. E kettős értékmentés ugyanis egy mederben halad, mert a regionális, főként falusi kultúrák hordozói a nyelvjárások, ezáltal a nyelvjárás és a népi kultúra szorosan együvé tartozik. Ennek következtében a változásokat is gyakran hasonlóképpen élik meg: vagy megmaradnak, vagy kiszorulnak a használatból. De lejegyzésükkel mindkét összetevő meg is menthető, s az adatrögzítés több tudományterületet is gazdagíthat. Ezt példázza Komoróczy Miklós életműve is.

Jegyzetek

¹ Szakdolgozatokban gyakran találkozhatunk azzal a kijelentéssel, hogy a vizsgált nyelvjárással még nem foglalkozott senki, holott gyakran százévesnél régebbi források és feldolgozások is kapcsolódnak az adott nyelvjáráshoz.

² Szinnyei József még nem számolhatott be nyelvjárási tevékenységéről, mivel Komoróczy Miklós neve a *Magyar Nyelvőr* hasábjain, melyben nyelvjárási írásait megjelentette, először 1901-ben bukkant fel (l. alább).

³ A *Nyitramegyei Közlöny* 1880-tól 1904-ig Nyitrán megjelenő politikai regionális hetilap volt. Bangha Sándor József és Kállai Ármin nyitrai ügyvédek alapították.

⁴ Írásai a *Nemzeti Hírlap*, a *Székesfővárosi Lapok*, a *Bolond Istók*, a *Gyermekvilág*, *Az én újságom*, a *Kisdednevelés*, az *Ország–Világ*, a *Pesti Napló*, az *Egyetértés*, a *Pester Lloyd* lapokban jelentek meg.

⁵ „Komoróczy Miklós könyve a palóc népet mutatja be a maga életmódjában s a maga nyelvén. Palóc történelmében a falusi élet jeleneteit írja le, mint pl. a szüretet, lakodalmat; majd falujának egy-egy érdekes alakját mutatja be. Könyvében az irodalmi nyelv a nyelvjárással váltakozik; s ebben nem is következetes, mert néha ő maga is átcsap a nép nyelvébe, másutt meg a nép gyermeke is cifra, cikornyás hangon beszél. Legsikerültebb a fias disznóról meg a hat malacról szóló történet. Komoróczy valósággal a palóc nyelvjárást akarja bemutatni s igyekszik a kiejtés sajátosságait is feltüntetni s tájszókkal is elég bőven tarkítja elbeszéléseit. Ez egy kissé nehezíti is az olvasást, mert a ritkább tájszókat meg kellett volna magyaráznia. Könyve így is nagyon érdekes kísérlet nyelvészeti és néprajzi szempontból” (Balassa 1901: 286).

⁶ „Többször volt alkalmam hallani, mikor egy-egy nagyvárosi úriember ezt vagy amazt az asszonyt *Boris asszonynak* szólította, az ilyen rendreutasítást: Az én *becsületes* nevem *Kaszás Istvánné*. Tanúbizonyoságot tehetnek állításaim mellett mindazok, akik a nép között oly sűrűn és oly figyelő lélekkel forogtak, mint jómagam, de tanúbizonyoságot tehetnek népünk összes *asszonyai* és tisztességtudó *emberei* (ember: férfi)” (Komoróczy 1902: 263).

⁷ Rubinyi Mózes még a budapesti egyetem hallgatójaként lett a csángó nyelvjárással kutatója, s az egyetem elvégzése után Németországban többek között Wundt vezetésével általános nyelvtudománnyal is foglalkozott (l. Szinnyei 1906: 1347).

⁸ „A rozsnyói, palócz árnyalatú, német- és tótszerű hangsúlyozással, a kettős mássalhangzónak teljes kizárásával folyó dialektus Rozsnyóra és a vidékén levő Krasznahorkaváraljára, Jólészre, Hosszúrétre, Rudnára és Nadabulára terjed ki, valamint erősebb tótságossággal, némely sajátoságaival Csetneken és Jolsván is — a hol az *e* helyett *i-t* mondanak — föltalálható” (Komoróczy 1904: 221).

⁹ „A rozsnyói nyelvjárás halomszámra él idegenből (tótból, németből és latinból) vett *k ü l ö n l e g e s t á j s z ó k k a l*, a melyek az eredetiből teljesen kiforgatva, átalakítva, mint igazi különlegesség élnek minden magyar volta mellett is nemcsak a nép, de az értelmiség ajkán is” (Komoróczy 1904: 222).

¹⁰ „A csucsomi nyelvjárás *ő-ző* nyelvsziget, s a nép, mely ezt a tájszólást beszéli, az *ő-zést* leszámítva teljesen a nyitramegyei Egerszeg község népére, az ott egészen tótoktól körülvevett kis magyar szigetre emlékeztet. Általános jellege alapján a csucsomi beszéd palóc nyelvjárás, a melyen a rozsnyói íz is érezhető, de főjellemben, azaz

hogy a szó utolsó mássalhangzója előtt álló *ë* hangot *ö*-nek mondja. Pl. *szeretöm, megkövetöm, érdemös, leszök, szivös stb.*” (Komoróczy 1904: 223).

¹¹ Ugyanebben az évben jelent meg a *Magyar Nyelvőrben* egy tizenkét oldalas feldolgozás egy másik, főként a mai Szlovákia területén beszélt nyelvjárászigetről, melynek szerzője az egykori budapesti egyetemista, Szemkő Aladár (1904: 12–24).

¹² a) „A *beér valakit* (e. h. *utolér*), *betart valami hat hétbe* kifejezéseket nem hallottam; *nekinyúlnak a lovak* ezt hallottam a gömörmezei sajjóvölgyi néptől” (Komoróczy 1902: 222.).

b) „*Gór*. Ezt a szót Borsodban, Gömörben csakis a *töm* és *elgázol, gázol* szó jelentésével egyértelműleg hallottam és ismerem” (Komoróczy 1902: 526).

¹³ A csucsomi nyelvjárás „[...] a szó utolsó mássalhangzója előtt álló *ë* hangot *ö*-nek mondja” (Komoróczy 1904: 223).

Bibliográfia

- BALASSA JÓZSEF 1901. *A nép nyelve az irodalomban*. (GÁRDONYI GÉZA: *A bor. Falusi történet három felvonásban*. Budapest, 1901, Singer és Wolfner. — KOMORÓCZY MIKLÓS: *Némely palóc históriák. Apró történetek*. Rozsnyó, 1901.), Magyar Nyelvőr, 284–286.
- HERCZEG TÜNDE 2014. *Komoróczy Miklós Ede (1863–1925)*. Gömörország, 43–46.
- HERCZEG TÜNDE 2014. *Válogatás Komoróczy Miklós munkáiból*. Gömörország, 47–72.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KISS JENŐ 2002. *Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség*. Magyar Nyelvjárások XL, 3–20.
- KOMORÓCZY MIKLÓS é. n. *Családélet*. Gömör-Kishont vármegye, 164.
- KOMORÓCZY MIKLÓS 1902. *Nyelvművelés. Emma asszony*. Magyar Nyelvőr, 263.
- KOMORÓCZY MIKLÓS 1904. *Két különös nyelvjárásról*. Magyar Nyelvőr, 221–223.
- KÓSA LÁSZLÓ 1979. *Egy elfelejtett gömöri néprajzi író: Komoróczy Miklós*. Irodalmi Szemle, 70–73
- MIKÓ PÁL 1895. *Tájszók. Palócvidékiek*. Magyar Nyelvőr, 47–48.
- RUBINYI MÓZES 1902. *Nyelvművelés. Utószó az Emma asszonyhoz*. Magyar Nyelvőr, 404.
- STEINHAUSZ GYÖRGY 2011. *Emlékezés Komoróczy Miklósra*. Gömörország, 53–56.
- SZABÓ JÓZSEF 1990. *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárászigetek*. Békéscsaba, Kecskemét, Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.
- SZEMKŐ ALADÁR 1904. *Egy abaujmezei őző nyelvjárás. (Hangtani és alaktani vázlat)*. Magyar Nyelvőr, 12–24.
- SZINNYEI JÓZSEF 1899. *Magyar írók élete és munkái*. VI. kötet. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 871–872.
- SZINNYEI JÓZSEF 1906. *Magyar írók élete és munkái*. VI. kötet. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 871–872.
- TÖKÖLY GÁBOR 1999. *Ki kicsoda Rozsnyón?* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

JAMES PETHICA

Yeats, a folklór és az ír legenda (részletek)

Előszó

William Butler Yeats 1865-ben született Dublinban. A nyugat-írországi Sligo-ban, később pedig Londonban nevelkedett, illetve járt iskolába. Édesapja, a festő John Butler Yeats, fiát képzőművészeti pályára szánta, azonban az ifjú Yeats-ben már középiskolai évei alatt körvonalazódott, hogy költő szeretne lenni. A tizenkilencedik század végén magával ragadta az akkor kibontakozó Kelta Újjászületés (Celtic Revival) mozgalom, amely az angol irodalmi és kulturális hatásokkal szemben, a dekolonizáció szellemében indult útjára. A mozgalomban való részvételével hozzájárult az ír örökség feltárásához és megismertetéséhez, valamint a hagyományos ír kulturális értékek megőrzésében is fontos szerepet játszott. A misztikus és okkult témák és képek, melyek korai műveiben megjelennek, nagyban meghatározták életének és munkásságának alakulását. A huszadik századi modernizmus szintén hatással volt műveire, az ő modernizmusa azonban az ír hagyományokra is támaszkodott. Yeats kiemelkedő alakja volt az írországi színházi mozgalomnak: a századfordulón az Ír Irodalmi Újjászületés (Irish Literary Revival) egyik vezető alakjaként, mint alapító tag és igazgató tevékenykedett a dublini Abbey Színházban (Abbey Theatre) és részt vett az új ír színdarabok népszerűsítésében. Az ír nemzeti irodalmi és kulturális életben végzett munkájáért és kiemelkedő művészi eredményeiért 1923-ban Nobel-díjjal tüntették ki. Költői, drámai és prózai műfajokban hatalmas életművet hagyott hátra 1939-ben bekövetkezett halálakor.

James Pethica írása, „Yeats, a folklór, és az ír legenda” (Yeats, folklore, and Irish legend) címmel jelent meg a *The Cambridge Companion to W. B. Yeats* című kötetben, 2006-ban. A tanulmány azért jelentős, mert végig követi Yeats pályáját a hagyományok és a folklorisztikus elemek iránti korai szenvedélyének kibontakozásától az ír nemzeti mozgalomban való részvételén át egészen művei modernségének kialakulásáig. A szerző tanulmányának magyarra fordításával célom az, hogy a magyar közönség egy színvonalas szövegen keresztül közelebb kerülhessen Yeats írásaihoz és azok nemzeti szempontból jelentős hátteréhez. Ugyanakkor így kívánok tisztelegni az író előtt születésének 150. évfordulója alkalmából.

A fordítási munkálatok során nagy segítségemre volt Dr. Bertha Csilla, a Magyar Yeats Társaság tiszteletbeli elnöke és Dr. Kurdi Mária, a Pécsi Tudományegyetem Anglisztika Intézetének egyetemi tanára. Ezúton is hálásan köszönöm nekik a rengeteg időt, energiát és segítséget, valamint hasznos instrukciókat és szakmai útmutatásaikat, melyek nagyban előmozdították a cikk magyar nyelvű változatának létrejöttét.

Továbbá köszönöm a szerző, James Pethica hozzájárulását a tanulmány magyar fordításának közléséhez. Ezen kívül köszönetet mondok a Cambridge University Pressnek azért, hogy James Pethica „Yeats, a folklór, és az ír legenda” című cikkének főbb részeit engedélyezte számomra magyar nyelven újraközölni. A cikk a Marjorie Howes és John Kelly által szerkesztett *The Cambridge Companion to W. B. Yeats* című kötetben, 2006-ban jelent meg először.

(A fordító)

Az író huszonegy éves korára már kialakult Yeats írásaiban két igen fontos kérdéskör. Ezek közül az, amely élete során keveset változott, a késő-viktoriánus kor tudományos racionalizmusának elutasítása volt a romantikus világlátás kedvéért. Tudatosságot jelez kánonja formálásában az a tény, hogy a „A boldog pásztor énekét” (*The Happy Shepherd*) a *Válogatott versek* (*Collected Poems*) című kötet elejére tette. A vers szerint a tudomány materialista megközelítése csupán a valóság „festett” és személytelen formáiról való tudást eredményezett, míg a képzelet birodalma – annak minden bizonytalansága ellenére – az önismeret legjobb lehetőségét kínálja, valamint vigaszt jelent a „beteg” és rohanó világ számára (VP 64-5, *Yeats versei* 9). A másik, az írók szintén állandóan foglalkoztató kérdés, amelyhez Yeats gyakran ambivalensen, illetve változó módon viszonyult, azt az igényt fejezte ki, hogy önmagát kimondottan ír íróként határozza meg, és az „írséget” sajátos kulturális identitásnak tekintse.

Yeats érdeklődése az ír folklór és a hősi legendák iránt a fenti két, egymástól látszólag független gondolatkört intenzív és produktív módon kapcsolta össze, különösen életpályája első két évtizedében. A folklór és a legendavilág olyan anyagot kínált írásai számára, amely éles ellentétben állt a kortárs urbánus világ megmerevedett szokásaival és problémáival, ugyanakkor megkülönböztetetten írnek tekinthette és felhasználhatta a legfőbb ír nemzeti mítoszok megteremtésében. Mint titokzatos jelenségek, metaforikus, vagy allegorikus formában kifejezett ősi bölcsességek, továbbá hagyományos elbeszélő formák tárháza, a folklór okkult, filozófiai, és irodalmi szempontból is vonzó volt számára. A hősi legenda hasonlóképpen vonzotta érzelmileg és intellektuálisan egyaránt, mivel úgy hitte, hogy csakis

hősi cselekedet révén fejezhető ki teljesen az egyéniség, s teszi lehetővé a szenvedélyes hősköltészet megszületését, amelyet maga is írni vágyott (UPI 84).

A *Versek* (Poems) (1895) megjelenéséig Yeats korai irodalmi eredményei nagymértékben folklorista munkáján alapultak. Az 1894-ig írt vagy szerkesztett tíz kötete közül három folklorisztikus mű: *Az ír parasztság tündér- és népmeséi* (Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry) (1888), *Ír tündérmesék* (Irish Fairy Tales) (1892), *A kelta homály* (The Celtic Twilight) (1893), illetve két másik mű, a *Történetek Carleton-tól* (Stories from Carleton) (1889) és a *Hagyományos ír mesék* (Representative Irish Tales) (1891). Az utóbbiak anyaga jelentős antropológiai és folklór vonatkozásokat tartalmaz. Az ifjú Yeats az 1880-as években „sokféle utat kipróbált”¹ (VP 845) a spirituális valóságélmények kutatása során. Miközben a teozófia és ezoterikus buddhizmus iránti, korán kialakuló lelkesedésével, valamint az okkult iránt kibontakozó érdeklődésével ugyancsak felháborította racionalista gondolkodású apját, a költő hamar felismerte a folklór és a legenda, mint a képzelet forrásának értékeit, és mint a nemzeti identitás formálásának lehetséges alapját. Elsőként megjelent prózai műveiben, két 1886-ban Samuel Ferguson költészetéről írott cikkében bizakodva kijelenti, hogy „a nagy legendák... a nemzetek szülőanyjai” (UPI 104), és hogy az ír legendák „csodaszerként tudják nemzetünket gyógyítani” (UPI 82). Ez a felfogás a frissen megalakult Dublini Ifjú Írek Társasága (Dublin Young Ireland Society) iránti lelkesedését tükrözi, amely ír művek népszerűsítése és inspirálása révén törekedett az ír nemzeti érzések erősítésére. A társaság neve az 1840-es évek patrióta Ifjú Írország Mozgalmát (Young Ireland Movement) idézte meg. John O’Leary hatására – aki 1885-ben tért vissza Dublinba, miután a Féni (Fenian) Társaság vezető tagjaként a brit uralom elleni fegyveres ellenállás szítása miatt húsz évre száműzték, – Yeats egyre több ír irodalmi és történelmi művet kezdett olvasni. Később némi túlzással úgy emlékezett erre vissza, hogy az „[Ifjú Írek Társasága] vitáiból, az O’Leary-vel folytatott társalgásból, és az ír könyvekből – melyeket kölcsön vagy örökbe adott nekem – jött minden, amibe belekezdtem azóta” (A 104). Az 1889-re kialakult meggyőződése, hogy az irodalmi tradíció nélkülözhetetlen a nemzeti tudat építésében, sokat idézett szólássá vált: „nincs nagy nemzet irodalom nélkül, és értékes irodalom nemzet nélkül” (LNI 12).

Olvasmányai révén azonban hamarosan világhosszá vált Yeats számára, hogy Írországban nem volt meg az irodalmi hagyomány folytonossága. Az ország társadalmi és intellektuális életét egyrészt a gyarmati helyzet határozta meg, másrészt, ahogy Lady Gregory mondaná, a „két nagy földcsuszamlás” a tizenkilencedik századi történelemben: az éhínség, és egy elenyésző kisebbség kivételével² az emberek többségének az ír nyelvről angolra való

áttérése. Ezen traumák következtében a nemzeti kultúra folytonossága jórészt elveszett, nem beszélve az irodalmi kultúra folytonosságáról. Azok az írások, amelyek a hagyomány megteremtését szolgálhatták, részben angol szövegek voltak, részben ír nyelvűek; angol irodalmi modelleket követtek, de merítettek ír modellekből is. Születtek művek olyan íróktól, akik elutasították a britekkel való politikai kapcsolatot és olyanoktól, akik támogatták azt. Voltak írások olyanoktól, akik a brit közönséget keresték, és olyanoktól, akik az íreket szólították meg. A következő évtizedben Yeats arra a nehéz munkára vállalkozott, hogy hagyományt teremtsen a gyarmatosított kultúra ilyen mértékben eltérő irodalmi produktumaiból. Körülbelül 1889-től kezdve ismételen szorgalmazta, hogy az ír íróknak „ír témákhoz kellene fordulniuk” (LNI 31). Azonban a kérdés, hogy mit lehet autentikusan „írnek” definiálni egyre vitatottabbá vált, amint az ország irodalmi újjászületése lendületet kapott az 1890-es években.

Yeats-szet kezdetben a töretlen, ősi hagyományok megtestesülésének tartott szóbeli kultúra vonzotta, mint olyan terület, amelyben alapvető nemzeti vonások tárulnak fel és mentes marad az irodalmi művekre jellemző nyelvi és politikai törésvonalaktól. Az *ír parasztság tündér- és népmeséi* bevezetőjében lelkesen hangoztatja, hogy az ír nyugati tengerparton élő kelták érintetlenek maradtak „a Korszellemtől”, és az ő világukban még mindig fellelhető népmesék kapcsolata nem szűnt meg a távoli ír múlttal, valamint a „látomásos” tudásanyaggal, amely mára „a városi emberek számára” elérhetetlen (P&I 3–5). Kijelentéseivel Yeats egyfajta intellektuális tradícióban helyezte el magát. A tizennyolcadik század végén az érzelmet az értelem felé helyező romantikus mozgalom részeként rendkívül népszerűvé vált az a gondolat, hogy a népmesék tele vannak olyan tapasztalatokkal és érzelmekkel, amelyek kifejezőbbek és autentikusabbak, mint a tanult emberek mesterkéltségek kultúrája és művészete. A német kritikus, Johann von Herder például azt bizonygatta, hogy „a nép kultúrája” (*Kultur des Volkes*) az emberiség világegyetemben elfoglalt helyének alapvető kérdéseivel foglalkozik, és ezáltal feltárja az emberi tapasztalat történelmen átívelő, legfontosabb igazságait. Az ilyenfajta nézetek hozzájárultak James Macpherson 1760-as években kiadott költeményeinek szenzációs népszerűségéhez, amelyek állítólagos szerzője Osszián, egy történelem előtti, meghatározatlan, távoli időben élő, gél harcos-költő lett volna. Macpherson „Ossziáni” versei, amelyek tulajdonképpen csupán adaptációi és imitációi voltak az író által Skóciában gyűjtött gél anyagoknak, több mint egy évtizedig népszerűségnek örvendtek és sok ismert romantikus szövegre hatottak még azután is, hogy kortársi eredetüket felfedték.

Macpherson sikerét követően virágzott a népi kultúra romantikus népszerűsítése: folyamatosan jelentek meg tematikus gyűjtemények, mint például a *Gyermek- és családi mesék* (*Kinder- und Hausmärchen*) (1812-

15), a Grimm testvérek által egybegyűjtött tündér- és népmesék.

Yeats első önálló folklórgyűjteményei után, 1890-ben jelent meg Sir James Frazer széles körben népszerűvé vált művének, Az *aranyágnak* (The Golden Bough) az első kötete, amely az emberi hitvilág, a mitológiák, és a társadalmi intézmények komparatív antropológiai elemzését nyújtja. Ez a mű késő-viktoriánus magabiztossággal vetette fel, hogy a társadalom a primitív és mágikus hitektől a vallási szellemiség, végül a tudományos gondolkodás irányába fejlődik.

Kezdetben Yeats erősen azonosult a folklór romantikus iskolájával; kiemelte összegyűjtött anyagainak képzeleti gazdagságát és a nép természeti tudásának erejét, mint a természetlenség ellenszerét, melyet Frazer kifejlődött kultúraként határozott meg. A parasztság „tudományos” vagy komparatív elméletekkel való leírása, illetve a történetek antropológiai interpretációja helyett a *Tündér- és népmesék*ben elsősorban irodalmi és a folklorisztikus légtér megteremtését tűzte ki célul. Ahogy 1890-ben fogalmazott: „a képzelet impulzusa – az élet eszenciája – az, amire oly nagy szükségünk van a népi kultúrából. A lakoma után hadd gyűjtse a Tudás a morzsákat kamrájába” (UPi 189). Egy bíráló kritikájára, miszerint a könyvben közölt írásai tudománytalanok, Yeats azzal felelt, hogy az a folklorista, aki „csupán tudományos”, elkerülhetetlenül „híján van a történetei hatásos elbeszéléséhez szükséges árnyalt beleérző képességnek”. „A tudomány embere” – tette hozzá – „gyakorta olyan személy, aki eladta a lelkét a szabályokért; s ezért amikor lejegyez egy népmesét, erőfeszítései ellenére nem marad abból más, csupán egy szálnalmas, élettelen valami” (UPi 174). A gyűjtemény képzelőerőt inspiráló funkcióját azzal is jelzi, hogy a történetek közé azokhoz tartalmilag kapcsolódó verseket is betesz Yeats: Ferguson-tól, William Allingham-tól, és James Clarence Mangan-tól (olyan íróktól, akiket Yeats akkoriban kulcsfontosságú elődeinek tartott a legendákat és folklórt beépítő írásaik miatt), továbbá az akkor élő íróktól, Ellen O’Leary-t, A. P. Graves-t, és Yeats-szel magát is beleértve, ezzel mintegy megjelenítve a történetek kreativitásra inspiráló értékét. Yeats azonban már ekkor felismerte a tisztán romantikus és irodalmi folklór előtérbe helyezésének lehetséges veszélyét. Ha a „tudományosság” vagy a teoretikus megközelítés feltehetően destruktív szkepticizmussal jár, és arra ösztönöz, hogy keretbe foglaljunk „minden mesét úgy, mintha a szatócs számlája volna: egy tételyi tündérkirály, egy tételyi királyné”, az irodalmiság hasonlóképpen kockázatos, mivel csupán az emberi képzelet kielégítésére szolgál. Yeats megjegyzi, hogy a tizenkilencedik század közepén az ír folklórgyűjtők sokszor csak azt hallották meg, amit akartak, vagy az anyagot úgy formálták, hogy politikai, irodalmi meggyőződésüket fejezze ki. Ezáltal hamis sztereotípiákat alkottak az ír parasztság életéről ahelyett, hogy megragadták volna „a kelták

legbensőbb lényegét” (P&I 7–8).

Az a törekvés, hogy gyűjteményei irodalmiak, de egyben „autentikusak” legyenek, állandó problémát jelentett Yeats-nek. Különösen nagy kihívást jelentett számára, hogyan viszonyuljon az összegyűjtött tündérmesék okkult és természetfeletti tartalmához. Miközben hinni akart a természetfeletti világban, felismerte, hogy közönségének nagy része azt gondolja, hogy a tündérekéről és manókról szóló történetek írásával „csupán megpróbált egy keveset visszahozni a románcok egykori, gyönyörű világából ebbe a gépies századba” (P&I 58), és gyűjteményeit hóbortos műveknek tekinti. Éppen ezért folklórgyűjteményeinek bevezetőit nagy körültekintéssel fogalmazta, elhomályosítva saját tényleges nézeteit (melyeket nyíltabban fejezett ki kisebb újságcikkeiben, vagy amikor érdeklődő közönséget szólította meg) csak annyit írt, hogy „az ír parasztság még hisz a tündérekben” (P&I 58). Ezen stratégia ellenére sem csitult benne a kétség, hogy összegyűjtött történetei vajon a természetfelettibe vetett valós hitet nyújtják-e, és valós jelenségekre utalnak-e, vagy csupán a képzelet játékát fejezik ki. Még aggályosabb volt számára, hogy gyűjteményei csak Sligo egy adott területéről származtak, ahol jól ismerték őt, míg „néhány mérfölddel északra”, ahol „idegennek” számított, „nem talált semmit” (Myth 94). Ez a tény arra sarkallta, hogy átgondolja, pusztán csak azt mondták-e neki, amit – köztudottan – hallani akart. Szkepticizmusát gyűjteményei keletkezésének körülményeiről megpróbálta eloszlatni: úgy vélte, „kétségkívül jobb hinni sok esztelenségben és egy csekélynyi igazságban, mint a tagadás kedvéért megtagadni az igazságot is és az esztelenséget is” (CT 13). Egy bizonyos fokú óvatosság szinte mindig jelen volt a természetfeletti és okkult jelenségekről adott lelkes beszámolóiban.

Yeats folklórral kapcsolatos munkásságát már *A kelta homály* megjelenése előtt kezdték beárnyékolni Douglas Hyde kétnyelvű kötetei, *A tűzhely mellett* (Beside the Fire) (1890) és *A connacht-i szerelmes dalok* (The Love Songs of Connacht) (1893). Hyde jól beszélt írül, továbbá bensőséges kapcsolata a vidéki emberekkel és alapos ismerete az ír népi költészetéről éles ellentétben állt azzal, hogy Yeats nem tudott írül, ami az utóbbi író gyűjtői és irodalomtörténeti tevékenységének egyaránt korlátot szabott. Emellett Yeats egy olyan hiteles hangot fedezett fel Hyde munkájában, amelyet ő maga nehezen tudott elérni. Mi több, Hyde a Gél Liga (Gaelic League) alapítójaként, amely az ír nyelv újjászületése mellett elkötelezett szervezet volt, 1892-től kezdődően az ír kultúra szisztematikus „de-anglicizálását” szorgalmazta. Ez olyan programot jelentett, amely az „autentikus” írség körüli kortárs viták sorát generálta és megosztotta a résztvevőket. Jóllehet Hyde ideológiailag nem volt radikális és jó kapcsolatot ápolt Yeats-szel, a „de-anglicizálás” melletti kampánya szakadékot teremtett azok között, akik

erősen kritizálták az úgynevezett „Nyugati Britonizmust” (West Britonism) – ez az írség lefokozását jelentette az angol nyelv és szokások átvételével) – és az olyan nemzetvédők között, mint Yeats, akik úgy hitték, hogy a merev kulturális szeparatizmus a gyakorlatban lehetetlen, politikailag pedig meggondolatlan fejlemény volna.

Yeats tovább dolgozott a nemzetépítés különböző formáinak támogatásán és azt remélte, hogy egyesítheti az ír nemzetvédőket egy közös ügy érdekében. Az 1897-es nyári „Kelta Színház” (Celtic Theatre) ügyében közölt felhívásában írja, hogy „minden ír ember támogatására [számít, hogy] olyasmi valósulhasson meg, amely a megosztó politikai kérdésektől független” és ígéri, hogy a „kelta és ír darabok”, amelyeket bemutatnak, „Írország legmélyebb gondolatait és érzelmeit viszik színpadra” (CLii 123–4). Az ilyen törekvéseket, melyek az ír identitás tágabb érvényű elképzelésén alapultak, azonban egyre inkább támadás érte. Yeats hamarosan érezte, hogy jobb lenne elhagyni a „kelta” szót, mert túlságosan meghatározatlan a jelentése. A *Leader* című lapnak írott levelében azt állította, hogy soha nem használta a „kelta jegy” és ‘kelta reneszánsz’ kifejezéseket, vagy ha mégis, akkor csak másoktól vett idézetekben” (CLii 568). Az Ír Irodalmi Színházat (Irish Literary Theatre) (ahogyan sürgősen átnevezték) az angol nyelvű színdarabok, brit és európai dráma modellek alkalmazása, és egyben az ír nyelv újjáélesztésének akadályozása miatt kritizálták. Ezáltal Yeats sokévnnyi munkája, hogy az ír irodalmat és az ír nacionalizmust az elfogult és szűklátókörű patriotizmustól mentesítse, hiábavalónak tűnt. Hogy az „Ír Írország” képviselőinek ellenségességét megtörje, egy 1899-es beszédében kijelentette, hogy ír tudás hiányában „ha tetszik, ha nem, könyveit angolul írja, és arra szorítkozik, hogy annyi ír gondolattal és érzellemmel töltsen meg azokat, amennyivel csak tudja, mivel senki sem képes egyszerre két nyelven művelni az irodalmat egy élet során.”

Amikor úgy tűnt, hogy Yeats romantikus és irodalmias folklórja menthetetlenül a kritikák kereszttüzebe került, éppen időben érkezett támogatás Lady Augusta Gregory (1852–1932) barátsága révén. A *kelta homály* olvasása inspirálta Lady Augustát folklórgyűjtésre, így felkereste Yeats-szel amikor az Gregory galway-i otthonának közelében tartózkodott 1896-ban. Hamar barátság alakult közöttük a Gregory által a régióban gyűjtött folklóranyagokkal teli számos jegyzetfüzet átlapozása során. Noha Lady Gregory-t is a nacionalizmus alapvetően romantikus eszméi motiválták, és osztozott Yeats nemzeti identitást építő törekvéseiben, Írország irodalmi, mondabeli, és folklór forrásaira támaszkodva – Gregory hangoztatott alapelve az volt, hogy „Írország méltóságát helyre kell állítani”³ – egyéni tehetségével újraélesztette Yeats lelkesedését a folklór iránt. Mint gyűjtő, Gregory igen jó képességekkel és személyes energiával rendelkezett. A lassan dolgozó Yeats

később csodálattal emlékezett vissza, hogy Lady Gregory „hárról házra vitt népi történeteket gyűjteni” és micsoda sebességgel „írt le, ha emlékezetem nem csal, kétszázezer szót” (A 298). Ennél is értékesebb tulajdonságai között szerepelt a precíz jegyzetelési szokás, hogy mikor, hol, és kitől gyűjtötte az anyagot, valamint képessége a galway-i nyelven hallottakat nagyrészt szó szerinti rögzíteni. Ez a helyi dialektus, melyre Yeats úgy tekintett, hogy „egy régi ízes beszéd, részben Tudor szókinccsel, s részben a még mindig gélül gondolkodó emberek formálta szintaxissal” (LE 207) adja az idiomatikus „kiltartani” beszéd alapját. Ennek használata hamarosan Lady Gregory színdarabjainak megkülönböztető jegyévé vált. Az író fonetikus rögzített jegyzeteiből vett szó szerinti idézeteknek köszönhetően, Yeats művei nagyobb tudományos és nyelvészeti autentikusságra, továbbá antropológiai pontosságra tettek szert, ellenszéréül annak a tendenciának, hogy elvont gondolatok és irodalmi hatások kaptak bennük általában helyet. Így Yeats képesebbnek érezte magát arra, hogy versenyezzen a lenyűgöző tudományos „pontosság” és irodalmi erő kombinációjával, melyet annyira csodált Hyde műveiben. (UPI 188). Közös munkája Lady Gregory-val hat terjedelmes folklórról szóló cikket eredményezett, melyek 1897 és 1902 között jelentek meg. *A kelta homály* (1902) javított és bővített kiadásban jelent meg, melyben a galway-i gyűjtéseken alapuló új fejezetek terjedelemben nagyjából megegyeztek az első kiadásból megtartott sligo-i anyagokkal.

A kelta homály új kiadásában Yeats továbbra is a folklór imaginárius értékét hangsúlyozta, azonban jól kivehető, hogy inkább összehasonlító antropológiai megközelítésben foglalkozik a keresztény és pogány hitvilág kapcsolatával, melyek együtt voltak jelen a parasztság életében.

1899 után Yeats energiái egyre inkább a színházi mozgalom felé irányultak, és ezen a téren is nyilvánvaló, hogy a népi kultúrára változó módon tekintett. Bár kezdetben megpróbált „népi” színdarabokat írni, érdeklődése és fogékonysága a szimbolista drámák iránt – melyekben az egyedi művészi erő a hétköznapi valóság fölé emelkedik – ismételten elterelték a vidéki író emberek realista ábrázolásától. Douglas Hyde *A kötél sodrása* (Casadh an tSug´ ain (The Twisting of the Rope)) címmel 1900 nyarán Yeats szövegkönyve alapján készült műve, továbbá Yeats *Cathleen ní Houlihan*-je, amelyet Lady Gregory-val közösen írt 1901-ben, olyan színművek, melyek a paraszti realizmus népi hatást mutató történelmi környezetében játszódnak. Yeats figyelme elsődlegesen a látomásos költőre, mint központi szereplőre irányul, akinek veszedelmesen lenyűgöző nyelvzete felizgat és megoszt egy helyi közösséget. Az *Ahol semmi sincsben* (Where There is Nothing) (1902) ez a téma még prominensebben jelenik meg, de itt a látomásos költő, Paul Ruttledge és egy csavargókból

álló banda, akikre pillanatnyilag hatással van, teljesen eltérő kulturális háttérrel rendelkeznek. Yeats megfogalmazása a csavargók „rögös korabeli életét” (VPI 1295) illetően inkább saját képzelete igényének felel meg, mint a paraszti kultúrában megfigyelhető valóságának.

1903 után fokozatosan erősödött Yeats érzése, hogy a művészet funkciója hasonló a valláshoz, a művész szerepe pedig a magányos lázadóéhoz. Továbbra is kivételesnek tartotta a gazdag hagyományt képviselő vidéki emberek „ősi képzeletvilágát,” ám felismerte, hogy ez a hagyomány a modernitás és a burzsoá értékek előretörésével már jóformán eltűnt. Synge 1907-es *A nyugati világ bajnoka* (The Playboy of the Western World) című darabja elleni tiltakozások nyomán a „Költészet és hagyományban” (Poetry and Tradition) (1907) keserűen elutasítja a korabeli Írországot, ahol a „közvetlen haszonelvűség” győzedelmeskedett a magasabb eszmények felett. Azt is jelzi, hogy „a vidéki hagyományok” eltűnésével a továbbiakban a középkori udvarok elmélkedésre inspiráló értékeit példának tekintő életet választja, hogy a tradíciók iránti személyes igényét kielégítse (E&I 260). Ezt követően a folklór az ősi hagyományokban gyökerező értékei és speciálisan ír jellegzetességei miatt érdekelte. Két 1914-ben írt esszéjében például, melyeket Lady Gregory kétkötetes gyűjteményéhez – *Látomások és hiedelmek Nyugat-Írországbán* (Visions and Beliefs in the West of Ireland) (1920) – írt, figyelme a terjedő „modern spiritualizmusra,” Swedenborg-ra, a médiumokra és az okkultra összpontosul inkább, mint az ír nép hitvilágának részleteire.

A „Költészet és hagyomány” lapjain Yeats sajnálatát fejezte ki, hogy „Írország nagy pillanata” „az ideális Írország” megteremtésére, melyért ő maga dolgozott, „tovatűnt” (E&I 260). „A halász” (The Fisherman) (1916) című versében erről az elveszett lehetőségről tovább elmélkedik, és nyíltan bevallja, hogy az ír parasztok „bölcsek és egyszerű embereként” való korábbi eszményítése, amely arra inspirálta, hogy „saját népének írjon,” csupán „álom” volt. (VP 347–8). Habár a vers az önámító romantika elutasításával indul a keserű, ám szükségszerű realizmus felé fordulással – az önkritikára való törekvés gesztusaként, mely Yeats középső időszakának jellemzője –, végül a szöveg szembefordul a kezdeti tagadással. Megvetve a „valóságot,” Yeats kortársai helyett inkább az általa elképzelt vidéki embernek szándékozik írni, akinek magánya és mesterségében való elmélyedése párhuzamba állítható Yeats magányosan gyakorolt művészi hivatásával. „A halász” megírásával az ír parasztság és a folklór elvontan jelenik meg nála, amely már akkor kezdődött, amikor korábban a „paraszti beszédet” részesítette előnyben a korabeli kulturális szokásokkal szemben.

Míg Yeats nagy álma a hősi ír modellek alkalmazása volt, amelyek

egy „gazdagabb és intenzívebb” ír irodalmat inspirálhattak volna, a kelta kéziratok fordítása és terjesztése tudományos erőfeszítést igényelt, de erre Yeats nem volt képes és nem is állt szándékában ilyesmire vállalkozni. Következésképp a legfontosabb ír legendák gyűjteményének megalkotására vonatkozó célja majdnem két évtizedre megghiúsul. Az 1880-as, 1890-es években Standish O’Grady *Írország története: A hőskor* (History of Ireland: The Heroic Period) című műve egy volt a kevés megjelent legenda-történeti könyv között, melyet elfogadott (bár ezt sem teljes meggyőződéssel). Eközben a „mind közül legjobb” forrás – az ulsteri mondakör történeteiből álló, *A cooley-i marha portya* (Ta’in Bo’ Cuailnge, angolul The Cattle Raid of Cooley) – „lefordíthatlanul és kiadatlanul [hevert] a Királyi Ír Akadémia (Royal Irish Academy) polcain.” (LNI 33). Ahogyan azt 1890-es években megjelent verseköteteinek számos jegyzete is jelzi, a megfelelő kiadványok hiánya frusztrálta Yeats-szet. Rövid, glosszárium stílusú magyarázatai a mondabeli háttérrel és az ír kifejezésekről a *Kathleen grófnő és más legendák és versekben* (The Countess Kathleen and Various Legends and Lyrics) (1892) és a *Versékben* (Poems) (1895) *A szél a nád között* (The Wind Among the Reeds) (1899) című kötetben már jóval hosszabbak lettek, egyedül a nyitó vershez („A sidhe-i lovasok” (The Hosting of the Sidhe)) több mint ezer szónyi prózai szöveget rögzített a kontextus magyarázataként és a tizenhat-soros vers legendás alakjainak beazonosítására.

Lady Gregory fordításai az ulsteri mondakör legendáiból a *Cuchulain, az ulsteri hősből* (Cuchulain of Muirthemne) (1902), és a Féni mondakör legendáiból az *Istenek és harcosokban* (Gods and Fighting Men) (1904) Írország hőstörténeteit végre hiánytalanul elérhetővé tették Yeats számára. Az első oly erős hatással volt rá, mind témája, mind a „kiltartáni” stílus „emelkedettsége, egyszerűsége és lírai magaslatai” révén, hogy azt Yeats „az én időm Írországiában kiadott legjobb könyv[nek]” (UPII 328) tartotta.

1903 és 1907 között Yeats fő munkája a Deirdre-ről („Írország Helenéjéről”) szóló színdarab volt. 1907-ben költői és drámai kánonját áttekintve megjegyezte, hogy „[m]ajdnem minden történet, amelyet felhasználtam, és az emberek akikről beszéltem” Lady Gregory két legendagyűjteményéből való. Hangoztatta, „[h]ogyha a verses drámát szerető jelenleg kis dublin-i közönségem növekszik, azt ennek a két könyvnek, a próza mesterműveinek köszönhetem, melyek a régi történeteket az írek számára mindenütt olyannyira ismerőssé teszik, mint amennyire Artúr király és lovagjainak története ismerős a mindenkorai könyvolvasók számára” (VPI 1282–3).

Lelkes elmélyülését az ír hősi legendákban 1907 körül azonban megingatta az a kiábrándulás, melyet, Synge *A nyugati világ bajnokának* (The Playboy of the Western World) negatív fogadtatása okozott benne. Az 1908-as év közepén írt „Szavak” (Words) kifejezi az Írországiiban erőre kapó

nyárspolgáriság miatt érzett haragját: mely szerinte „keserűen vak ország” (VP 256). A „Megbékélésben” (Reconciliation), melyet azon az őszön írt, miután Maud Donne iránt újra lángra lobbant szerelme, eldönti, hogy megszabadul a hősi, „rég dolgokról” való írásmód „kard[jaitól], koron[áitól], sisak[jaitól],” a valóság iránti aktív elköteleződés érdekében (VP 257, *Yeats versei* 70).

1907 után az ír hősi legenda hatása egyre kevésbé jelent meg Yeats költészetében. Számos más, nem ír hősi inspirációforráshoz nyúlt, nevezetesen a klasszikus mitológiához, különösen ahogy az Írország korabeli fejlődése által okozott csalódása fokozódott a Nagy Britanniától való 1923-as elszakadást követően. „A halászhoz” hasonlóan „1913. szeptember” (September 1913) című művében keserűen kijelenti, hogy a „[r]omantikus Ír föld halott, / O’Learyvel a sírba tért” (VP 289, *Yeats versei* 78). Az általa létrehozott mitológiák erejébe vetett hite erősödött, a régi ír hősi legendák megújító értékébe vetett hite viszont alábbhagyott. Az ulsteri ciklusra alapozó későbbi színdarabjaiban – *A sólyom kútja* (At the Hawk’s Well) (1917), *Emer egyetlen féltékenysége* (The Only Jealousy of Emer) (1919), és *Cuchulain halála* (The Death of Cuchulain) (1939) – az eposzi források olyannyira vegyültek saját önéletrajzi vonatkozásaival, hogy nehéz elválasztani Yeats nemzeti mítoszait önmaga mítoszaitól. Így jelezte, hogy a továbbiakban teljesen beolvasztotta alkotói tudatába az ír hősi témákat annak ellenére, hogy ezekben a színművekben elsősorban a japán nő játék hagyományaira épített drámai stílusának kialakításához. Állandó vonás ezekben a színdarabokban, például *A csontok álmodásában* (The Dreaming of the Bones) (1919), a nemzeti mélypont pillanatában egy hős megjelenése, akinek szenvedélyes ereje, vagy rendíthetetlen önfeláldozása képes megváltani kultúrája terméketlenségét vagy ideáljainak elvesztését. Ez a téma központi jelentőségűvé vált utolsó írásaiban.

Utolsó műveiben Yeats azt állítja, hogy „ifjonti terve” végül megvalósult. Az 1916-os Húsvéti Felkelést (1916 Easter Rising), amely az ír függetlenség kiindulópontja, a Cuchulain legendák által inspirált hősiesség tette lehetővé (részben Yeats műveinek köszönhetően, melyek hozzájárultak annak népszerűsítéséhez). Ragaszkodott a nemrég elhunyt ír vezéralakok hősi és félig legendás szerepének elismeréséhez – közöttük voltak művésztársai, Lady Gregory és John Synge –, akik megalkották az újonnan függetlenné vált nemzet történelmét. A „Vizontlátás a Municipal Galleryban” (The Municipal Gallery Revisited) című versben ezeknek a vezéralakoknak, művészeknek a képeit hosszasan nézegetve, „[n]em ifjuság[a] holt Írország[át]” látja, hanem „[a] költők elképzelt szörnyű és vidám” országot (VP 601-02, *Yeats versei* 211). A „szürke” racionalizmus bénította modern Írország újjászületését

ezzel teljesnek mutatja be: Yeats „megszentelt” (VP 604) barátai az ír nemzeti hősiesség képét példázzák, melyet olyan költők képzelete közvetített és formált újra, mint maga Yeats.

(Fordította: Somogyi Kitti)

Jegyzetek

¹ Itt, és a továbbiakban ahol a fordító nevét külön nem jelölöm, az idézetet saját (S. K.) fordításomban közlöm.

² Lady Augusta GREGORY, *Poets and Dreamers*, Gerrards Cross: Colin Smythe, 1974, 40.

³ Lady Augusta GREGORY, *Seventy Years*, Gerrards Cross: Colin Smythe, 1974, 307.

Rövidítések

A *Autobiographies*. Ed. William H. O'Donnell and Douglas N. Archibald. New York: Scribner, 1999.

CLii *The Collected Letters of W. B. Yeats: Volume Two, 1896-1900*. Szerk. Warwick Gould, John Kelly, Deirdre Toomey. London – New York: Oxford University Press, 1997.

CT *The Celtic Twilight*. London: Lawrence and Bullen, 1893.

E&I *Essays and Introductions*. London – New York: Macmillan, 1961.

LE *Later Essays*. Szerk. William H. O'Donnell. New York: Scribner, 1994.

LNI *Letters to the New Island*. Ed. George Bornstein and Hugh Witemeyer. London and New York: Macmillan, 1989.

Myth *Mythologies*. London – New York: Macmillan, 1959.

P&I *Prefaces and Introductions*. Szerk. William H. O'Donnell. London – New York: Macmillan 1989.

UPi *Uncollected Prose by W. B. Yeats. Vol. I*. Szerk. John P. Frayne. London: Macmillan; New York: Columbia University Press, 1970.

UPii *Uncollected Prose by W. B. Yeats. Vol. II*. Szerk. John P. Frayne, Colton Johnson. London: Macmillan, 1975; New York: Columbia University Press, 1976.

VP *The Variorum Edition of the Poems of W. B. Yeats*. Szerk. Peter Allt, Russell K. Alspach. New York: Macmillan, 1957.

VPI *The Variorum Edition of the Plays of W. B. Yeats*. Szerk. Russell K. Alspach. London – New York: Macmillan, 1966.

A szövegben előforduló Yeats-versek magyar fordításai

YEATS, William Butler, „1913. szeptember.” Ford. Imreh András. *William Butler Yeats versei*. Szerk. Ferencz Győző. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2000. 78-79.

— „A boldog pásztor éneke.” Ford. Rab Zsuzsa. 9-11.

— „Megbékélés.” Ford. Szabó T. Anna. 70-71.

— „Viszontlátás a Municipal Galleryban.” Ford. Jékely Zoltán. 211-213.

Egy el nem mondott kiállítás- megnyitó vázлата*

FÖLDI PÉTER

Csingiz Ajtmatov *Évszázadnál hosszabb ez a nap* című regényében ír az emlékezetét veszített fiúról, akit anyagiilkossá tesz az, hogy megfosztották saját múltjától. Az értékőrző kötődések kitörése a tudatból egy közösségre vonatkoztatva még rémisztőbb: emlékezetét veszített család, emlékezetét veszített város, emlékezetét veszített nemzedék, nemzet...

Ezzel szemben – és ezért fontos ez a kiállítás – most fordított a helyzet, ugyanis létezik Salgótarjánban, Nógrád megyében egy képzőművészeti nyelven írt szellemi örökség, amit nemhogy kitöröl, de láss csodát, magához ölel a jelenkor, annak is a legfiatalabb nemzedéke. A módszer végetlenül egyszerű: tizenkét művész (festő, grafikus) tizenhét képét lerajzoltatjuk gyerekekkel. A múzeum raktárainak értékei „becsatlakoznak” a salgótarjáni művészeti iskolák (a Hibó Tamás Alapfokú Művészeti Iskola és a Váczi Gyula Alapfokú Művészeti Iskola) szellemi vérkeringésébe. A közösség (a város, a megye...) a gyerekek segítségével újra birtokba veheti ezt a szellemi üzenetet, lefordítva, átértelmezve, aktualizálva a gyermeki lélek tükrében, az eredeti mű viszonylatában.

* A *Múlt és Jövő* című kiállítás 2015. áprilisában rendhagyó módon mutatta be a salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum tizenhét képét: a neves művészek alkotásait két, a városhoz kapcsolódó művészeti iskola (a Hibó Tamás A. M. I. és a Váczi Gyula A. M. I.) tanulói saját szempontjaik, elképzeléseik, igényeik szerint különböző képzőművészeti technikákkal dolgozták fel, így a gyermekmunkák, tanulói munkák az eredeti műalkotások mellett szerepeltek a kiállításon. A válogatást K. Peák Ildikó, a Dornyay Béla Múzeum főmuzeológusa, és Földi Péter, Kossuth-díjas festőművész végezte. Földi Péter beszéde a kiállítás megnyitóján technikai okokból nem hangzott el, a szöveget itt közöljük.

Hogy a maga kora értékelt-e az alkotókat, az változó, sokkal inkább történelem már, illetve egyéni sors, sokszor nagyon is drámai sors: Hibó, Szujó, Morgan... de Czinke, Iványi Ödön, Somoskői Ödön is túl korán távoztak. Tudomásunk még van róluk, de üzeneteik intelmeit értjük-e, éljük-e, értékeljük-e önfeláldozásukat?

Erre jön néhány gyerek, sok gyerek, nagyon sok gyerek, és befogadja, magáévá teszi a képi üzeneteket. Minden olvasat (másolat), minden gyermek gazdagítja az értelmezést, mert hozzátesz önmagából is az eredeti műhöz, ami az inspirációt adta, teljesen szubjektívek ezek a reflexiók, és ettől megkérdőjelezhetetlenül hitelesek. Előítéletek nélküli rácsodálkozás, társadalmi, politikai félrevezetettségtől függetlenül ott tündököl a rajzokon a mű csodája, esztétikai, erkölcsi, társadalmi, értékközpontú üzenete, a „tükrök homályától” megvilágosodottan. Ezekkel a képekkel soha eddig ilyen mélyen, ennyi empátiával, átéléssel nem foglalkozott senki. Ez nem művészettörténeti mérlegelés, besorolás a stiláris rendszerekbe, hanem mámoros műélvezet, egyéni, összességében közösségi tanulságokkal.

A *Végjáték* című sci-fi-ben a gyermeki stratégia legyőzi a konvenciót, egy felnőttek által manipulált fajpusztító háborúban. Itt most szó sincs háborúról, fajpusztításról, ha van manipuláció, az szellem-mentő, a teremtő szellem, az emberi teremtőerő (az eredeti alkotók által megélt) újraélése. A forma újrafogalmazásával élővé válik a tartalom, az értelmezett vizuális jelek fölerősítik az üzenetet, a spontán esetlegességek pedig lebontják a képi nyelv távolságtartó korlátait, egy mindenki által érthető nyelven – a gyermekrajz nyelvén – szólnak. A szülő, a nagyszülő érti a gyermekrajz

nyelvét, ha már „beszélni” nem is tudja, és így „győznek” a gyerekek, mert megrázó, megrendítő erővel szembesítenek egy igencsak összetett történelmi korszak „szellemi napvilágával”, a súlyosan történeti, társadalmi üzenetek máig érvényes igazságával.

Balázs János mélyen intellektuális, varázslatos világa szinte szárnyakat kap a gyermeki képzelet által. Bölcs *Baglyainak* tobzódó színészsége, *Őslényének* misztikus sejtelmessége visszaigazolja megítélésének egyetemes értékeit, nemcsak megyei, de országos és európai párhuzamok mentén is. Természetközeli létfilozófiája világviszonylatban teszi megkerülhetlenné festészetét.

Hegedűs Morgan alkotása (*Születések*) az egyéni sors tragédiáját társadalmi drámává növesztve szembesít a létezés küzdelmeivel, és ehhez képest szelídíti a gyermek élhetővé a születés jövőt ígérő lehetőségét, a szín líraiságával. (Formaképzésének természetközelsége, léttörvényeket kutató kozmikus mámore erős szálakkal köti Balázs Jánoshoz.)

Jánossy *Karneválja* az álruha mögé rejtett személyes lét, az érzés mélységével, a gesztus expressziójával. És amit a gyerek hangsúlyoz, leképez: az egymásra találás őszinte érintését nem fedi, fedheti el semmilyen álca.

Oláh Jolán tekinteteinek fájdalma folytatódik a gyermekrajzok tekintetében, de már az ő együttérző fájdalmaikkal átítatva. (Ha Kovács Bodor Sándor újraforgatná kivételes empátiával készült portréfilmjét, amelyben percekig csak Jolán festett tekinteteivel szembesülhetünk, most felfűzhetné a sorozatra a gyermeki tekintetek stilizált, mégis megrázó üzenetét.)

Farkas András *Kucsmás parasztfefe* a földműves sors pszichés belső tartalmát kutatja. A talán leggazdagabb gyermekrajz-sorozat mórliczi léptékű, „szálkásan” romantikamentes jellemváltozatokkal támasztja mindezt alá.

Iványi Ödön atmoszférikus természeti lírája a csikók viháncoló mozdulataiban olvasható vissza a gyermekrajzokon.

Lóránt János madáchi léptékben fogalmazott gondolatisága korszakos mű. A feszített ívek szikár eszköztelenségét ellenpontoszó marionett-ördög elevenségét érezzük figyelmeztetőnek a gyerekek munkáiban.

Somoskői Ödön rusztikusan fölépített *Piac*-ritmusát a montázs – ami róla készült – tette monumentálissá (pannószerűvé), az alkotó egy meg nem valósult belső vágyát váltva valóra.

Hibó Tamás fuldoklója (*Tempó*), és ahogyan a gyerekek az arc arányainak növelésével egyre koncentráltabban fókuszálnak a kifejezés tartalmára. *Gulliverje* a szellem gúzsba kötöttségét láttatja. „Holnap a szellem napvilágát roppantják rád a hétszer gyávák”, írja Utassy. Mennyire a korszellem egylényegűségét érezhetjük! Tudtuk? Tudjuk? Már megint tudjuk? A gyerekek által életre keltett dombormű drótkötelei húsbavágóan teszik tapinthatóvá a máig érvényes, érzékelhetően aktuális üzenetet.

Szujó Zoltán a delíriumos látomás háta mögé bújtatott iszonyata:

az *Őspatkány* József Attilát idéző látomás (akkor mindez csak így volt kimondható), és a gyerek mindezt kiszűri, kihangosítja.

Czinke Ferenc politikamentes lírája rebbenő költőiséggel szól. Színvilágának gyerekek általi továbbgondolása festői távlatokat is nyit.

A szerelem mámorában született új élet lehetőségét a salgói vár tövében Mustó János képe idézi, legyen ez most már a rajzoló gyerekek jövője.

Ezt a kiállítást gyerekek csinálták, üzeneteik azonban nekünk, felnőtteknek szólnak, a kortársaknak, akik felületesen vagy meg nem értéssel fogadták akkor a képeket. És az utódoknak, akik még csak most szembesülnek a művek üzenetével. A gyerekek, amit egyszer lerajzoltak, nem felejtik, őket nem kell félteni, ők bizonyosan őrzik majd a képek emlékét.

Kivételes az a szellemi erő, ami ebben a kiállításban koncentrálódik. Salgótarján, Nógrád megye megkérdőjelezhetetlen szellemi öröksége ez a képanyag, és így iránymutató kell hogy legyen. Köszönet az ötletadóknak, a pedagógusoknak, a múzeumnak, az „eredeti” és az „újraalkotóknak” – a gyerekeknek.

Nézzék meg alaposan, vállalva a szembesülést, mert mértékadó.

„...egy pohár életvize”

105 esztendeje hunyt el Mikszáth Kálmán

CSONGRÁDY BÉLA

„Lehet halottakról élőként beszélni. Sőt, véleményt mondani abban a hitben, hogy a halott író nem szól vissza a születése után százötven évvel. Pedig visszaszól. A könyveivel fölfegyverkezve visszacsap, mint Zrínyi az *Új Zrínyiászbán*. Csak ő a szivarjával hadonászik, harag nélkül. Megbocsátóan, méltósággal...” Gyorsan rögzítendő: nincs tévedés, Csaplár Vilmos írása szintén a *Palócföldben*, de 1997-ben, azaz tizennyolc évvel ezelőtt látott napvilágot, Mikszáth Kálmán 150. születésnapja tiszteletére. Ugyanabban az emlékszámban, amelyben – sok jeles tollforgató is megszólalt versben és prózában egyaránt – Dukay Nagy Ádám azt fejtegette, hogy „mostanság mintha egyre többet beszélénk arról, hogy egy kicsit talán jobban kellene figyelni, ápolni s főleg önmagunkhoz hozzá adni egykor élt nagyok emlékét, kulturális hagyatékát... Mikszáth közelebb áll hozzánk Nógrád megyeiekhez, merthát itt élünk. Csak hát fölmerül a kérdés: ...megérdemeljük-e Mikszáthot? Talán igen, talán nem. Esetleg vannak, akik megérdemlik, de akadnak, akik nem? Mindegy – mondom nyers módon – az történt, hogy itt született, ennél fogva bizony sokkal jobban kellene figyelnünk munkásságára, művészetének hagyatékára...”

A fenti gondolatok megfogalmazása idején mindössze négy évet tudhatott maga mögött a nógrádi „nagyok” egyikére odafigyelést céljának tekintő Mikszáth Kálmán Társaság, most pedig a névadó halálának 105. évfordulóján már huszonkettedik esztendejében jár. S a '97-es *Palócföld* megjelenése óta eltelt szűk, a társaság '93-as megalakulását követő bő két évtized elteltével nem lett kevésbé aktuális sem Csaplár Vilmos, sem Dukay Nagy Ádám alapvetése. Mikszáthról változatlanul élőként beszélhetünk, aki

igenis visszszól a maga módján, ha nem tetszik neki valami – és bizony erre jócskán van oka manapság is. S az sem teszi okafogyottá az utókorra háruló teendőket, hogy – legalábbis Nógrádban – igazán van, lehet mit számba venni az értékörzés történései sorából, sőt növeli a felelősséget az elkezdett folyamatok továbbéltetésére. Mert az is visszszólás Mikszáth részéről, ha szüntelen emlékezésre, emlékeztetésre késztet, és ezzel akarva-akaratlanul „jeles mondataira”, egy évszázad távlatából is rendre érvényes gondolataira, tanulságokkal teli életművére, szerethető egyéniségére irányítja a figyelmet. Elég csak a 2010-es esztendőre, Mikszáth Kálmán halálának 100. évfordulójára, Budapesten, a Fiumei úti temetőben található sírjánál rendezett koszorúzási ünnepségre, a Petőfi Irodalmi Múzeum épületében illetve udvarán májusban tartott programokra, vagy az őszi szklabonyai és horpácsi emlékünnepekre, irodalmi zárandoklatra gondolni. Abban az évben jelentette meg a *Palócföld „Ezek a kedves kis portékák” – Rezonanciák Mikszáthra* című prózaantológiáját is.

Ugyancsak a *Palócföld*ből tudható meg sok információ arra vonatkozóan, hogy a társaság mi módon tett eleget eddig vállalt feladatának. A 2013/4-es számban „*Irodalmunk az utolsó jó ruhadarab...*” címmel jelen sorok írójának nyilatkozott Kovács Anna, a Mikszáth Kálmán Társaság 2008 óta „hivatalban lévő”, és a korábbi, immár örökös tiszteletbeli elnöke, Praznovszky Mihály. A cím Mikszáth Kálmán egyik 1908-ban papírra vetett írására, a *Hadi készülődésekre* utal. Abban olvashatók ugyanis a következő sorok: „Korántsem zárkózom el az elől, hogy az irodalomra féltékenyen kell őrködni. Hiszen már nincs is egyebünk, amivel a világ elé állhatnánk. Mint egykoron a mezítlábas Kecsvájó zulu király fején egy bokkrétás cylinder jelezte a civilizációra való készségeket és alkalmatosságot, úgy a mi szerény, de aránylag nem jelentéktelen irodalmunk ad némi előkelő zománcot a nemzetnek. Csak azzal a különbséggel, hogy Kecsvájónál a cylinder volt az első jó és civilizált ruhadarab, amit fölvetett, itt meg irodalmunk az utolsó jó ruhadarab, amit még le nem vetettünk és ami még el nem rongyolódott.”

A legátfogóbb módon azonban abból a kötetből olvasható ki a kultusz mibenléte, amelyik ugyancsak 2013-ban – a társaság létrejöttének már jelzett huszadik évfordulója alkalmából – jelent meg felettébb puritán, de találó *Mikszáth társasága* címmel. A könyv *Köszöntő helyett* című fejezetének bevezetőjében az azóta elhunyt Solymár József – a közelmúlt jeles mátraballai palóca, a Nádasy László rendezte *Megöltek egy leányt* című 1961-es tarjáni film forgatókönyvírója, a társaság „Mikszáth órájával” kitüntetett „nem tagja” – ekképpen fogalmazott: „...Mikszáth az én értékrendemben és életemben is különös helyet foglal el. Magyarán szólva egyike vagyok a generációkon át nem fogyatkozó Mikszáth epigonoknak. Mert jókaiul senki nem próbál írni, mikszáthul viszont majd minden újonc író megpróbálja. Vele kezdtek már Krúdytól Herczeg Ferencig nagyon sokan. Érthető, mert a

kezdő író úgy véli, könnyű úgy írni, ahogyan ő tette. De aztán kiderül, hogy az ő mesélő kedve nélkül szürke marad az, aminek csillogni illene. ...abban, hogy az idő múlásával mind jobban tudatosult kötődésem hozzá, szerepe volt a nevét viselő társaságnak. Nemcsak Horpácson vendégeskedhettem, de találkoztunk Salgótarjánban, Balassagyarmaton és Pesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban is..." Praznovszky Mihály – nem melleleg a kötet főszerkesztője – *Mikszáth a nógrádi értékek térképén* című tanulmányában előkelő helyre, mondhatni élre helyezi Szklabonya szülöttét, mert „...nem egykönnyű író, életműve gazdag választékot kínál életkor, olvasási igény és olvasási kultúra, műveltségi helyzet stb. szempontjából... E tájon Mikszáth etnokulturális értékeket hordoz: valóban rajta marad a palóc-tót titulus meghatározó szerepe, azaz ezt mondjuk: ezt a tájegységet ő emelte be a magyar irodalomba s azon keresztül a közgondolkodásba... Ezen a tájon a mikszáthi érték: életút, életmű, táji, történeti beágyazottság, kulturális karakter olyan komplexitással van jelen, hogy ennek identitás-hasznú állandósulását csak nagyon átgondolt, tudatos, tervszerű, hosszú távú s a táj értékrendjének egészét megszervező gondolkodással lehet. Ennek egyik, s talán meghatározó eszköze lehet a Mikszáth Kálmán Társaság!”

Az alapítás története és dokumentumai című rövid fejezetet követően néhány Mikszáth-írás, illetve a *Mikszáthról írták* című összeállítás kapott helyet, majd ugyancsak néhány oldal erejéig a társaság örökös díszelnökének egyhangú szavazással, közfelkiáltással megválasztott Sütő Andrásról esik szó. Az erdélyi magyar irodalom egyik legrangosabb képviselője 1989 májusában *Naplójegyzetek* cím alatt vetette papírra az alábbiakat: „Éjjel Mikszáth társaságában. Akkor folyamodom hozzá újból és újból, hisz minden sorát ismerem, ha már minden más szöveg fárasztó a nagy fáradtságban. Mikszáth mindenkor leköt, tán koporsó mellett is vigasz az ember számára. Egyetlen bekezdése, bővített mondata is: egy pohár életvize.” A kötet legterjedelmesebb részét értelemszerűen a *Társasági élet* című fejezet képezi, amelynek minden sorából – bárki is, profi vagy amatőr szerző írta – egyrészt Mikszáth írásművészetének, szellemi örökségének mérhetetlen tisztelete, másrészt az az eltökélt küldetéstudat érződik, amely élteti a Mikszáth Kálmán Társaságot, és értelmes tartalommal tölti meg működését. A sok más témával (játék, gasztronómia, lexikon), színes írással is kiegészített kötet nélkülözhetetlen forrásműve már ma is – és a jövőben még inkább az lesz – a Mikszáthra figyelő emlékezetnek.

Az idő azonban nem állt meg azzal (sem), hogy húszéves lett és Madách-díjat kapott a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésétől a társaság, hiszen 2013 óta is számos kezdeményezés, akció jelezte az aktivitását. Minden év januárjában, az író születésnapján a balassagyarmati, pásztói, salgótarjáni emlékhelyeken, az író nevét viselő iskolaközösségekben rendeznek ünnepségeket. 2014 nyarán éppen a Mikszáth Kálmán Társaság

szervezett Salgóbányán úgynevezett Madách-pikniket, így is emlékezvén a másik nógrádi írózseni, Madách Imre elhunytának 150. évfordulójára. A rendre színes programú októberi Kálmán-napoknak továbbra is Horpács a helyszíne...

A közelmúltban, május 28-án volt Mikszáth Kálmán váratlan – alig néhány héttel írói pályafutása 40. jubileuma után bekövetkezett – halálának 105. évfordulója. Ebből az alkalomból a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma a szklabonyai emlékházban múzeumpedagógiai foglalkoztatót alakított ki és adott át rendeltetésének. A szlovákiai Postabank Alapítvány által támogatott helyiség avatóünnepségén Praznovszky Mihály mondott beszédet, amelyben így fogalmazott: „Ünneplők vagyunk, mert valami új születik itt, Szklabonyán, és emlékezők, mert Mikszáthra emlékezünk, ki már százöt éve testi mivoltának hiányával bússítja az érte lelkesedőket, műveinek rajongóit. ...a gúlákat (Madách szavaival szólván) lassan befedheti a homok, de ezt a házat soha nem fogja az idő. Nem, mert a magyar irodalom olyan személyisége élt e falak között, játszott az udvaron, gázolt a Kürtös patak vizében, ült a kovácsműhely kormos falai között, segítette a csevicés korsót cipelni Gál Magdának, ment a gyarmati vásárba a szekérre vigyázni – nos, olyan személyiség, amelyből több nemigen terem magyar földön... Mikszáthra emlékezünk és gondolunk a mindannyiunk mindennapos, szívet melengető olvasmányélményeire. S mikor ezt tesszük, ebben a kivételes pillanatban a jövőre is gondolunk. A fiatalokra, akik itt vannak, vagy tán még itt sincsenek, csak készülődnek. Mert most ők kapnak valami fontosat sokak jóvoltából... akik úgy gondolták, hogy az író csak addig él, amíg vannak-lesznek olvasói. És lesznek emlékeinek, emlékhelyeinek megtartói. Most mi vagyunk ezek, de kell, hogy legyenek tíz és száz esztendő múltán is... Az eredendő Mikszáth-élményt a mai ifjú olvasóknak is át kell élniük... Nem kell mindenkinek Mikszáthnak lenni, de jó Mikszáth-olvasó magyar ember mindenkiből lehet.”

Természetesen a Mikszáth Kálmán Társaság sem feledkezett meg az évfordulóról, és a Nemzeti Sírkertben ünnepség keretében koszorúzta meg az író nyughelyét.

Végyári vitéznek nincsen könnyű dolga

Beszélgetés Dr. Agócs Attilával,
Fülek polgármesterével

SZÁSZI ZOLTÁN

Fülek a Losoncijárás, a történelmi Nógrád szlovákiai részének legnagyobb magyar többségű városa jelenleg. Dr. Agócs Attila polgármesterrel a tízezres lélekszámú, még mindig magyar többségű kisváros kulturális életéről, lehetőségekről, álmokról, gondokról, megoldandó problémákról, napi és hosszú távú feladatokról beszélgettünk.

Mint a címben is olvasható, végyári vitéznek nincsen könnyű dolga, aludni se tud a gondoktól, mert minden nap, még a gondos figyelő, a jó gazda törődése mellett is lehet romlás látható a falakon, minden nap kieshet egy kő, meglazulhat egy téglá, képletesen vagy mondhatni akár valóságosan is.

– *Polgármester úr, milyen ma a kultúra állapota, helyzete, megítélése Füleken?*

– *Azt hiszem, minden pátoasz nélkül nyugodtan kezdek azzal, hogy Fülek a Palócföld szlovákiai részének egyik magyar kulturális végyára. Persze rögtön hozzá kell tennem azt is, hogy mára a tízezres városka lakossága nagyjából három egyforma részre oszlik: magyarokra, magyar ajkú romákra és szlovákokra. Jómagam évek óta hirdetem a közép-európai*

népek megbékélésének szükségességét, a Füleki Vármúzeum egykori igazgatójaként rendeztem a határ két oldalán élő magyar és szlovák gimnazisták számára egymás történelmi traumáinak kibeszélésére és megértésére fókuszáló pszichológiai tréninget, és vetítésekkel egybekötött kerekasztal-beszélgetéseket. Az egyik ilyen rendezvényünkön ismerkedett meg Surján László, az Európai Parlament akkori alelnöke és a Charta XXI Megbékélési Mozgalom alapítója, valamint Štefan Hríb, a *Týždeň* című szlovák hetilap főszerkesztője, akiknek a két nép egymással szembeni sérelmeire vonatkozó kölcsönös bocsánatkérése a szlovák és a magyar médiában is rezonált.

– *Tehát kisebbségként fel kellene vállalni egy közvetítői szerepet?*

– Azt gondolom, hogy nekünk, kisebbségieknek aktív szerepet kell vállalnunk a szimbolikusan szemben álló népek közötti kommunikáció segítségével, a határon átnyúló – nem csak magyar–magyar – kapcsolatok javításában. Különösen fontosnak érzem mindezt azért, mert Füleken is azt tapasztalom, hogy a nemzeti közösségek inkább hajlamosak még egy ilyen kis városka lokális kulturális miliójében is izolációra építő kultúrpolitikát folytatni, legfőképpen azért, mert a kulturális közélet szereplői nagy átfedésekkel a politikai közélet szereplői is egyben, tehát a múltbéli sérelmek rendszeres felidézése és a képzeletbeli etnikai határok kitűzésére alkalmas kulturális jelenségek hangsúlyozása aktuálisan hasznosítható politikai tökéként tűnik fel előttük.

– *Fülek, mint város, mennyi és milyen kulturális intézményt tart fenn?*

– Fülek helyzete az intézményi struktúra és annak finanszírozása szempontjából is sajátos. A tisztán városi fenntartású – tehát minden rendszeres megyei és állami működési támogatás nélkül dolgozó – Füleki Vármúzeum és a Városi Művelődési Központ alkotja a rendszer gerincét. A Vármúzeum működteti a füleki várat és vár Bebek-tornyában berendezett állandó illetve időszakos kiállításokat, melyeknek évente már mintegy húszezer látogatója van. Az intézmény kötelékébe tartozik továbbá a Fő utcán található Városi Honismereti Múzeum, melynek várostörténeti állandó kiállítását tavaly nyitottuk meg, a Városi Könyvtár, mely három éve költözött a Vigadó épületének egykori színháztermébe és a vár alatt uniós forrásokból megépült Nógrádi Turisztikai Információs Központ, amely a Vármúzeum igazgatósága mellett a Novohrad – Nógrád Geopark irodájának és a Palóc Galériának is helyet ad.

– *Ez egy ekkora városhoz mérten egészen jó struktúrának mondható. Mennyi főállású szakember dolgozik a kulturális szférában?*

– A teljes intézménycsoport tíz főfoglalkozású alkalmazottal dolgozik, ami csak úgy képzelhető el, hogy szinte mindenki összetett munkafeladatokat lát el. A Városi Művelődési Központ az előző választási ciklusban költözött a Vigadóból a helyi zománcgyár egykori Üzemi Klubjába.

Jelenleg négy alkalmazottal működik. Hónapok óta folyik a VMK és a város szabadidőközpontja összevonásának előkészítése, hiszen a város közepén álló hatalmas épület étellel való megtöltése, személyes és költségvetési megerősítése Fülek jelenlegi anyagi kondíciója mellett másként nem képzelhető el. Összehasonlításként mondom, hogy Szlovákiában a közgyűjteményi és közművelődési feladatok ellátását járási szinten, régióinkban például Losoncon, a megye finanszírozza, mindez tehát Fülek esetében extra feladatok vállalását jelenti a városi költségvetés terhére.

– *Milyen a célközönsége ezeknek az intézményeknek és a profi alkalmazottak mellett számolhatnak-e aktív kultúrateremtőkkel?*

– Míg a Vármúzeum kínálata jellemzően szakmai alapokon nyugvó és rétegturális jellegű – a kiállításokhoz és könyvtári munkához kapcsolódó előadások, szemináriumok, konferenciák, filmvetítések, népzene, dzsessz, komolyzene –, a tömegkultúra – a jellemzően vígjátékokra fókuszáló és operettekre kihegyezett színházi kínálat, rock és könnyűzenei koncertek a várudvaron, városnapok – főként a VMK kulturális palettáján kap helyet.

– *Van arról pontos adat, milyen a populáris és a magas kultúra aránya a helyi kínálatban?*

– A populáris és a magas kultúra között nem egyszerű egy kisváros életében meghúzni a határt, főként, mert e fogalmak kispolgári és polgári értelmezése nagyban eltér egymástól. A kortárs művészet egyes ágai helyben szinte alig jelennek meg, hiszen a szűkre szabott demográfiai keret az egykori munkás városkában jellemzően nem termeli ki a szükséges közeget. A kínálat pár irodalmi estre és képzőművészeti kiállításra korlátozódik. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy a mulatós zene nem mozgat meg nagyobb tömegeket nálunk (is). De a mindenkori közönségszámra vonatkozó aggodalmaim általában az értékesebb előadásokkal kapcsolatban is alaptalanok. Sokszor magam is csodálkozom, hogy honnan van a füleliekben ennyi kultúra iránti lelkesedés a húsz százalék feletti munkanélküliségi arány nyomán szélében uralkodó frusztráltság ellenére is, mely nemegyszer cinizmusba csap át. Persze a törzsközönség az értelmiségieknek szánt kínálatrészen nálunk is egy elhivatott „kemény mag” köré szerveződik, amely folyton zsörtölődik a szélesebb közönség és a fiatalság érdektelenségén.

– *Hogyan látja a füleki civilek szerepét a város kultúrájának életében? Vannak-e amatőr csoportok, aktív előadók, önálló művészek a városban?*

– A civil szervezetek – ahogy mi mondjuk „polgári társulások” – virágkora a kétezres évekre volt tehető, azóta viszont a civil közösségi élet részben a politikai megosztottságnak, részben a frontemberek kiégésének és az utánpótlás hiányának köszönhetően jelentősen leépült. Ennek ellenére a helyi magyar kultúratermelők között három kórus és három színjátszó csoport, két néptáncgyűttes, valamint egy történelmi hagyományörző csoport és egy kézműves baráti kör működik a városban. Közülük a

Zsákszínház és az Apropó Diákszínpad, valamint a Pro Kultúra Férfikar, a Melódia Női Kar, és a Rakonca Néptáncgyüttes is Dél-Szlovákia-szerte ismertek, és az országos magyar – sőt a Rakonca az országos szintű szlovák szakmai – megmérettetéseken is kiválóan szerepelnek. Helyi vezetőik – Mázik István, Szvorák Zsuzsa, Varga Norbert és Varga Lia – a szlovákiai magyarság megbecsült szakemberei. Ismertek amatőr képzőművészeink – Jacsmenyik József, Kovács Péter „Garp” – és hivatásos alkotóink – Balázs Alfréd, Németh Géza és Koós Gábor, valamint íróink és költőink – Mizser Attila, György Norbert, Ardamica Zorán és Vankó Attila – akik azonban saját alkotói, publikációs és szerkesztői tevékenységükön túl helyben jellemzően kevésbé tudnak bekapcsolódni a kulturális életbe. A szlovák kulturális térfélről mindenképpen meg kell említenünk a gyetvai telepések Jánošík elnevezésű hagyományörző csoportját, valamint Fero Mráz és Jana Bialová képzőművészeket, akik a helyi művészeti alapiskola diákjaival a nagyvilág különböző pontjain szervezett megmérettetéseken öregbítették az elmúlt években a város hírnevét.

– *A szlovák-magyar államhatár közelsége szinte predesztinálja a helyi kulturális intézményeket a határokon átnyúló kapcsolatok építésére. Miként nyilvánul meg ez a tevékenység?*

– Mindkét említett kórusunkat salgótarjáni kötődésű karmesterek vezetik évtizedek óta. A Rakonca szoros kapcsolatot ápol a „határon túli” néptáncgyüttesekkel, továbbá egyik alapítója és rendszeres társszervezője a salgótarjáni Palócföldi Táncháztalálkozóknak. Sajnos a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál az elmúlt évek magyarországi politikai viharaiiban és a nyomukban járó pénztelenségben mára elvesztette táptalaját, így a határ mindkét oldalán csak halványan pislákol az egykori „világgraszoló” határon átnyúló rendezvény lámpása. Fülek 2013-ban kapcsolódott be utoljára a rendezvénysorozatba.

– *Ez sajnós elszomorító tény. Mi lépett a Nógrádi Nemzetközi Folklor Fesztivál helyére?*

– Annál jobban sikerült a Medvesi Fotós Maraton tavalyi – összességében második, viszont első valóban határon átnyúló évfolyama, amelyhez Fülek is társult, ezzel is propagálva közös Novohrad–Nógrád Geoparkunk természeti kincseit és kulturális örökségét, valamint teret engedve a helyi tehetséges fiatal fotósainknak. Folytatva a sort, a füleki Motolla Kézműves Kör 2004 óta tagja a szécsényi székhelyű Palócföldi Népi Iparművészek Egyesületének, az elnökletemmel működő dél-szlovákiai Végvárklaszter pedig a Felső-magyarországi Várak Egyesületével ápol szoros kapcsolatot.

– *Fülek önkormányzatként milyen forráslehetőségekkel számolhat a kultúra támogatásakor, fenntartásakor? Milyenek a pályázati és költségvetési források?*

– Városunk kulturális élete alapvetően önkormányzati finanszírozású.

Míg a Vármúzeum – és részben a város – a szlovák kulturális minisztérium közgyűjteményi és műemléki pályázati kereteire rendszeresen sikerrel pályázik, a VMK a szlovák kormányhivatal kisebbségi kulturális támogatási programjából kap támogatást magyar vonatkozású rendezvényeire. Magyarországi forrásokat viszonylag elenyésző mértékben tudunk csak bevonni intézményeink működtetésébe – azokat az elmúlt években civiljeink tudták inkább lehívni, viszont a magyarországi könyvtár-támogatási programból kapott könyvcsomagok nagy segítséget jelentenek a Városi Könyvtár elavult állományának megújításaért vívott küzdelmünk során. Végezetül el kell mondanom, hogy Füleknek hagyományosan nagy potenciálja van a határon átnyúló pályázatok lebonyolítását és a belőlük finanszírozott programok megvalósítását illetően úgy a közös történelmi múlt és az épített örökség megismerésére és megőrzésére, mint a térség természeti értékeinek feltérképezésére és mindezek idegenforgalmi hasznosítására vonatkozóan. Így a várhatóan 2015 és 2016 fordulóján beadásra kerülő nagy határon átívelő projektjeink újra a várfenntartásra, a magyar-szlovák multiperspektivikus múltértelmezésre és a geoparki helyszínek további fejlesztésére koncentrálnak majd.

– Milyen rövid távú és hosszú távú tervekkel készülnek a város kulturális koncepciójának megvalósítására?

– A város rövid távú tervei között szerepel a kétnyelvű városi újság – a Füleki Hírlap – Fil’akovské zvesti – már megkezdett teljes arculatváltása, a Városi Művelődési Központ újraindítása és a székhelyeül szolgáló Üzemi Klub komplex felújításának előkészítése, majd hosszú távon ennek megvalósítása. A nagy hagyományokkal rendelkező csoportjainknak a városi civil pályázati rendszerből kihasítva a VMK költségvetésén keresztül kívánunk fix éves támogatást biztosítani. A várral és a Vármúzeummal kapcsolatban szeretnénk kiépíteni a váralján egy parkolót, valamint befejezni a várhoz vezető Váralsó utca rekonstrukcióját. Idén nagy erővel folytatjuk az alsó vár régészeti feltárását, melynek során szeretnénk lokalizálni és megásni annak egykori legnagyobb bástyáját. Erre jövőre kötnénk rá a középső vár 1944-ben megkezdett feltárásának befejezésével és a feltárt falszakaszok konzerválásával, majd a későbbiekben a várom turisztikai hasznosításához kötődő további fejlesztések megépítésével. Ami a kultúra terén is tapasztalható megosztottság felszámolását illeti, szeretnénk a lehető legnagyobb mértékben leválasztani a kultúrát a pártpolitikáról, és a nemzeti ünnepekhez kötődő elszigetelten megtartott megemlékezések mellett a városban élő etnikai közösségeket összekapcsoló nagyobb rendezvényeknek is hagyományt teremteni.

Az emlékek elrendezése

Gondolatok Simon Attila *Magyar idők a Felvidéken 1938-1945* című könyve kapcsán

KABDEBÓ LÓRÁNT

Voltam a bécsi Belvedere palotában. Két történelmi döntés színhelyén. De én már azok közé tartozom, akik elmondhatják: „veszítve szeretünk csak igazán, / döbbsenten”. Az a nemzedék vagyok, amelyek közvetlen a második „nagy háború” utáni tájékozatlanságban a földrajzórán nem közigazgatási térképek alapján tanultunk, hanem csak hegy- és vízrajzi térképeket kézbe kapva. A Kárpátok barna színű láncolata, és a körbezárt medence zöld színe nem politikai államhatárokat szimbolizált, hanem csak ki tudja mióta létező természeti valóságot. Mindenképpen még ember előtti világot. A természetnek ez a földrajzi képe az emberi történelemmel mérve változtathatatlan tény. Ehhez képest határok? Közigazgatás? Tologatható, átalakítható. Apáink nemzedéke már elszenvetde a trianoni összeomlást – egy ilyen ember alkotta átrendeződést. A mi életünkben ezt már csak megismételték.

Két barátom is, iskolatársaim – utóbb szintén bölcsészhallgatók velem együtt – gyermekkorukban Gyöngyösön, majd Miskolcon kassai menekültek voltak. Az egyiknek apja, későbbi szegedi professzor, legendás tankönyv írója, dékán, gyermekkoromban a látásomat mentette meg, mikor szomszédunk, egy szintén leendő egyetemi tanár és dékán fia kezéből elrepült edényke okozta sérülés – az antibiotikum kora előtt vagyunk! – következtében gennyes fertőzés támadta meg szememet. Ott ülök a vizsgáló

székben, szemem fölül vér, genny, fertőzés fröcsköl egy vesetálba. Biztos állást hagyott ott bizonytalanért pár évvel korábban, hogy aztán minden adandó visszamenekülési alkalmat elfogadjon, biztos tető alá vezette családját. Megmozdult pár évre a magyar etnikumú politikai földrajz, hogy annál fájdalmasabb sebeket hagyjon bukásával maga után.

Az első döntés, 1938 őszén, követve az Európán osztozó müncheni osztozkodást a Felvidék magyar lakta területeit adta vissza. Vitatható módon és vitatható formában. Jogot szolgáltatott, de igazságot nem tudott. Hat évre? Politikailag feltűnt nagyhatalmak döntésére bízva. Hatalmakéra, akiktől akkor már a világ jobbik része csak menteni akarta magát. Külügyminiszterek akarától függően alakultak új politikai határvonalak. Akik közül az egyik, a háború végi meghasonlásban saját hatalmának kivégzettje lett, a másikat pedig a népek nürnbergi igazságszolgáltatása ítélte el, végezte ki. Minket, kisiskolásokat pedig kivezényeltek a moziba, nézzük végig megsemmisítésüket. Még ma is a hideg ráz az emlékezettől. Talán azóta nem szeretem a mozielőadásokat.

Utólag visszatekintve azt érzem, jobb lenne, ha meg sem történt volna ilyen formában a bécsi döntés, ha nem következnek be „az első bécsi döntés és következményei”, miként azt Simon Attila könyvének alcíme jelzi. Mert akkor Magyarország nem köteleződött volna el kártékony és hál' Istennek vesztes hatalmak mellett, és nem került volna a Csehszlovák Republika és a Magyar Királyság közötti rendszerkülönbözetek kihangsúlyozódására sor. Erre az összevetésre ugyanis már akkor került sor, amikor az egyik államalakulat sajnálatosan megszűnt létezni. Az a Csehszlovákia, amelyik közép-európai mérték lehetett korábban, éppen a területrendezéssel egyidőben megszűnt létezni. Akkor már körülöttünk mindenütt bekövetkezett a hasonló katasztrófa. A bécsi döntések egyidősek a zsidó törvények elkezdődésével, hamar követte őket a második nagy háború, kiegyenlítődsére már sem igény, sem lehetőség nem maradt. Mi meg valahogy a bűnös nép emlékezetét hordozzuk ekkortól magunkon. Pedig mi mindenesetre csak veszítettünk, még átmeneti látszólagos nyereségünkkel is. Utóbb ugyanis mindent visszavettek, és még egy világhatalmi diktatúra, a kommunizmus hatalmi körébe is besoroltak. Ideológiát is ránk kényszerítettek, nemcsak a Trianon óta hordozott nemzetvesztést.

Ha volt politikus, aki ennek (és az ezt követő, Erdélyt érintő szintén felemás, második bécsi döntésnek) súlyosan ellentmondásos voltát átérezte, az Teleki Pál lehetett, az első döntést végigasszisztáló Imrédy bukása utáni miniszterelnök, aki megpróbálta volna kiegyenlíteni az anyaország és a visszacsatolt területek közötti különbségeket. Légüres térbe került, nem volt mit kiegyensúlyozni. Végül is levonta a mindebből fakadó következtetéseket. Öngyilkosságában előképét látom a határainak pár év múlva bekövetkező visszarendeződését követő ország nemzeti öngyilkosságának.

Nem Teleki kiegyenlítő-összehangoló akarata győzött. Jaross Andor felvidéki politikája bizonyult „korszerűbbnek”, mely kiélezte a különbségeket, majd a német megszállás után az egész ország belügyminisztereként, a tragikus meghasonlás levelezényelőjeként, átkos emlékezetűként maradt az utódok tudatában. Végül is nem lehetett kiegyensúlyozni a republika és a királyság közötti sokrétegű társadalmi és gazdasági különbségeket, légüres tér keletkezett körülöttünk már a kezdetektől: ahelyett, hogy reménykedni lehetett volna valamilyen összefésülődésben, kitört a világháború, Magyarország belekényszerült a részvételbe, és a vereség után minden megint a visszájára fordult.

Ennek következtében a visszatért területek a két háború közötti békebeli republikával szembesültek, az etnikai rendeződéskor éppúgy, mint a győztes szövetségesek jóvoltából elkövetkező visszarendeződéskor. És nem annak teljes felbomlásával. Mert ami Magyarországon történt, az bekövetkezett a korábbi Csehszlovákia maradványrészeiben is, zsidó-kérdés, háború nemcsak itt, hazánkban fogadta pusztító hatásával a visszatért részeket, egész Európát hasonlóképpen végigpusztította. De akik idekerültek, és túléltek az eseményeket, tudatukban azt őrizték, hogy ez csakis a magyarországi léttel azonosítható. És ez a látszat figyelmen kívül hagyta, hogy sajnálatos módon a magyarországi határrevízió egybeesett az egész Közép-Európára kiterjeszkedő, a náci-szuggesztióra vezényelt „őrségváltások” időszakával. Magyarország a maga „Kállay-kettősével” megalázó módon, nem egyszer még előre is sietve (lásd Kőrösmezőt, majd a munkaszolgálatokat!), de talán a legtovább tartotta a térségben az emberek etnikai megsemmisítése ellenében a menekülések rejtektűjtait. Korai megjelenési formákat is – sajnos! – kipróbálva, mégis legutoljára nálunk teljesedett be a népirtás, sőt azt is sikerült egyszer – hatalmi szóval! – meg is fordítani.

Személyekben megnevezve a végzet végrehajtóit: az eredetileg angol orientációjú Imrédy érthetetlen pálfordulásával, a Felvidéken pedig Jaross meghatározó szereplésével, a hatalom egységes gyakorlásának megosztásával. Magánvéleményem: Horthy vesztét nem „diktatúrája” okozta, hanem éppen egyfajta, velük szembeforduló ütőképes diktatúra megszervezésének elmulasztása.

Simon Attila nagyszerűen összegező könyvét olvasva rájövök, hogy mennyi mindent feltártak mára erről a korszakról a felvidéki történészek. Kiegyensúlyozottan, okos mérlegeléssel. Éppen ezért lehetett Simon Attila könyve mostanra eligazítóan összefoglaló és elgondolkodtató olvasmány. Pontos és alapos történészként jól ismeri a korszak eseményeit, vonatkozásait, veszélyeit. Írásmódja a két háború közötti magyar szociográfiai írók munkásságára, a *Puszták népére* és Szabó Zoltán, talán pedig Erdei Ferenc munkásságára emlékeztetően. Olvasmányos, elgondolkodtató. Mindegyik témáját egy-egy konkrétan megérthető, érzékelhető-átélhető jelenettel

vezeti be. Ugyanakkor a fejezetek kidolgozásában egy nagy tapasztalatú történész tárgyi pontosságra törekvő fogalmazása van jelen. Megbízhatok benne, tudom, minden megállapítása alapos kutatómunka eredménye. Saját, vagy hitelt érdemlő helyről származó kutatás összegezése. És mérleget. És mérleget.

Kiindulása Márai korabeli tájékozódása. Én még mellé tenném a költő Szabó Lőrinc reagálását. Két korabeli versét idézem fel. Benne az öröm fellángolását, de ugyanakkor Európa-féltését is követhetem. Miként az a versek kései önkomentárjaiból kiderül. Ritka szerencsés szöveg univerzum-béli pillanatok szembesítése. Egy történelmi helyzet létrejöttének in statu nascendi bemutatása, majd veszteségei utáni számvetése.

* * *

Szabó Lőrincnek két verse kapcsolódik a történész Simon Attila által tárgyalt korszakhoz. Az egyik a bécsi döntést váró és latolgató honpolgárok izgalmi állapotát mutatja be. A versnek ez a felvezetése elemzi azt a pszichológiai helyzetet, amely az országot magával ragadta. A várakozásról szól, amelyet kivédeni nem lehetett. Ekkor már el kellett fogadni minden jövőbeli következményével együtt a döntés formáját és tényét. A vers másik része a döntés utáni hangulat szintén megkerülhetetlen örömét éli át. Mindkettő olyan nyomással nehezedik az akkori kortársakra, ami alól nem lehetett volna kivonnia magát semmilyen belső erőnek. Ezért hiányolom a versek megidézését a könyvből, mert éppen a pszichológiai megpróbáltatást érzékeltető leírás marad így ki belőle.

Az első döntés

Minden házban ott ült, mint a napi gondok,
minden szívben-agyban ott sajgott, szorongott,
minden percet úgy betöltött már a roppant
várakozás, mintha minden pillanatban
fölcsapatna a láng, az akna a mélyből
s bomba rakna jövőt tűzből, vasból, vérből:

hat héten át mérte napra-nap a végzet
csikorgó mérlegén újra ezt a népet,
ég s föld között himbált a remény s a kétség,
s mint apa szive a gyermek születését,
úgy vártuk a jövőt, az élet parancsát.
Most vagy soha! Tudtuk: fegyver vagy igazság!

S mint az északi fény az éj nagy gyászában,
felragyogott a hír... És utána: láttam,

utána: hallottam, utána: éreztem:
a hazát éreztem zsborgó testemben,
azt az uj tizedrészt, mely, mint levágott tag,
a zsongó sebekbe lassan visszaforradt:

a hazát, ahogy még soha, a szent földet,
erdőket, folyókat, amint visszajöttek,
hegyek csontját, mezők meleg hús-ruháját,
s mire a városok lélegzete átjárt,
véremben vérükkel már úgy csókolóztam,
ahogy a halállal fogok csak a porban,

s kint az utcán minden tizedik emberre
úgy bámultam, mint egy drága ujszülöttre,
apára, fiúra, akit sose láttam,
édes testvéremre, akit megtaláltam:
hogyan kilombosodott egyszerre a család!
Megnőttünk az őszben, mint tavasszal a fák.

Mit hoz még a tavasz, ha az ősz ily gazdag!
...Félve, sűgva mondom: hozzon igazabbat,
hozzon jobb világot... Mint a síri Lázár,
káprázik a lélek a feltámadásnál...
Káprázik... De így is forrón süt felétek
s mindazt várja, ami még jog és ígélet!

(1938)

A költő utóbb, az ötvenes évek közepe táján a *Vers és valóság* önmagyarozatában egy lényeges mondattal zárja visszaemlékezését: „Történeti esemény, a müncheni (vagy bécsi?) döntés fölötti öröm. A társadalom (Budapest népe) minden szervezés nélkül estére felment a Szent György térre, ott a miniszterelnökség erkélyéről valaki, talán Imrédy, kihirdette az eredményt és beszédet mondott. Napokon át boldog lázban égett egész Magyarország. Nemcsak a részleges eredménynek, de annak is örültünk, hogy nem kerül sor fegyveres összecsapásra.” Az öröm nemcsak a döntés látszólagos eredményének, de egyfajta bizonytalanság, háborús konfliktus elodázásának is szólt. Hiszen egy háború mindig kétesélyes, még győzelem esetén is véres. És különben is Simon Attila könyve többször is hangsúlyozza a látványos-kiábrándító különbséget a jól felszerelt csehszlovák hadsereg és a biciklivel, primitív tankokkal érkező magyar katonák között. De erről már Churchill háborús emlékiratában is olvashattunk megjegyzést, amikor hibáztatja a müncheni egyezmény önfeladását az erős honvédelemmel rendelkező Csehszlovákia esetében (szemben a gyenge

harci erejű lengyelekért való kiállással).

Ekként is magyarázható a vers legizgatóbb poétikai eseménye, amelynek során ezt a versben végül is kívülről szemlélt eseményt a költő legbelsőbb létélményével kapcsolja össze: „véremben vérükkel már úgy csókolóztam, / ahogy a halállal fogok csak a porban”. Külső esemény? A nemzet pszichikai leírása e két verssorban alakul át belső, poétikailag is felvállalt létténnyé. A háború félelmétől való felszabadulást a várt nyereség kilicítálásának áldozatos izalmában érzékeli. Költői „házi feladat”? A visszavonhatatlan vállalás tudatosítása.

Amikor Szabó Lőrinc – nagyon ritkán! – úgynevezett nemzeti témát vállal poézise számára, mindig a kétségbeesés és bizonytalanság szavát hallatja: a háború alatt az ostromra várva, a Vár romjait látva, a berni vereségben saját és a nemzet vesztes sorsát áterezve, majd pedig a *Meglepetések* hullámzó 1956-os ciklusát formálva.

Hat év, írja a történész a bécsi döntés következményeit taglalva. És mit ír a költő 1945-ös *Naplójában*? „Írom itt ezt, azt... Reménytelen! Úgy szét vagyok zilálva, verve! Mióta már? Amióta öntudatom van. S az utolsó hat év rettenetes volt! Csak hat év? Dehogy! Óriási erőnek kell bennem lennie, hogy oly rengeteget dolgoztam. Érzékenységem teljes életképtelenségre ítél. Megijedtem tőle! – ez a magyarázata annak, hogy mégis élek.” És hogy öntudatának bizonytalansága összeszövődött ezzel a hat évvel, a *Napló* ismétlődései utalnak rá: „Ha csak karácsony óta számolom az életveszélyt vagy a halálos izalmak állandósulását, akkor is már vagy száztizenöt-százhusz napja. Pedig hat éve tart! Egyszerre vagyok erős és roncs. Másképp már nem lennék.” „S én, már fél éve! Már *hat* éve! Nincs itt segítség.” És összefoglalva elismétli igazolási védőbeszédében is, felfedve a versei mélyén égő bizonytalanságokat: „Tapasztaltam hat éven át, régen és újabban is, a perzekúciók és boszorkányperek minden modern változatát, azt az eltévesztett intranzigenciát, amelyet semmiféle tapasztalt felső vezetés és igaz szellemiség nem tarthat fenn sohasem. »Ki látott engem?« – folyton ismétlődik az egyénien tragikus kérdés Ady óta. Ki az igazi X., az igazi Y., az igazi Szabó Lőrinc? A legjobb akaratú magyar értelmiség frontjának ismerői jól tudhatják, milyen taktikai és ideológiai kaleidoszkópban keveredtek a szellemi frontok. Lehet, hogy csakugyan becsaptak azok a kaján csillagok, de akkor becsaptak mindenkit, be igazakat és hamisakat...” És felfedi verseinek egész sorát, kételyeinek minden halmazát. Megtalálja bárki az Osiris Klasszikusok *Vallomások* kötetében.

A másik vers egy látszólag *Különbéke*-jellegű életkép felidézése: egyszerre távolságtartás és élettörténet összekapcsolása.

Az Ipoly ünnepén

Csak sírj, anyám, sírj! Egyszerű és igaz
szived átdobog a fiadéba. Sírj
és ne szégyeld, hogy itt talállak
térdreborulva a rádiónál:

én még nem tudtam sírni, de könnyeid
látva elöntött a zokogó öröm:
te voltál az igazi költő
abban a nagyszerű pillanatban,

mikor húsz évet visszapörölve oly
sok balszerencse s annyi vizsály után
először mond most újra boldog
hálaimát ez a meggyötört nép.

Csak sírj, sírj bátran! Ez nem a gyengeség
sírása, ez már isteni fájdalom,
a tisztulása, gyógyulása, –
és milliók szive dobban össze

velünk egy hitben, míg az Ipoly felől
friss fénybe gyúl a százados ének. Ott,
azon a tájon éltem első
siheder éveimet, a szomszéd

Kürtös patakban törtem a nádat és
ha jött az árvíz, deszkatutaj repült
velem a tulsó part virágos
rétje fölött a hegyek felé: most

ép onnan int a teljesedő remény,
onnan perzsel a Szózat, a Himnusz és
mint trombitán, lobog a hangja
csontomon és husomon keresztül.

Sírj csak, sírj bátran, édesanyám! Nagyon
rád fér, hogy végre ne magadat sirasd,
és mireánk, hogy újra merjük
hinni, csinálni a jobb világot.

(1938)

Szabó Lőrinc soha nem volt „politikus” költő. Ebben a versben sem a közvetlen történelmi esemény rendítette meg, hanem a megfigyelt reakció egy őt magát is személyesen érintő történelmi eseményre. Kiváltva a poétikai alkalmat, amellyel az eseményekről elbeszélést készít. A személyes emberi megrázkódtatás válik poétikai alkalommá a költő számára: felméri a történelmi esemény lélektani hatását a személyes reakciókra. „Szégyelltem környezetem és részben a félrevezetett barátaim terrorizmusának a hatása alatt hazafias verset írni. De mikor a visszacsatolási rádióriport [idején] szobámba lépve anyámat már a rádió előtt térdelni láttam, elszégyelltem és elsírtam magamat, és most már volt írnivalóm.” – emlékezik majd a *Vers és valóságban*. És még a vers keletkezése után évek múlva is erre a jelenetre játszik rá egyik anyák napjai rádióinterjúja zárómondataiban: „Tudom, mire kíváncsi. Arra, hogy hol térdelt anyuka a rádióközvetítéskor. Tessék, itt... A református asszony letérdelt a rádió előtt, amikor felhangzottak Ipolyságról az első magyar szavak. Erről az esetről írtam azt a sokat emlegetett költeményemet.” (1943. május 2.) A jelenet és a poézis közötti különbségre ez az utólagos interjúmegjegyzés mutat rá. Ha csak „feladat” lenne a vers, a megrendültség hiányozna belőle. De itt két mozzanat is felülírja a „csak” leírást, poétikai és emberi megrendülést revelálva. Református és térdet hajt: nem szokványos vallásos aktus, hanem éppen annak megtörése, felülírása. Másrészt Szabó Lőrinc, bárha Horatius költészetét életében mindig mértéknek tartotta, de maga részéről az ódai formát (jelen esetben az alkajoszi strófát) magára vállaló verselési módozatot kivételes alkalommal ölti csak magára. Ekkor nem verset ír, de költeményt teremt, amelybe a nemzet himnuszát is beleszövi: „A »százados ének« = a *Himnusz*.” Hasonló megoldással majd a *Vereség után* című vers esetében él, az 1954-es berni futballvereség után: a klasszikus formáltság a külső esemény és a belső felháborodás, megrendültség összeszövője. Ott is – barátait, első hallgatóit idézve írja: – „százados ének”. Kimondottan is Horatius nemzeti megrendülését alapul véve.

És hogy az akkoriban sokat szavalt vers a költőben milyen poétikai alakulást indított el, arra emlékező magyarázata szintén rávilágít: megnyitotta benne a gyermekkor világát: „Mondhatnám azt is, hogy ebből a versből nőtt ki a *Tücsökzene* emlékvilága. A Kürtös-patak Balassagyarmat fölött ömlik az Ipolyba. A Katlan-gödörnél: ezekről is bőven szó esik a *Tücsökben*.” Pályája a szakmai közmegegyezés szerinti két nagy, világirodalmi rangú csúcsának egyikét éppen ebből a vers-jelenetből eredezteti (az első a *Te meg a világ* volt).

Történész könyvéről írva költő verseit idézem. Miként lehet valamely bizonytalanságot is kiváltó történelmi reménykedés egyben egy költői pálya egészen másfelé elvezető újra nyílásának ihletője. Erre is példát találhattam e két vers végig gondolásakor.

Valójában Szabó Lőrinc esetében az események sohasem a politika felé vezetnek költészetében. Most is joggal írhatta le a *Vers és valóságban*: „Nagyon finoman visszatartott hazafias megnyilatkozásnak érzem a verset: semmi uszítás a csehek és a tótok ellen.” Miként a versek keletkezésének idejére emlékezve szlovák származású, cseh kultúrattasé barátjával való viszonyáról is ekként ír: „Amikor pedig a Felvidék visszacsatolása természetes ellentétet támasztott az érzelmeinkben, én megmondtam Strakának, hogy többé politikáról nem tudok vele őszintén beszélni, másképp pedig nem akarok. Ettől kezdve kizárólag kulturális és magánérintkezésünk volt, de intenzív és szeretetteljes.”

A költő emlékezéseinek bizonyossága: amikor a balassagyarmati valahai Templom (ma már Szabó Lőrinc) utca végénél a közben elterelt és kiszáradt folyómeder felett évtizedek óta csak ipari műemlékként őrzött hídra emléktáblát illesztettünk pár éve, azt szlovák és magyar szponzorok segítségével tehetjük.

* * *

Miután ide idéztem Szabó Lőrinc két örvendő, mégis a bizonytalanságba is beletekintő versének szellemét, térjek vissza Simon Attila keserű fejezetkezdő anekdotájához, amely már a visszarendeződés kísértetét idézi.

„1944 szeptemberében Losonc országgyűlési képviselője, Giller János levélben fordult Balla Pálhoz, a kultuszminisztérium miniszteri osztályfőnökéhez, amelyben arra kérte, hogy akadályozza meg azokat a szándékokat, amelyek célja a losonci Állami Polgári Leányiskola szlovák tagozatának a megszüntetése. Jelen témánk szempontjából valójában a kérés indokolása érdekes, Giller ugyanis szó szerint a következőket írta: ‘Sorsunk bizonytalan, de különösen Losonc sorsa bizonytalan. A szlovák polgári tagozat fenntartása jogcím lehet nekünk is adott esetben. Azt hiszem, nem kell erre bővebben kitérnem’.”

Hadd zárjam írásomat egy ehhez hasonló anekdotához. A költő Baránszky László barátommal a múltnak szereplőiről beszélgetve szóba került a később oly különbözően megítélt kulturális vezető, Aczél György személye. Ekkor fiatal ellenálló. Jaross – akkor már belügyminiszter – asztaláról saját felesége el-ellopkodta az üres nyomtatványokat, ezeket aztán odaadta anyámnak, aki barátnője volt. Apám pedig Aczélnek, aki elvitte embereket menteni. Említi barátom. És háború után találkoztak apáddal? – kérdeztem rá reflexszerűen. Igen. De erről egy szót sem ejtettek. Kicsi ez a világ. Benne elhelyeződhet három különböző is. Jaross Andor, végül a náciakat kiszolgáló, deportálást elrendelő belügyminiszter, a kommunista ellenálló és a keresztény filozófus-esztéta. Magyar idők? Sajnos: magyar idők *is*. Laci barátom az *ellopta* szót

használta. Akkor meglepődtem. Ma a történetekbe helyezve ez a kifejezés illik a legpontosabban.

* * *

Nem a visszacsatolás tehetett arról, hogy a visszacsatoltaknak át kellett élniük mindezt. Európa egészének meg kellett élnie. Függetlenül, hogy épp akkor, hova voltak csatlakoztatva. Antwerpentől a Volokalamszki országútig, Oslótól Krétáig. Max Jakob Saint-Benoît-sur-Loire-jától, Radnóti Abdájától, a piašnicai és a katyńi erdőkig, Varsótól Drezdáig. Prágában, Pozsonyban, Budapesten. És hát Kassán és Losoncon úgyszintén.

Simon Attila könyve nagyszerű egyensúlyt teremt az olvasó tudatában. Hat év visszavonhatatlan történetét elhelyezi az akkori Európa nagypolitikájának egészében. Különös tekintettel a résztvevők és utódaik érzékenységére. Példázatos értékű olvasmánynak tartom. Örülök neki, hogy segít az emlékek elrendezésében.

(Jaffa Kiadó, Budapest, 2014)

Gyöngyhímzés

Szabó Imola Julianna: *Varratok*
– *versprózák kilenc öltésben*

PUCHER BÁLINT

Szabó Imola Julianna munkásságában kiemelkedően nagy szerepe van a vizualitásnak. Évek óta láthatók a mém és képvers határán álló szöveges fotómontázsai, és a *Varratok*nak nemcsak a borítóján lehet képekkel találkozni, hanem több belső oldalán is, a szövegek pedig költői képek és vizuális leírások halmozásának tűnnek. Több szempontból is határon állnak, azonban a különböző kategóriák különbségét nem hangsúlyozzák, hanem eltüntetik, elmoszák. Szinte lehetetlen a vizuális leírásokat és a költői képeket elkülöníteni, valamint azt eldönteni, hogy a líra vagy a próza műnemébe soroljuk az írásokat. A megszólalásmód prózára emlékeztet, azonban a leíró részek inkább lírai jellegűek, és nagyobb jelentőséget kapnak, mint általában a prózában. Ezen kívül nem a cselekmény határozza meg a szövegek szerkezetét, hanem a képzettársítások, és történetek helyett inkább állapotok íródnak le. A lírai én/elbeszélő része a mű világának, és a vallomásos irodalom kontra szerepjáték kettősségében ismét csak köztes pozíciót foglal el.

Egyfelől az írásmód egységes, és a számos gyermeki nézőpontot imitáló szöveg is a felnőtt tudatosságával fogalmazza meg a gyerekkori élményeket. Másrészt tartalmaz a kötet néhány egyértelmű szerepversprózát, de stilisztikailag ezek sem különböznek az alanyi költészetként olvasható daraboktól. Az alanyiként olvasható versek viszont nem adódnak össze egységes történetté, valós személyiséggel mögöttük. A vallomásos irodalom felől túl fikciós, a szereplíra felől túl egységes. A *Varratok* versprózáinak lírai énje/elbeszélője stilisztikailag állandó, az identitása,

ha meghatározható, egy ciklus kivételével szinte mindig ugyanaz: (ha van utalás az egzisztenciális helyzetre, akkor szegény) nő vagy a kislánykori éneke, aki így vagy úgy több családtagját elvesztette már. Így a *Varratok* nem a lírai énnel játszó, azt a szerzőtől például nemileg vagy a történelmi kor szempontjából eltávolító posztmodernhez, hanem a szerzőhöz közel álló, valószínű és egységesnek ható lírai énnel rendelkező, a posztmodernnél korábbi irodalomtörténeti korszakok felfogásához kapcsolható. A lírai én identitásának, egységének kérdése egyáltalán nem hangsúlyos a *Varratokban*, ahogy a posztmodern művek más jellegzetességei sem, és a szövegek a hagyományos értelemben vett szépség, líraiság, mélység iránti elkötelezettsége egyértelműen korábban kialakult stílusirányzatokat idéz meg. Azt a fajta megformáltságot, amit jobb híján klasszikusnak neveznek, és ami modern, sőt egyes posztmodern művekben is fennmaradt, főleg az utóbbiakban más esztétikai minőségekkel keveredve. A *Varratok*at így én a későmodern irodalom folytatójának tartom, a magyar irodalmon belül leginkább az újhidas költőkhöz köthető, Pilinszky, Nemes Nagy tárgyias, a lírai ént háttérbe, a nyelvi megformáltságot előtérbe állító lírájához.

A kötet részletesebb „boncolását” megnehezíti és megkönnyíti, hogy Szabó Imola Julianna írásmódja erősen fraktálszerű: az egyes szövegek és a nagyobb egységek, a ciklusok és a könyv is inkább hasonló gondolatok, motívumok végtelenül folytatható variációinak hatnak, semmint célirányos, kezdettel és véggel rendelkező szerkezeteknek. Amit a céljukként meg lehet határozni, az lírai helyzetek és általában az elbeszélőtől különböző lírai karakterek leírása. Olyan hívószavak köthetők hozzájuk, mint a pillanatszerűség, az átmenetiség, a melankólia, a szegénység, a hiány, a veszteség. Jellemző a születéshez és a halálhoz közeli, és a felnőttkortól eltérő világlátású gyermek- és időskor feldolgozása. Úgy gondolom, hogy Szabó Imola Julianna néha groteszk módon, de alapvetően érzékenyen dolgozta fel a témákat, amiből az elégikus hangnem származik.

A fogalmazásmód általában barokkos, leíró jellegű, és sokszor sajátos olvasási technikát kíván meg. Ugyanis alapvetően metaforikus, átvitt értelmű vagy legalábbis annak tűnő nyelvet használ, azonban ennek sok eleme dekódolhatatlan képzettársítás, aminek felesleges a konkrét értelmét keresni, önmagukban értelmezhetők. Illetve sokszor még ennek a megközelítésnek is ellenállnak. „Ma a csendnek dolgozom. Neki kell megfizetnem azokért a bűnökért, amiket te követtél el. Nem fagyok meg, az idő még beleheli a tenyerem. Ablak a testre. Ki kéne repülni, neki az éjszakának” (*képhatár*). El lehet gondolkodni ilyenkor azon, hogy hogyan lehet a csendnek megfizetni más bűnei miatt, vagy mi jelent ebben a szövegkörnyezetben a testre néző ablakot, de végül nincs más választás (legalábbis nekem nem volt), mint az intellektuális fegyverletétel, és az irracionális gondolatfolyam élvezete. Ezen nem segít a fraktálszerűség, a hasonló jelentésű gondolatok halmozása,

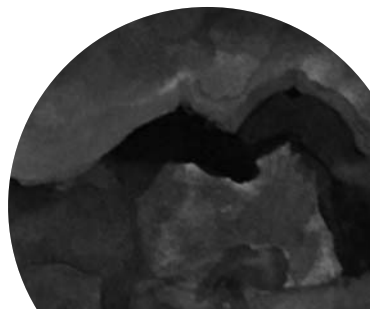
ami olyan, mintha ugyanazokat a vonalakat rajzolná át valaki újra meg újra. A címadás kimondottan szabályszerű, kreatív, mert kisbetűvel kezdődnek a címek, amik időnként nem létező szóösszetételek (pl. a *hajlékember* vagy az *egyhát*, ami valószínűleg a hegyhát elferdítése), és néha még zárójelben is vannak, a tartalomjegyzékben pedig kuszán nyomtatottak. Viszont a szövegek szabályos szerkesztésűek, és a patetikus kijelentések úgy húzzák le a címek lebegését, mint a súlyok a léggömböt.

Összességében a *Varratok* egyfajta kiút, menedék a banális valóságból egy tündérekkel és holdludakkal megszépítettbe, ahol a gyermekotthon magányos takarítónője szárnyakat képzel magának és tündérré válik. És nemcsak a valóságból, hanem a kortárs művészetnek abból a részéből is kiutat jelent, ami nem törekszik erre a fajta esztétikumra. Ugyan manapság a különböző művészeti irányzatok plurális egymás mellett élése tapasztalható, az az írásmód, amit a *Varratok* képvisel, meghaladottnak tűnik többek között Tandori, Orbán Ottó vagy Parti Nagy költészetéhez képest. Szabó Imola Julianna láthatóan nem időhöz és helyhez kötött, hanem általános problémák megfogalmazására törekedett. Nem gondolom, hogy ez idejétmúlt szándék lenne, de ezt a posztmodern irodalom eredményeivel és a jelenkor életmódjával, tapasztalataival számot vetve lenne érdemes képviselni. Például korszerűnek tartom a könyvből a szerepverseket idéző szövegeket, amik egyértelműen alternatív lírai ént vagy elbeszélőt hoznak létre, illetve a rövid, sűrítést és kihagyást alkalmazó műveket. Nyelvhasználat szempontjából pedig a reflexívebb, fogalmibb, kevésbé metaforikus és a köznyelvhez közelítő, kevésbé mives fogalmazásban látom a kiutat. Például ez a részlet a *július*ból felmutatja Szabó Imola Julianna írásmódjának korszerű oldalát: „Anyusból majd szédelgő és össze nem ragasztható szótagok ömlenek, alakokról és a tévéről, az országról és a pénzről, ami fagyott szarként lapul a fiókban. De csak akkor lehet előkotorni, ha temetni kell. Anyus húsz éve gyűjt a belépőre a mennyek országába.” Itt most eszembe is jutnak az előbb említett költők saját öregségük groteszk voltát feldolgozó művei, *A hülye test* és *egyebek*.

A kötet írásai az érzelmes és érzelgős, esztétikus és esztétizáló, a művészi és művészkedő kategóriák határán járnak. Ezek a határok természetesen nem mérhetők, mindenkinek az egyéni ízlésétől függenek. Számomra időnként a határ jó oldalán helyezkedtek el a versprózák, megható, szívbemarkoló pillanatok leírva, máskor a rossz oldalon, szentimentálissá vagy túlzottan líraivá válva. A kötet sikere (ugyan kevés kritika íródott róla, de több díj esélyesei között ott volt) viszont azt mutatja, hogy nem mindenkinek vet fel ez olyan problémákat, mint nekem. Amennyiben a posztmodern szempontból hagyományosnak számító lírai nyelvhasználatban határozzuk meg a *Varratok* célját, akkor – a fülszöveg metaforáját továbbírva – egy egységes stílusú és színvonalú akvarell-sorozatot látunk. Vannak kiemelkedő darabok,

számomra ilyen a terhesség élményét egyszerűen és lényegre törően megfogalmazó *kétszáznyolcvan nap*, a reflexív, a fotó és a film médiumára utaló *mélységelesség*, vagy a nyomortudatosan megszépítő *egyűndér*, de ezek és a gyengék között sincs nagy minőségi különbség. Tehát Nemes Nagy Ágnes és általában a klasszikus szépség kedvelőit nem beszélném le a *Varratokról*. Másrészt Szabó Imola Julianna a fotómontázsaiiban, ahol szintén különböző kategóriákat, valóságdarabokat mos össze, ki tudott alakítani egy olyan stílust, amit a reflektált, a kép valóságábrázolását megkérdőjelező jellege miatt korszerűnek gondolok. Ezért és a könyv kiemelkedő darabjai miatt remélem, hogy az irodalomban is meg fogja találni ennek a módját.

(L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2014)

● ÁFRA JÁNOS (1987, Hajdúböszörmény) költő, szerkesztő ● AYHAN GÖKHAN (1986, Budapest) költő ● BAKAL PATRIK (1991, Brünn) író ● CSONGRÁDYBÉLA (1941, Hatvan) újságíró, közíró ● FÖLDIPÉTER (1949, Somoskőújfalu) festőművész ● GYŐRI LÁSZLÓ (1942, Orosháza) költő, író ● JUHÁSZ TIBOR (1992, Salgótarján) költő ● KABDEBÓ LÓRÁNT (1936, Budapest) irodalomtörténész ● LÁZAR BENCE ANDRÁS (1989, Szeged) költő ● MEZŐSI MIKLÓS (1960, Budapest) irodalomtörténész, költő ● POLGÁR ANIKÓ (1975, Vágsellye) költő, műfordító, irodalomtörténész ● PUCHER BÁLINT (1989, Pécs) költő, kritikus ● SÁNDOR ANNA (1951, Alsócsitár) nyelvész ● SOMOGYI KITTI (1988, Szekszárd) irodalomtörténész ● SZÁSZI ZOLTÁN (1964, Tornalja) költő, író ●

GYEREKRAJZOK ● BENCSIK VIKTÓRIA ● BERKI DZSENI FER ● BOGDÁN ÉVA ● BROWN ZITA MISI ● CSONTOS IMOLA ● FEKETE BÁLINT ● GAJDÁR ESZTER ● GAZSI RAUL ● HARMATH ZSÓFIA ● HORVÁTH JÁZMIN ● HORVÁTH MILÁN ● ILLÉS LETÍCIA ● LAKATOS ANNAMÁRIA ● LANGSTADLER KIRI ● MAG VIKTÓRIA ● MÁRTA MAXIMILIÁN ● PETRÓCZY DORINA ● PUPORKA ARABELLA ● RÁCZ MILÁN ● RÉZMŰVES ZOLTÁN ● SAJÁT ESZTER ● SOMOGYI-HAY PETRA ● STEFÁN ANNAMÁRIA ● TÓTH KINGA ● VARGA ADÉL ● VERBÓI REBEKA ●

Ára: ötszáz forint

„A kezdeményezés
a falé. Csak mandinerből
munkálkodhatunk.”

Petri György

nka

9 770555 886008 1 5003